

XXVII. ÉVFOLYAM, 2018. JÚNIUS

TARTALOM

■	3	MÁRTON LÁSZLÓ	■
		Két obelisk (regényrészlet)	
■	7	ISMERETLEN XII. SZÁZADI NÉMET SZERZŐ	■
		A Nibelung-ének (részlet, fordította és a jegyzeteket írta Márton László)	
■	15	KÁLMÁN GÁBOR	■
		Elkerülni a halált (regényrészlet)	
■	20–21	MAGOLCSAY NAGY GÁBOR	■
		Tanösvény a Spitzbergák alatt (versek)	
■	22	SZÁNTÓ PÉTER	■
		Szívtelen kánon (novella)	
■	28–30	FEKETE ANNA	■
	28	Haiti	
	29	Anyák napjára, sorry	
	29	Ellen	
	30	Doktornő, ká-európai (versek)	
■	31	PAPP-ZAKOR ILKA	■
		Lajka (novella)	
■	35	MUCHA DORKA	■
		Americano (novella)	
■	38	FELLINGER KÁROLY	■
		Szelek szárnyán	
		Meghívás	
		Kanóc	
		Tisztaság (versek)	
■	39–43	FERDINANDY GYÖRGY	■
	39	Lány a gumimatracon	
	42	A gerillák magyar orvosa (kisprózák)	
■	44–45	SERES LILI HANNA	■
	44	Avarbőr	
	45	A fény országa (versek)	
■	46	NESZLÁR SÁNDOR	■
		Egy ács nevelt fiának lenni (regényrészlet)	
■	50	BECK TAMÁS	■
		Elvonás	
		Kitörés	
		Várva a válaszokat	
		Talajvíz (versek)	

■	51	P. SZABÓ DÉNES	
		Az ifjú pár	(novella)
■	58–61	LEGÉNDY JÁCINT	
	58	Síralmas ügy	
	58	Földszinti bárban	
	59	Pancserangyal	
	60	Zombiképű gyerek	
	60	Mint posztmodern	
	61	Kötélnyi vastag	(versek)
■	62	BÍRÓ YVETTE	
		A létezés prózája – költőien	(esszé)
■	65	„Nem műfajt teremtett, hanem azt mondta el, aminek megélte a világot”	
		Ayhan Gökhan beszélgetése Gáli Józsefről Pályi Márkkal	
■	69	LENGYEL ANDRÁS	
		Albert Paris Gütersloh és Ignótus	(tanulmány)
■	82	HERMANN VERONIKA	
		Nosztalgikus naptár (Greco Krisztián: <i>Harminc év napsütés</i>)	(tanulmány)
■	89	BÁNKI ÉVA	
		„Te, némagyerek” (Szalay Zoltán: <i>Felföld végnapjai</i>)	(kritika)
■	90	RIZSÁNYI ATTILA	
		Léttengetés és megszűnés lídércnyomásban (Szalay Zoltán: <i>Felföld végnapjai</i>)	(kritika)
■	92	SZEIFERT NATÁLIA	
		Fekete, fehér, nemigen (Yaa Gyasi: <i>Hazatérés</i>)	(kritika)
■	94	MELLÁR DÁVID	
		Hőléggalonnal a Kárpát-medence felett (Haklik Norbert: <i>Tom Hanks a vizek felett</i>)	(kritika)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slpostas.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Publikáciu z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu kultúry
národnostných menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

**KULT
MINOR**

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás/OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tüzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilag, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Két obeliszk

Két obeliszk

21. fejezet

Múlt éjszaka a Fridolin-turistaházban mindketten álmodtak, de sem Karl K. nem mesélte el az álmát a barátnőjének, sem Sidi az övét a barátjának.

Karl K. azt álmodta, hogy egy teremben vagy szobában ül Engelbert mellett. A helyiség egy palotához tartozott, a palota pedig Bécsben, a császári Burg szomszédságában állt. Engelbertnek semmit sem változott az arca 1225 óta, de manapság szokásos öltözködést viselt: öltöny, mellény, ing, nyakkendő. A teremből éppen távozott egy csoport férfi. Karl K. még azt is tudta álmában, hogy ezek a minisztertanács tagjai voltak, Engelbert bizalmasai, és most eltűnnek a helyszínről.

Álmában Karl K. figyelmeztetni akarta Engelbertet. Mondani akarta, hogy vigyázzon, mert bajba kerülhet. Csakhogy nem tudta pontosan, miféle bajról vagy veszélyről lehet szó, és ebben az álomban egy árva szót sem tudott kiejteni a száján.

Nyílik az ajtó, belép egy férfi. Ő Friedrich von Isenberg. Jelenleg nem gróf és nem klostorvédnök, mint hétszázkilenc évvel ezelőtt. Nem is Friedrich a keresztnéve, hanem inkább Emil. Ebben az álomban ő az Osztrák Hivatásrendi Állam belügyminisztere. Egy fejjel magasabb Engelbertnél. Ebből a magasságból mondja: Engelbert legyen óvatos, mert nagy a veszély. Ellenségei az életére törnek, merénylet készül ellene. A gyilkosok valószínűleg hemzsegek az egész városban, már itt ólálkodnak a palota körül. Engelbert meneküljön, de gyorsan. Van egy titkos, föld alatti folyosó, amely a Burgba vezet. Ott Engelbert, legalábbis átmenetileg, biztonságban lenne.

Engelbert azt feleli: ő eddig még sohasem menekült el semmilyen veszély elől, még a háborúban sem, amelyet bátran és derekasan végigharcolt. Neki küldetése van, meg kell mentenie az országot a pusztulástól, és amíg ő él, és amíg ez a feladat fennáll, addig ő ezt a palotát, ahol a párbeszéd folyik, nem hajlandó elhagyni. Amíg ő él, és végzi a munkáját ebben a palotában, addig a haza nem veszhet el, addig az állam nem veszítheti el önállóságát.

Mínthogy alacsony termetű, politikai ellenfelei azt a gúnynevet ragasztották rá, hogy „Millimetternich”, utalással egy régebbi államféfira, aki ugyanebben a palotában végezte munkáját annak idején, csak magasabb termetű volt. Úgy is emlegetik Engelbertet, megvető hanghordozással, hogy „Többsincs”.

A belügyminiszter, aki az „államellenes törekvések leküzdésére foganatosítandó rendkívüli biztonsági intézkedések meghatalmazott főparancsnoka” tisztséget is betölti, azt feleli feljebbvalójának: ebben az esetben kényszerítve érzi magát, hogy felhívja a rendőrfőkapitányt, és fegyveres védőőrizetet kérjen, máskülönben nem szavatolhatja a szövetségi kancellár úr személyi biztonságát, mert a palota előtti díszőrség fegyverei vaktölténnyel vannak megtöltve.

Odalép a telefonkészülékhez, és egy rövid beszélgetést bonyolít le, amelynek szavait Karl K. az álomban hallja ugyan, de nem érti őket. Aztán visszajön, és azt mondja főnökének, most már tisztán érthető szavakkal, hogy nyolc-tíz percen belül ideérkezik egy tehergépkocsi negyven fölfegyverzett rohamrendőrrel, akik majd megvédik Engelbertet az ellenségeitől.

És álmában Karl K. már hallja is a motorzajt, az érkező teherautót, amely Engelbertet őrizni és védeni hivatott. És álmában látja az ablakon keresztül, amint a vaktölténnyel felszerelt díszőrség díszmenetben kivonul a nyitott kapun, hogy Engelbertet őrizze és védje, amint a teherautó a rendőregyenruhás fegyveresekkel behajt, hogy Engelbertet őrizze és védje, amint az osztag leugrál, és bezárja maga mögött a kaput, és amint dübörgő csizmákkal felrohan a lépcsőn, hogy Engelbertet őrizze és védje.

Az osztag körülfogja Engelbertet, hogy őrizze és védje.

Lövés dördül az álomban, és Engelbert lerogy a padlóra az álomban. Még nem halt meg az álomban. Vértócsában fetreng, és hörög az álomban.

„Csak foglyul akarunk ejteni, de máskülönben nem bántunk!” – mondják az őrző-védők, és lehúzzák a védett személy nevetlen ujjáról a jegygyűrűt, aztán a karóráját is lecsatolják.

Engelbert kéri őket, hívjanak orvost, különben elvérzik.

„Csak túszként őrizetbe akarunk venni, de máskülönben nem bántunk!” – mondják az őrző-védők, és összerugdossák vasalt orrú csizmáikkal.

Engelbert kéri őket, hívjanak papot, hogy meggyónhasson, és fölvehesse az utolsó kenetet.

„Csak fülön akarunk fogni, és nyakon akarunk csípni, de máskülönben nem bántunk!” – mondják az őrző-védők, és fölébe hajolnak, és leköpik. – „Ez lesz neked az utolsó kenet! Nesze neked utolsó kenet!”

A belügyminiszter – egyúttal és mindenekelőtt az „államellenes törekvések leküzdésére foganatosítandó rendkívüli biztonsági intézkedések meghatalmazott főparancsnoka” – kibiztosítja revolverét az álomban, és közvetlen közélről fejbe lövi Engelbertet az álomban, és Engelbert immár holtan hever a kancellári hivatal padlóján, saját véréből és idegének nyálától bemocskolva, az álomban.

Amikor Karl K. felriadt az éjszaka kellős közepén, csuromvíz volt a verejtéktől. Tapogatózva odabotorkált a hátizsákjához, elővett egy teli palackot, és az utolsó cseppig kiitta. Aztán visszarogyott a „Schweizer Alpen-Club” feliratú matracra, és a hajnali szürkületig aludt öntudatlanul, álmotalanul.

Sidi azt álmodta, hogy megcsókolta az arcát az ördög, és olyan érzése támadt, mintha egy izzó, hegyes vas fúródott volna a csontjába és a csontvelejébe, a testébe és a lelkébe.

Sidi álmában az ördögnek hegyes, vörös szakála volt, amely úgy szúrt, mint a sündiszó tövise, és a fején fekete barettet viselt lengedező, óriási, vörös tollal. Álmában sárga villám csapott le kettejük közé, és a villámfényben világosan látszott a kaján örömtől eltorzult ördögpofo, és a villámot úgy követte a mennydörgés, mintha szilánkokra tört volna az égbolt.

Álmában egyre izzóbban égett a csók nyoma, egyre tüzeesebb és gyulladtabb lett az a hely, ahol az ördög szája érintette. Bedörzsölte az arcát, lemosta az arcát, de az égető érzés nem enyhült.

Valamilyen szolgálatért vagy segítségért, amelyre álmában képtelen volt visszaemlékezni, az ördög egy keresztségben még nem részesült csecsemőt kívánt tőle, de ő nem volt anya, nem volt neki gyereke sem keresztelve, sem keresztetlenül, még álmában sem.

A Gonosz visszatért, ezúttal zöld vadászruhában, és követelte a keresztségben még nem részesült csecsemőt, amelyet Sidi állítólag – nem emlékezett rá, mikor és minek fejében – ígért neki. Aztán gúnyosan felkacagott, és eltűnt. Akkor Sidinek úgy rémlett álmában, mintha egyszerre csak egy izzó bélyegzővasat nyomtak volna az arcának arra a helyére, ahol érte az ördög csókja. És az álomban a fájdalom nemhogy nem csillapult, hanem percről percre, pillanatról pillanatra egyre perzselőbb lett.

Álmában kukorékolta a kakas, derengett a virradat, ő pedig ott állt a tükör előtt, és megpillantott az arcán egy csaknem láthatatlan foltot.

Még vigasztalni próbálta magát: hogy semmiség, és hogy rövidesen elmúlik magától. Csakhogy álmában a gyötrellem nem hagyott alább, hanem észrevehetően erősödött, és az emberek ujjal mutogattak rá, és azt kérdezték tőle: mi az a feketeség ott az arcán? És a fájdalom még mindig súlyosbodott, és az a sötét folt egyre nagyobb és feketébb lett. Sötét kiágazások nőttek ki belőle, és Sidi szája fölött a fekete folt mindinkább megduzzadt, már úgy domborodott, mint egy púp.

És a fekete duzzanat továbbterjeszkedett, világosan kivehető lábakat nyújtogatott minden irányba. Durva tapintású, fekete borostát növesztett, csillámló pontok jelentek meg a hátán. És a duzzanat fejjé és potrohjá alakult, és csillámlón és mérgezőn villogtak a pontok, mint megannyi szem. Egy méregtől csepegő, fekete pók ült az álomban Sidi orcája közepén, és bele volt gyökerezve a húsába, mintha abból nőtt volna ki.

Álmában úgy rémlett, mintha orcája hirtelen felhasadna, mintha arcizmai eleven parazsat szülnének, mintha a parázsszemek életre kelnének, lebukskálnának és lebukfenceznének az arcán, a mellein, a hasán, az ölén, a combjain, a térdén, mintha minden, ami végigszalad a bőrén, életre kelne, és perzselőn pezsegne, pattogna végig minden testrészen, végig az egész testen.

Álmában számtalan sok apró fekete pókot látott, amint hosszú lábaikkal, méregtől duzzadón szaladnak végig a testrészein, kifelé az éjszakába, és a kirajzoltakat követték hosszú lábaikkal, méregtől duzzadón számolatlan mások, hasonlóak. Végre az utolsó is elfutott, Sidi újabbakat már nem látott, és az arcából kiállt az égető fájdalom, az elgyötört hús megpihenhetett.

A regényrészletet CHRISTIAN TRANHAUSER fotometszeteinek felhasználásával illusztráltuk

Aztán látta, még mindig álmában, amint a sok ezer kis fekete pók megannyi horogkeresztté változik, és látta álmában a nürnbergi Birodalmi Pártnapokat, ahogy tavaly szeptember végén mutatta a filmhíradó. A horogkereszt már akkor is elszabadult pókra emlékeztette.

Aztán ott állt, még mindig álmában, egy nyitott sírnál, és hallgatta a gyászbeszédet. „Milyen mélységes öröm volt” – mondta valaki a sír mellett, felcsukló zokogástól meg-megszakítva –, „hogy örömet adhattam ennek a nemes, erős, jóságos, mindig készséges, nekem mindig megbocsátó, tőlem soha semmit meg nem tagadó szívnek, hogy menedékre és biztonságra találhattam nála. Mert soha nem volt olyan szív, amely több szeretetet és boldogságot adott volna, mint az övé, amelynek gazdagságát nem múlta felül soha semmi. Soha nem volt még ember, aki többet kapott volna egy másik emberi lénytől, mint amennyit én kaptam tőle, valahányszor csak együtt voltunk, soha még nem udvarolt egyetlen férfi sem egy nőnek a lélek nagyobb hevével, mint ő nekem. Tévelygésem ellenére soha nem állt két lélek közelebb egymáshoz, mint mi ketten, soha nem volt megértés igazabb, baráti vonzalom szentebb, szerelem magasztosabb. Kettőnk kapcsolatát még a szenvedés is elmélyítette és gazdagította, egymástól minket elválasztani csak a halál tudott.”

Álmában hirtelen megértette, hogy az általa szeretett férfi az, akinek temetésére éppen sor került, és ő maga az, aki a sírnál beszél. Álmában a saját szavait hallgatta figyelmesen.

„Mint az ő megbocsátása, ugyanolyan határtalan az én büntudatom, és többé már sohasem fog behatolni az ő szereteteli vigasztalása az én meggyötört, megszaggatott szívembe. Keserves könnyeim felszáríthatatlanul hullanak szememből, amely már soha többé nem gyönyörködik az ő kedves, jóságos mosolyában. A legkeserűbb önvád könnyeivel, a legmélyebb önutálat görcsös vonaglásával teszem fel a kérdést önmagamnak: hogyan lehettem képes egy ilyen igazul szerető, ilyen nemes szívet ilyen gyakran megsebezni és megbántani? Tényleg én voltam az, aki ennyire határtalan bírt lenni az érzéketlenségben, holott neki adtam teljes szívemet? Hogyan fordulhatott elő ilyesmi? Hogyan következhetek be olyan időszakok, amelyekben siratni való módon tapasztalnia kellett: mit ér, ha ő a nőt szentnek tekinti, és egyáltalán, micsoda is a nő? Saját kifürkészhetetlen természetének akarat nélküli rabnője, aki gátlástalanul átgázol a legnemesebb szíven, hűtlenül, lelkiismeretlenül! Hogyan lehet embernek született lény ilyen embertelenül kíméletlen?”

Álmában a jegygyűrűjét, amelyet Karl K.-tól kapott még a háború előtt, lehúzta az ujjáról, és behajította a sírba a szeretett férfi után, és a gyűrű hangosan koppant a koporsó fedelén.

Amikor Sidonie N. felriadt az éjszaka kellős közepén, csuromvíz volt a könnyektől. Ráébredt, hogy a férfi, aki mellette fekszik, még nincs eltemetve, nagyonis életben van. De még ebből a tényből sem meríthetett vigaszt. A férfi életműködése nem érződött vonzónak ebben az órában. Karl K. csapzott volt a verejtéktől, nyitott szájjal horkolt, és a gyomorból felgőzölgő körtepálinka szagát árasztotta. Sidi végignyúlt a „Schweizer Alpen-Club” feliratú matracon, és órákig sírt mozdulatlanul, hangtalanul.

Kevéssel a hajnali szürkület előtt aludt el ismét.

Egyikük sem vette észre, hogy az éjjel sok-sok hó esett, ami egy magashegységben július végén sem ritkaság. ■ ■ ■

Márton László (Budapest, 1959): író, műfordító és esszéista. Könyvei a Kalligramnál: *M. L., a gyilkos* (2012), *A mi kis köztársaságunk* (2014), *Faust I-II.* (műfordítás, 2015), *Hamis tanú* (2016), *Walther von der Vogelweide: Összes versei* (műfordítás, 2017).

A Nibelung-ének (részlet)

Hatodik kaland

Utazás Isenstein szigetére

324 Volt egyszer egy királynő, túl a tengeren.
Nem tudni olyat, aki hozzá fogható legyen.
Ő rendkívüli szépség, nagy volt az ereje.
Versengve lovagokkal, messzire szállt a gerelye.

325 A nehéz követ messzire dobta, s távolugrott utána.
Aki a nagy úrnő szerelmét kívánta,
három versenyben kellett mérkőznie vele,
s ha egyszer is veszített, nem maradt a nyakán a feje.

326 E három versenyt a fiatal úrnő már sokszor megtette volt.
Róla a hír egy rajnai lovagnak a fülébe hatolt.
A szép úrnőt kívánta, szerelmét remélve.
Ez később sok vitéznek került az életébe.

327 „Megyek a tengeren túl” – szólt Rajna felséges őre –,
„Brünhildhez, akármi lesz is belőle.
Életemet szerelme végett kockára teszem:
veszítsem el, ha a szép nőt feleségül nem veszem.”

328 Azt mondta neki Siegfried: „Erről én lebeszéllek.
A királynőt szörnyű szokásra viszi rá a lélek.
Életeddel fizetsz, ha a szerelmét kívánod.
Azt mondom, útnak ne indulj, mert igencsak megbánod!”

329 „Én pedig rábeszéllek” – Hagennek más szava nincsen –,
„hogy a nagy vállalkozásban téged Siegfried segítsen!
A nehéz feladatnak ez lesz a helyes útja.
Hogy Brünhilddel mi a teendő, Siegfried már tudja.”

330 „Jó Siegfried” – kérdezte Gunther –, „segítesz-e még ez egyszer,
hogy enyém legyen az úrnő? Ha így cselekszel,
és mellém fekszik a drága, és célomat elérem,
úgy én sem sajnálom érted hullatni majd a vérem.”

331 Felelte erre Siegfried, Siegmund fia:
„A húgodnak kell cserébe hozzám adódnia!
Kriemhilddel feleségül egy királynőt kapok:
fáradalmaimért más jutalmat nem akarok.”

332 Szólt Gunther: „Kezet adok rá, és ígérem most rögtön:
ha ebbe a tartományba a szép Brünhilda megjön,
én hozzád feleségül adom a húgomat.
A szép nővel az élet sok boldogságot tartogat.”

333 Erre letette az esküt a két dicső vitéz,
de rájuk még sok nehézség nagy fáradalma néz,
míg elhozzák az úrnőt a Rajnához, ide.
Nagy vészben forogva kell, hogy ezt a két hős végbevigye.

334 Siegfriednek vinnie kellett az útra a ködsüveget,
amelyet ádáz küzdelemben zsákmányként elszedett
egy törpétől, akit Alberichnek hívtak.
Készültek az útra a hősök, akik már sok csatát megvívtak.

335 Siegfriednek, ha a süveggel volt borítva a feje,
akkor nagynál nagyobbra nőtt az ereje.
Járult a sajátja mellé tizenkét embernyi erő,
és kellett ügyes ravaszság, hogy övé legyen a királyi nő.

336 Azzal a nagy előnnyel járt ez az álca-irha,
hogyan aki őt viselte, szabadon tenni bírta,
amit akart, anélkül, hogy látta volna bárki.
Brünhildet így nyerte el Siegfried. Ezért nagy baj fog rá várni.

337 „Mondd meg, Siegfried, te nagy hős, míg útra készülünk,
nem járnánk-e dicsőbben, ha tartana velünk
Brünhild országába vitéz vagy harmincezer?
Őket összetoborozni volna könnyű szer!”

338 „Vihetünk bármennyi vitézt is” – ez Siegfried válaszája –,
„de van a királynőnek egy rettentő szokása:
az, hogy megöli mindet, mert erre készíti gőgje.
Hallj tőlem jobb tanácsot, derék vitéz, te, hős, te!

339 Mint a régi vitézek, úgy hajózzunk a Rajna vizén!
Hogy ki legyen a csapatban, megmondom biz’ én:
a tengerhez négyen haladjunk előre,
így nyerjük el az úrnőt, ha baj lesz is belőle.

- 340 Én leszek az egyik, te légy a másikunk.
A harmadik lenne Hagen, így életben maradunk.
Negyedik lenne Dankwart, igen bátor jelenség.
Így nem bír minket legyőzni ezer főnyi ellenség!”
- 341 „Mielőtt útra kelnénk” – így beszélt a király –,
„örömmel értesülnék róla, sőt tudom muszáj,
hogy: Brünhild elé vonulva milyen ruhát visel
a mi négyes csoportunk? Ezt Gunthernek tudnia kell!”
- 342 „Brünhild alattvalói olyan öltözeteket viselnek,
hogy annál nagyszerűbbet emberek ritkán lelnek.
A legpompásabb ruhákban lépünk az úrnő elé,
nehogy szegény közelítsen jó hírnevünk felé!”
- 343 Szólt erre a lovag, a bátor: „Majd én magam megyek
a jó édesanyámhoz, hogy olyan kérést tegyek:
szép szolgálóival együtt varrjon nekünk ruhát,
mit büszkén viselhetünk majd az úrnő előtt odaát.”
- 344 Így szólt Tronjei Hagen, szélesre tárva karját:
„Miért anyádra bízád a ruhákkal ezt a hajrát?
Tudasd a hűgoddal inkább, hogy mit tervezel!
A baráti látogatásra ő majd jól felszerel!
- 345 Gunther a hűgának üzenté, hogy majd felkeresi,
ő maga és vele Siegfried. Mielőtt ezt megteszi,
a szép hölgy ünnepi módra pompásan felöltözik.
Hogy a daliák meglátogattják, azon ő meg nem ütközik.
- 346 Az udvarhölgyeire szintúgy díszruha, ékszer került.
Amikor a két nagyúr közelgett, és ő erről értesült,
felállt a nyughelyéről, léptei módját megadta.
Az előkelő jövevényt és bátyját illőn fogadta.
- 347 „Bátyámat és a társát az Isten vezérelte
hozzám!” – így szólt a szép hölgy. – „Igencsak érdekelne,
ti urak, mit kerestek itt nálam, az udvaromban.
Nemes lovagok, mit akartok? Szeretném tudni nyomban!”
- 348 Gunther király felelte: „Megmondom neked, úrnőm.
Magas cél érdekében nagy vészeket kell túrnóm.
Udvari látogatásra megyünk, messzi vidékre.
Ehhez az utazáshoz szükség van ünnepi öltözékre.”
- 349 „Hát akkor ülj le, bátyám, és híven add elő” –
szólt a királykisasszony –, „kicsoda az a nő,
akihez udvarolni külföldi útra állsz készen?”
A két kiváló férfit az úrnő fogta kézen.

- 350 Kettejükkel odalépett, ahol addig ült,
egy díszes kerevetre – fülembe így került –,
díszítette sok csodahímezés, kivarrva aranyszállal.
Ők ketten jól mulattak az úrnónél ezáltal.
- 351 Szerető tekintet és kedves nézdelés
történt Siegfried és Kriemhild közt nem kevés.
Siegfried őt szívébe fogadta, mint életét, úgy szerette.
Hős Siegfried szép Kriemhildet később feleségül vehette.
- 352 Szólt a király, a hatalmas: „Kedves hugom,
nélküled végbeinni tervemet nem tudom.
Brünhild országába megyünk, időt mulatni.
Szép ruha kell, hogy tudjunk az úrnő előtt jól mutatni.
- 353 Felelt a fiatal hölgy: „Kedves bátyám,
örömet segíték szíved vágyán.
Segítek örömmel, bízhat sz benne.
Ha bárki utadba állna, az Kriemhild bánatára lenne.
- 354 Kérésed, nemes hős, ne legyen félénk és kancsal.
Jobb, ha előállsz uralkodói paranccsal.
Mindenre készen állok, kívánságod akárhány,
és szívesen teszem meg!” – így szólt az aranyos lány.
- 355 „Szép húgom, jó ruhákat akarunk viselni,
ők nemes két kezedtől fognak szabásmintára lelni.
Udvarhölgyeid őket gyorsan testünkre szabják,
hogy időben hasítsuk a tenger habját.”
- 356 Felelt a fiatal hölgy: „Nahát, idefigyelj!
Selyem van itt nekem már, te csak arra ügyelj,
hogy drágakő legyen itt pajzsnyi, s mi munkálkodunk a ruhátokért!”
Ezzel Gunther is, Siegfried is egyetért.
- 357 „Hozzátok még ki társul” – kérdezi a királynő –,
„akinek öltözeke lesz mellettetek fénylő?”
Bátyja szól: „Negyedmagammal, két szolgálammal leszek:
Dankwart és Hagen az útra elkísérjenek!
- 358 Most pedig jól jegyezd meg, amit mondok, asszonyom:
négyünknek négy napra jusson naponta, így akarom,
háromféle ruházat és kellő tartozék.
Brünhild országában így lesz tekintélyünk elég.”
- 359 Kriemhild a két uraságot kedvesen elbúcsúztatta,
és harminc udvarhölgyét előhívatta
a jól fűtött szobából. Sürgős munka, hatalmas,
amelyre ez a harminc lány igencsak alkalmas.

- 360 Az arabiai selymet, mely fehér, mint hópihe,
meg a jó Zazamangba valósít, mely zöld, mint lóhere,
kivarrták drágakövekkel. Pompás ruha mindahány!
Kriemhild maga szabta ki őket, a nagyszerű, drága lány.
- 361 Távoli-tengeri halbórt, mit ritkán lát az ember,
bélésként varrnak selyemre, ahogy küldte a tenger,
ettől is szebb a ruházat, mit a négy hős hordani fog,
de van itt a ruhákról még egy csodás dolog:
- 362 Amit adhat Marokkó és adhat Líbia
legeslegjobb selyemből, mit szőtt emberfia,
és szerzett király családja, abból jut nekik bőven.
Kriemhild mutatja: érez irántuk kedvezően.
- 363 Amióta szemük a vágyott utazásra tekint,
már nem becsülik magában a puhaprém hermelint:
varratnak arra bársonyt, feketét, mint a szén.
Jól állna manapság is egy hősnek a lovagok ünnepén.
- 364 Arabarany foglalatlan fénylett sok drágakő.
Nem lankadó szorgalommal dolgozott a sok fürge nő.
Hétszer hét nap után már készen áll a ruházat.
Jó daliák fegyverzetéből semmi sem hibázhat.
- 365 Most már, hogy az utazáshoz a fegyver és a ruha jó,
előállt a Rajna vizére egy kicsi, de erős hajó,
amely visz tengeri habhoz lefele, folyásirányban.
A nemes udvarhölgyek szenvedtek alváshiányban.
- 366 Mondták a lovagoknak: a pompás ruha kész,
viheti a nagy útra mindet a négy merész.
Megvan, amit kívánnak, ígéretet betartón!
Nem is akartak időzni tovább a Rajna-parton.
- 367 Az útrakész daliákhoz egy küldönc ment avégett,
hogy nem akarják-e látni az új öltözetet:
nem túl rövid-e, nem túl hosszú, nem túl szűk vagy túl bő?
De épp megfelelő volt. Nagy köszönetet kapott az úrnő.
- 368 Aki csak látta őket, elismernie kellett:
minden más ruha semmi az ő köntösük mellett.
Az udvarban ezzel szégyent nem vallanak.
Szebb vitézi öltözékről senkik sehol sem hallanak.
- 369 Nem mulasztották el a hősök a köszönetmondást.
Utána búcsúzkodásra készülődtek mindjárust.
Tették ezt ők azonképp, ahogy lovagoknál szabályos.
Lett is a csillogó szem könnyektől homályos.

370 Kriemhild azt mondta: „Bátyám, most még itthon maradhatsz,
és egy itteni úri hölgnél sikert arathatsz.
Hidd el, hogy okosabb, ha az itteni nőt szereted,
mint az, hogy a messzeségben az életedet kockára veted.”

371 Úgy hiszem, megsúgta a szíve, ami majd velük történik, azt.
Sírtak mindahányan, mondhatott bárki bármi vigaszt.
A páncélok aranyozása fénytelen lett a könnytől,
amely szemükből szakadatlan a mélybe, mint özőn, dől.

372 Kriemhild azt mondta: „Siegfried, jó uram, kérlek téged,
kedves bátyámra vigyázzon segítő hűséged,
nehogy Brünhilda földjén őt valami baj érje!”
Ezt Siegfried kézfogással a hölgynek megígérte.

373 Szavakkal ezt fűzte hozzá: „Úrnóm, amíg csak élek,
ilyen aggodalomtól, hidd el, megkíméllek.
Hazahozom a bátyád egészségesen, épen,
ebben biztos lehetsz már!” A lány ezt köszönte szépen.

374 Vitték a parti fövényre a négy aranszínű pajzsot,
míg a többi felszerelések behajózása zajlott.
A paripákat odavezették: majd rajtuk lovagolnak.
Az úrhölgyek szeméből könnyek bőven omolnak.

375 Sok bájos úrilány mind ott áll az ablakokban.
Erős szél kerekedik most: a vitorla szinte lobban.
Rajna vizén a négy levente fejét büszkén felvető.
Királyként kérdezi Gunther: „Ki legyen a hajóvezető?”

376 „Én leszek!” – mondta Siegfried. – „Barátaim, ha jót
akartok, gondjaimra bízátok a hajót!
Higgyétek el, ismerem jól a víziutakat.”
Indultak Burgundiából. Jó volt a hangulat.

377 Siegfried egy rudat vett a kezébe.
Belöki a naszádot a folyó közepébe.
Gunther, a bátor maga is evezőt ragad.
A négy daliával a hajó gyorsan halad.

378 Vittek ízletes étket, jó boruk is volt bőven,
amilyet szüretelnek a Rajnánál termőben,
a lovak nyugton álltak, volt nekik jó rekesz,
a hajó siklott nyugodtan: itt bajuk semmi se lesz.

379 Szépen megfeszült az erős hajókötél.
Hűsz mérföldet haladtak: segített nekik a szél,
míg le nem szállt az este. Haladtak a tenger felé.
Igyekezetük által néznek romlás elé.

- 380 A tizenkettedik nap – így értesültünk róla –,
jó széllel eljut a hősök hajója
Isenstein szigetére, ahol Brünhild uralkodott.
Bővebbet a szigetről csak Siegfried tudott.
- 381 Gunther, a király úr, látva a sok erődöt
és a tágas vidéket, azonnal érdeklődött:
„Mondd csak, Siegfried barátom, ha nálad nincs hiány
tudásban: kié ez a sok vár meg ez a gyönyörű tartomány?”
- 382 Felelte erre Siegfried: „Tudásban nincs hiány
róla: Brünhild kezében ez a nép meg ez a tartomány,
és Isenstein ez a vár itt, benne sok szép dáma,
amint neked elbeszéltem. Látjuk őket még máma.
- 383 És azt ajánlom, ti hősök, hogy legyen egybehangzó,
amit mondunk előttük: az lesz hasznot fogamzó.
Mert ha még ma a királynő lesz minket magához intő,
fontos, hogy mind a négyünk legyen körültekintő.
- 384 Amikor a drága úrnőt látjuk az udvarával,
úgy jó, ha vallomásunk mind a négyünkre rávall:
mondjátok, Gunther a gazdám, én meg az ő szolgája.
Így a célja felé majd meg fog nyílni a pálya.”
- 385 Erre ők készen álltak; Siegfried szavukat vette
Ezt híven megfogadni egyikük sem feledte.
Tartották magukat ehhez, és ez javukra vált,
amikor Gunther király úr a szép Brünhild elébe állt.
- 386 „Nem annyira miattad történik, hogy segíték,
sokkal inkább a húgod, a szép lány felé tekintek.
Olyan ő, mintha volna a saját lelkem és a testem.
Szolgállok neked örömmel, hogy feleségül vehessem!”

JEGYZETEK

A hatodik kaland a szó megszokott értelmében nem túlzottan kalandos: Gunther házassági tervéről, úti előkészületekről, ruhavarrásról szól. Viszont a későbbi nagy horderejű, tragikus események előzményei itt találhatók. A voltaképpeni cselekményt Siegfriednek az a döntése indítja be, hogy Kriemhild kedvéért hozzásegíti Gunthert Brünhild elnyeréséhez, és ennek érdekében eljátssza az alárendelt ember szerepét.

Cím. A középkori kéziratok fejezetcímében – eltérően a törzsszövegtől – az „Isenland” („A” kézirat), „Island” („C” kézirat), illetve „Ysland” („D” kézirat) szerepel.

Mínthogy a sziget már csak a földrajzi ismeretek eltérő volta miatt sem azonos a ma ismert Izlanddal, a címben is az „Isenstein” névváltozatot szerepeltetem.

324

Volt egyszer: az ilyen kezdés, amelyben érződik a nagy elbeszélői lélegzetvétel, jelzi, hogy fontos új cselekményszál kezdődik.

325

három verseny: az imént említett gerelyvetés, kőhajítás és távolugrás.

326 és 327

egy rajnai lovag illetve *a Rajna felsőleges öre* („der vogt von Rine”): a szerző nyilván a feszültség fokozása végett nem ejti ki a száján és nem írja le Gunther nevét.

329

Siegfried már tudja: azaz Hagen értesült róla, hogy Siegfried járt már Brünhild udvarában, és talán közelebbi ismeretségbe is került Istenstein úrnőjével.

331

cserébe: a két házasságkötést Siegfried gyakorlatias feltétele kapcsolja szorosan és végzetesen össze.

334 és 336

ködsüveg, illetve *álca-irha* („tarnhut”): a motívumot a szerző, jó elbeszélőként, újból összefoglalja, egyszerűsmind ki is bővíti: a varázseszköz nemcsak láthatatlanná tesz, hanem meg is sokszorozza viselőjének erejét.

337

harmincezer: mesés túlzás, különösen annak fényében, hogy végül összesen négyen indulnak el.

339

Mint a régi vitézek, „in recken wise”: azaz kevesen, de nagy pompával. A „recke” a megírás idején régies szónak érződhetett, ezt érzékelteti a fordításban a jelző.

344

baráti látogatás, „hovereise”, szó szerint „udvarlátás”: békés célú utazás, nem pedig hadjárat.

346

léptei módját megadta, „mit zühnten si do gie”: előkelő nőknek aprózott léptekkel, zajtalanul illett tipegniük. *nyughely*, „sedel” és 350 *kerevet*, „matratz”: nem a szó mai értelmében vett matracot, hanem heverőt jelentett.

356

pajzs: öble miatt szállítóedény és mértékegység is volt.

357

Negyedmagammal, két szolgálammal: Gunther hangsúlyozza, hogy Siegfried nem számít szolgájának, csak Hagen és Dankwart.

358

négy napra (...) *háromféle ruházat*: a négy lovag fejenként tizenkét öltözetet kap, vagyis Kriemhild udvarhölgyeinek rövid idő alatt negyvennyolc díszruhát kell előállítaniuk.

359

fűtött szoba, „kemenate”: csak az előkelő nők lakrészét fűtötték.

360

Zazamang: vagy fiktív napkeleti helynév, vagy esetleg „Salamanca” eltorzított alakja. *lóhere*: díspázsitnak vetették.

361

halbőr: nagyobb testű tengeri halak bőréből kikészítették és megvarrták, de az is lehet, hogy fókaprémről van szó.

363

bársony, „phell”: az is lehet, hogy selyem vagy brokát, mindenképp értékesebb a hermelinprémnél.

364

fegyverzet: a szerző, ellentétben az öltözékekkel, nem részletezi.

365

kicsi, de erős hajó, „ein starcke schiffelin”: el kellett férnie benne négy személynek, négy lónak, az élelmiszernek, a fegyvereknek és az útipoggyásznak, benne a 48 díszruhának, amelyek éjjel-nappal zajló megvarrása miatt az udvarhölgyek „szenvetked alváshiányban”.

368

Az udvarban: Brünhild udvarában.

375

hajóvezető, „schiffmeister”: azáltal, hogy Siegfried elvállalta ezt a tisztséget, nemcsak jártassága és helyismerete, hanem vezető szerepe is újabb hangsúlyt kap.

380

A kéziratok egy részében itt végződik a hatodik kaland, és a következő strófa már a hetediket indítja.

Istenstein: jelenti egyrészt a szigetet, másrészt annak uralkodói székhelyét. A legtöbb kutató Izlanddal azonosítja, de vannak más javaslatok is, ezek – a megtett út hossza alapján – a Rajna-torkolat közvetlen közelébe helyezik. Ha figyelmen kívül hagyjuk a napok és a megtett mérföldek számát, akkor a helyet – a mű jellegéből adódóan – tekinthetjük fiktív északi szigetnek, Thule megfelelőjének is.

384

gazdám (...) *szolgálja*, „her” és „man”: a fordítás érzékeltetni próbálja az áthidalhatatlan rang- és presztízs-különbséget.

Fordította és a jegyzeteket írta Márton László

Elkerülni a halált

Vasárnap este érkezett az üzenet, hogy meghalt az apám. Ezt a tényt most már másodszorra kellett elfogadnom, de ez a mostani legalább biztos volt, tudtam, hogy ez most végleges, tényleg meghalt, tényleg vége a történetnek végre valahára.

Nagyon sok év után pár hete tudtam meg, hogy él, amikor már egy otthonban haldokolt. Víziváros vasárnaponta csendes, mint egy halotti tor, vagy mint egy kiürült temető mindenszentek éjszakáján az otffelejttet gyertyákkal. A faredőny lyukacsos szerkezetén az okker lámpafénnyel beszívárgott a szobába a kinti nyugalom, átítatta a háztömb lakásokkáit. Halkabban csapódik be ilyenkor a lépcsőházi ajtó, és óvatosabb léptekkel járnak a hazaérkezők. Suttogva beszélgetnek a lépcsőházban, míg az ajtóig érnek, és halkabban szólnak a vetélkedők is a tévécsatornákon. A vasárnap Vízivárosban lassú és álmosító, még az iPhone-ok is lomhábban mérik ilyenkor a percekét. Ilyesmik jártak a fejemben, míg a csetablakban hangtalanul villogott az esetlenül félhivatalos üzenet.

Fel voltam készülve rá, nem ért váratlanul. Csak az jutott eszembe, hogy miért kell a nyugodt vasárnap estéjét elrontani az embernek. A legfontosabb jellemzője az volt apámnak, hogy harminc év távlatából és jelenlét nélkül is rendszeresen el tudta rontani az ember napját.

A pillanatban nem volt semmi érdekes. Semmi drámai nem volt benne, semmi magasztos. A közösségi oldalon keresztül írtak, kékesen villogott a kis ablakban az olvasatlanul hagyott szöveg, mellette a korábbi csetablakban nyitott másik beszélgetés valami tökéletesen fölösleges dologról.

Ahogy korábban is, most is a szociális otthon gondozója jelentkezett, hogy: *Tisztelt Janega Kornél úr, sajnálattal és így tovább.*

Nem válaszoltam.

Egy darabig ott tartottam a mutatóujjam az ablakon, hogy visszajelezzem a láttamozást, de végül bezártam, olvasatlanul.

Persze, azonnal eszembe jutott, hogy a temetéssel még elronthatják néhány napomat.

A gondolattól is öklendezni kezdtem, hogy a szülővárosomba kelljen mennem, és koporsókat válogatnom, meg felnőtt fiút játszanom olyasvalaki miatt, akit soha nem is ismertem. Tudtam, hogy a testvéreimre nem számíthatok, mert, joggal, mindketten olyan messzire tartották maguktól az egész történetet, amennyire csak tehették. Állítólag létezik valamilyen szindróma, az a pszichés jelenség, amikor a nyilvánvalót tagadja az ember. Hárít, nem veszi tudomásul. Mondjuk, összehúgyozza magát rendszeresen, de ha rajtakapják, teljesen őszintén értetlenkedik, hogy dehogyis. De nem is kell ilyen kínos példát keresni. Elég, ha csak soha semmi nem sikerült neki az életében, de biztos benne, hogy ő a világ legszerencsésebb embere.

A bátyám, ha apánkról írtam neki, nem is válaszolt. Ha beszélünk róla, mikor öt-évente néha találkozunk, nézett a levegőbe, és témát váltott. Az öcsém, bár eleinte érezhetően letaglózták a hírek, apánk előkerülése rengeteg év után, úgy tett, mintha az egész nem is lenne olyan nagyon fontos. Legalábbis azt hiszem, mert nem láthatam, csak leveleztünk, egyszer találkoztunk csak, alig öt éves koromban, mikor ő még egy sem lehetett. Az mindenesetre biztos, hogy a halálos ágyán nem látogatta meg. Meg is értettem.

Persze azonnal azon kezdtem gondolkodni, hogy nekem kell majd elmondanom nekik.

Megint valami, amit nekem kell megoldanom, miközben semmi közöm hozzá.

Úgy döntöttem, majd holnap üzenek.

Vagy majd pár nap múlva.

Órákon keresztül csak a forгатókönyvek forogtak a fejemben, a létező legrosszabb végkimenetekkel, hogy mindenre fel legyenek készülve.

Elképzeltem, hogy kénytelen leszek az apám alkoholtól és ráktól összeaszott testét azonosítani. Szinte láttam a sápadt, élettelenül semmilyen arcot valami kórházi fémasztalon heverni, zsákban vagy lepedő alatt. Ahogy kilóg a barnává aszott lábfeje, a haja meg csim-bókosan fekszik a fémlapon.

Öklendezni kezdtem.

Sokan mondják, hogy a halál természetes. Meg a szeretteid holteste.

Hát, nekem nem az.

A halál nem természetes, csak a bekövetkezte az.

Ami utána következik, az csupa természetellenes dolog, amiben az ember halott testrészeit melósok pakolgtatják.

Idegességemben fel-le mászkáltam a lakásban, öklendeztem egy sort időnként, ha a me-rev, halott arcot elképzeltem.

Ebben a pillanatban újabb üzenetek érkeztek a mobilomra.

Soha nem látott rokonok üzentek. Én voltam a három testvér közül az egyetlen, akit meg tudtak találni. Benyomtam a mute gombot az iPaden a youtube szám alatt, ami eddig szólt és most a helyét egy reklámblokk váltotta le. Így kísézőnek legalább nem négykerék-meghajtású német dízel terepjárók reklámja szólt, ha már az élet nem biztosít ilyen alkalmakra megfelelő háttérzenét. Letettem a villát is a dohányzó asztalra a tányér mellé, még a legelső üzenet érkezésekor, nem mintha elment volna az étvágyam, csak ezt diktálta a jóérzésű ember bennem.

Hogy ilyenkor nem illik tovább enni, vagy ilyesmit.

Az futott át a fejemben, hogy én mennyire szűgyelném a halált. Az esendőséget és kiszolgáltatottságot alapvetően, de például a meztelenséget, ami elkerülhetetlen, és amit még inkább, a szabad akarat, a beleszólás jogának hiányát. Ott marad az ember magatehetetlen teste. Szállítani kell, levetköztetni, megmutatni a rokonoknak azonosításhoz. Roszszabb esetben ott hever még órákig a lakás padlóján, míg a kegyeleti cég munkatársai el nem viszik, mert a halottkém csak nyugtázza, hogy tényleg beállt a halál, aztán otthagyja a szeretteinek, hogy nézzék a hullát a nagyszobában vagy ahol éppen érte a vég. Én gyűlölném magam, hogy ennyi gondot okozok, meg különben se nézesse a halott végtag-

jaimat és csupasz testemet valami melós egy vegyszerszagú alagsori sokfiókos fémkomódban, mielőtt a halál és temetés közötti pár napra lehűtenek.

Jobb lett volna a teremtés, ha a halottaink szublimálnának, mint a fantasy hősök, vagy fekete pernyeként zuhannának egy poklot szimbolizáló szakadékba, mint a filmekben. Ki ki szerint, hogyan élt.

A pár héttel korábbi látogatásomat kivéve, amikor elutaztam Szlovákiába, hogy még utoljára találkozhasak vele, alig volt róla emlékem. Az otthonba is csak azért mentem, mert mi van, ha van Isten. Leginkább rossz emlékeim voltak apámról. Az örökös elégedetlenségéről. Tipikus bőraktatásával járt dolgozni, és jellegzetes szocreál kisívókban itta le magát munka után, hogy aztán részegen randalírozzon az utcákon. Az valahogy egészen biztos emlékem, hogy gyűlölte az életét. A kisvárost, a panellakást a kis szobákkal, a parkot a ház előtt, a filléres elszámolásokkal járó hóvégeket. Gitározott, festett, írogatott, bejárt a gyárba, és esténként depressziósra itta magát, és kezdődött az örület. Idővel egyre kevesebb köze lett a valósághoz.

Jó emlékem alig maradt ebből az időszakból.

Csak szorongós, fekete-fehér, gyűrött pillanatok, mint a fényképeken.

Emlékek a kisszobáról, a konyhai üveggömbkristályról, amiről éjszakánként azt hittem, hogy forog. Hogy beosontam napközben a szüleim üres hálósobájába, és nagyon halkan, a szekrény mögött suttogva, hogy még az Isten se hallja meg, kipróbáltam, milyen a káromkodás, magam elé lehelve alig hallhatóan olyasmiket, hogy *kurva*, meg *baszd meg*, mert hallottam a veszekedésekből.

A városból is alig maradt meg valami.

Inkább csak nehéz, lomha, ragadósan kellemetlen emlékek. Hogy megverték minket a bátyámmal a parkban, vagy hogy elvették tőlem a gumipropellerrel hajtott hurkapálca repülőt, ami elképzelhetetlenül magasra repül a panelek között.

Arra, hogy hisztiztem anyámnak, hogy ne hagyjon a már megvásárolt holmikkal a bolt előterében, míg beszalad még valamiért. Be is vitt magával, de mire kiértünk, ellopták a pár percre otthagytott csomagot, pedig anyám fillérre ki volt számolva minden bevásárlásnál.

A kávédarálók szagára a bolt előterében.

A fémkoronasok oxidálódott, zöld foltjaira, a papírpénzek sajátos, fakéreg- és taplószagára. Arra, hogy apám gitározik. A sűrű tejködre, amit, azt hittem, meg tudok fogni, míg vittek a helyi bölcsődébe hajnalban, de hiába kapkodtam a levegőbe, nem sikerült.

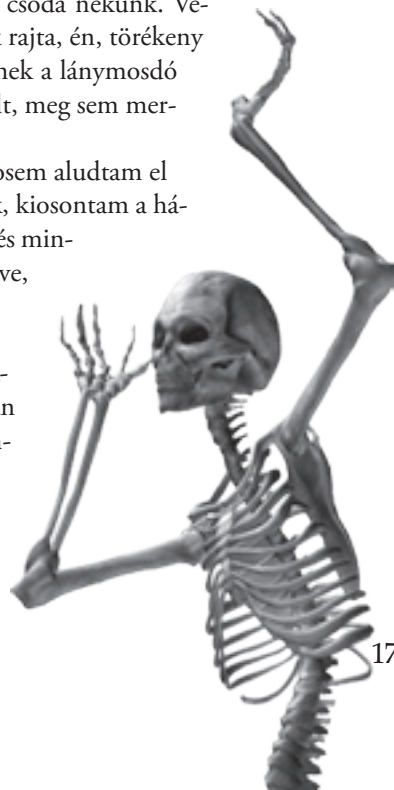
Az óvodánkban volt egy ócska, papírkartonból hajtogatott úrhajó. Egyszerű kartondobozokból rakták össze, tévés dobozból és állólámpakartonból. Aztán lefestették kékre, és vágtak egy kör alakú lyukat rá, úrhajóablaknak.

A fiúk az oviban mind ezzel akartak játszani. Ha belebújtunk, úgy éreztük, máris valahol az úrben vagyunk. Ez az egy vacak kartondoboz maga volt a csoda nekünk. Végül az óvónőknek el kellett zárniuk, mert a fiúk mindig összevesztek rajta, én, törekeny kissrácként sosem jutottam a közelébe. A legjobb úrhajó-rejtekhelynek a lánymosdó tűnt, ami számunkra tiltott terület, szürke zóna, a félelem szigete volt, meg sem mertük közelíteni.

Egy alkalommal, a délutáni csendes pihenő idején, ami alatt én sosem aludtam el egy másodpercre sem, amikor láttam, hogy az óvónők nem figyelnek, kiosontam a hálótermekből. Lábujjhegyen, zakatoló szívvel lopakodtam a folyosón, és minden bátorságomat összeszedve, a gyomorból feltörő félelmet legyűrve, besurrantam a mosdóba, és végre valahára beszállhattam a rakétába.

A városból még megmaradt pár emlék.

Színes, absztraktnak szánt kerámia domborművek díszítették a cukrászda hátsó falát, közel a paneltömbjük parkjához. Gyerekkoromban azt hittem, az is cukorból van, és meg lehetne enni. Mára vagy elbontották, vagy egyszerűen csak lefedték valamilyen calvados színű présfa borítással, bár a cukrászda alapvetően nem változott. Ötéves korom óta alig jártam a szülővárosomban. Az állandóság amúgy nagy érték, de ha szürkeséggel és szöglelességgel társul, nyomasztó.

A vasútállomás díszítése viszont semmit nem változott. A funkciótlan szökőkút a kék-fehér miniatűr csempékkel, a közepén szárazan ácsorgó vízcsapok és az értéktelen, oxidálódott pénzkorongok az alján. Az állomás aulájának frontján szintén miniatűr csempékből kirakott partizán sziluettek és a lomhán ketyegő hatalmas falióra. De nem változtak a resti V-lábakon álló, földhöz rögzített, hosszukás könyöklői, valamint a halsaláta sem a fémsöntés pultjában, amihez csapról mérik a sört meg a nemzetközi márkákat is leve-rő helyi kólát is.

Apámmal itt is töltöttünk sok időt, erre emlékeztem. A nap tizennyolc órájában nyitva tartó restiben, ahol csak meghúzták a használt poharas tálcáról felkapott korsót kétszer a szürkés fényű mosószeres, és megint kétszer az enyhén habos tükrű tisztavizes fémedényben, aztán már ment is a csap alá, töltötték belé a söntés ízű, fémes lágersöröket, fillére-kért. A polcokon, a pult mögött sorakoztak átlátszó palackokban a minimál dizájnos címkékkel ellátott tömények, mellettük a gyárilag címke és felirat nélkül piacra kerülő kispalackos üdítők, négyféle ízben: sárga, piros, zöld és fekete. Ez utóbbi volt a helyi kóla palackos változata. Másfélét nem is lehetett kapni, ezekből lehetett válogatni.

Egy újabb beérkező üzenet kizökkentett és visszarántott. Meghalt az apám.

Az ember soha nem felnőtt eléggé ahhoz, hogy mindenre fel legyen készülve.

Mire meghal az apád, már nem kell újra megtanulni ezt sem.

Addigra már mindegy.

Jobb híján kivettem a kutyát szarni.

A közösségi oldalon megint üzentek, sajnálattal értesítjük és a többi. Hosszú, kellemetlen mondatok.

Kellemetlenek annak is, aki írja, annak is, akinek el kellene olvasnia. Nem volt a helyzet egy kicsikét sem teátrális. Nem volt benne semmi emelkedett. Szigorúság volt benne, mintha a gyerekkorban lennénk, de kissé megkésve. Nem válaszoltam, mit is lehetne erre mondani. Ignoráltam a soha nem látott rokonok üzeneteit.

Vízivárosban aznap havazni kezdett.

Koradélután volt, de már felkapcsolták a közvilágítást. Égtek a vegyesen, hol okker, hol törtfehéres fényű izzók a hajlott oszlopok és házfalak közé kifeszített villanydrótok tetején, sápadtan, mint a halottak arca. Még mindent látni lehetett a koradélutáni fényben, az íveket, a szögleteket, ezt az egész kusza, összevisszanőtt, bonyolult nagyvárost, a tűzfalakat, antennákat, reklámhelyeket a házakon. A tetők alá még éppen csak lebukott a napfény.

Van valami zsigerien ijesztő a korán felkapcsolt közvilágításban. Mintha félre-csúsznának, elbeszelnének egymás mellett a rendszerek. Olyan, mintha sötétedés után viszont nem kapcsolna be.

Szóval havazni kezdett. Ezt a havazást senki nem vette észre. Alig tartott pár másodpercig, és el is állt a szokatlanul hidegre forduló tavaszi időben. Alig volt idő be-lefeledkezni. Csak megjelentek a pelyhek a lámpák fénykörében és elolvadtak, mint-ha törékeny, könnyű tollpíhéék égnének el egy üstökös csóvájában menthetetlenül.

Vasárnap, kihalt volt a városrész, minden zárva volt. Még korán sötétedett, és ilyenkor hirtelen zuhan rá a feketeség az emberre, a hétvégék üres kongása. Nézetem a havazást, a hosszú karmú árnyakat a vízivárosi házfalakon. Amolyan vasár-napi szorongás fogott el, a céltalanságtól való félelem. Se haza menni, se maradni nem tudtam. Keringtünk a kutyával keresztül-kasul a szűk utcákon a vár tövében egy darabig. Égtek a talán egykori gázlámpákból átalakított óvárosi lámpaoszlopok fényei a nyugodt családi életet élő budai háztömbök tövében, és hosszan, üresen te-kergett mellettük az utca, néha megtűzdelte egy-egy meredek lépcső, egész a várfalig.

Aztán ismét jött egy üzenet, hogy a temetés így meg úgy.

Megint figyelmen kívül hagytam a csippenő Messengert, az olvasatlanul, levegőben lógva, leírva, mégis kimondatlanul maradt szóhalmokat. Meghalt valakim, ami-ben a legszörnyűbb az volt, hogy azt sem tudtam, hogy él.

Most meg egyszerre meglett, egyből meg is halt.

Az ember meg csak riadtan kapkodja a fejét, de hát én csak kihoztam a kutyát szarni.

Hogy tulajdonképpen semmi köze az egészhez, mégis, lassan negyvenévesen mások életével kell foglalkoznia, miközben a sajátját még el sem kezdte.

Talán ez volt benne a legborzasztóbb. Azon gondolkodtam, milyen eredménytelenül telt el ez a majdnem negyven év. Hogy nem is haladtam benne semerre. Inkább csak várakozással telt, a legrosszabb dolgokra való felkészüléssel.

Az egésztől valahogy könnyű lett minden, mint egy felvert paplan. Elfogadható lett minden, és kissé érvénytelen. Víziváros, az ország, a mindennapi dolgok. De ezek a könnyű, magabiztos, felemelően felelősségmentes pillanatok gyorsan múlnak. Gyorsan váltja fel a helyüket a magunkra hagyottság.

És akkor aztán csak a szürkülő estében kísérnek a hosszú karmú árnyékok a hirtelen érkező vízivárosi vasárnapi naplementében.

Végül aztán nem is foglalkoztam az egészszel.

El sem mentem apám temetésére.

Másnap még inkább bekeményített a tél, mintha még utoljára szeretné megmutatni, hogy itt, ezen a szélességi körön sem fogyott még el teljesen az ereje. Ropogós mínuszok hűtötték le Vízivárost. Áthűltek a gyengén bélelt kabátok, kiszívta belőlük a fagy a rosszul szellőztetett kiséttermek és kiskocsmák szagát.

A kutyával mentem ki megint csak. Estére könnyű hópor szórta be a várost, ritkásan, ahogy séfek szórják sópehellyel a közepesen véresre sült húsokat, elegáns éttermekben. Folyamatosan érkeztek az üzenetek még aznap, harmadnapra mindenki feladta, nem kerestek többet.

Szokatlanul hideg lett, jégbordásan csillogtak az utcák, behúzott függönyök és faredőnyök mögött dolgoztak az évtizedes konvektorok, szúrósan töltötte be a várost a fűtés, a levegőt megtöltő füstök szaga. Teljesen néma lett estére a város a hétfő ellenére. Alig jártak autók, egy-két bolt korábban be is zárt. Nehezen lélegeztem, szívig hatolt a hideg minden korty jeges levegőtől.

A félhomályban sötét folt közeledett felénk a járdán. Formátlan, hosszúkas halom, dudorokkal, mélyedésekkel. Messziről a lámpafényes félhomályban úgy tűnt, mintha éppen szívet lapátolnának a háztömb pincéjébe a járda felett nyíló ablakon át, és kint felejtettek egy kisebb halmot. Csak közelelről lehetett felismerni.

Egy holttest hevert az utcán. Fekete zsákba volt csomagolva. Rendőrautó ácsorgott mellette, benne két rendőr ücsörgött, a halottkém már elment, a kegyeleti cég embereit várhatták, hogy elszállítsák. A váratlanul jött hideg, ez a nagyon depressziós, nagyon magányos időszak, mintha győzedelmeskedett volna mindenben. Nyirokcsomókig hatoltak a mínuszok, lassan szitálta be az apró szemű hó az utcákat, a szokásosnál is korábban tűntek el a járókelők. Halkan, suttogva beszéltek a kedvenc sarki kávézóban az emberek, és zene sem szólt a helyen. Mégiscsak egy holttest fekszik az utca végén.

Mindannyian kerülővel mentünk haza, felnőtt, komoly emberek, akik már nem ijednek meg csak úgy akármitől.

Ki jobbról, ki balról tett kitérőt.

– A halál tök normális – bizonygatta egy srác a kávézóban.

Bólogattunk.

– Mármint, érted, elkerülhetetlen – tette hozzá, kissé bizonytalanul.

Az utca végéről még egyszer visszanéztem.

Láttam, ahogy elindul hazafelé, és egy balkanyarral próbálja elkerülni a halált. ■ ■ ■

Kálmán Gábor: 1982-ben született Érsekújvárott. *Nova* című regénye 2011-ben jelent meg a Kalligramnál, és 2012-ben elnyerte a legjobb elsőkötetesnek járó Bródy Sándor-díjat. *A temetés* című regénye (2016) szintén a kiadónknál jelent meg. A könyhéten érkezik *Janega Kornél szép élete* című új regénye.

Tanösvény

Sylt

amikor nyakadra ferdül a tenyerem
darabokban virrad
a tenger mögött felderített teremtés
lírájával összetévesztett magány
embertelen tája kifogástalan
szorongásod a megalkuvás gyümölcse
a gyönyör csúcán őrködsz
egód valahol a tenger mögött
önmagán túlmutatni tanul és nem lát
magában emlékezést

Göteborg, Slottsskogsobservatoriet

lassan elfelejtem hogy útra keltem
a bűvölet megtörik a galaxis sziklapartján
százezer tenger követ meteoreső rámól
kiégett imákat hoznak a roncsok
és a bűvölet megtörik
az univerzum fészkében vonulunk
szédelgünk a nyelvben
nyomorgó golgoták gnosztikus levegő
skandináv égen viharkodó istenek

a Spitzbergák alatt

Donsö

mint minden hajótörött
aki belép a mélység kertjébe
viseljük a tisztánlátás sebét
mikor a jég elalszik
és világító felhők úsznak
a nyílt tenger alatt
holdforrás árad utánunk
s a szörnyeteg messzeség

Grindavík

napfény a mólón
a metamorfózis négyszarvú juha
és egy évszak lelke szegődik útitársamul
néha eszembe jutsz
hogyan búvárkék nulla a részvét
jégmezők alatt terpeszkedő óceán a fájdalom
a távolság fortélyja vagy
fjordok éjében szólítgatlak
hangom a világegyetem vörös és feketéjében
álterhes planéták gamétája

Magolcsay Nagy Gábor (Miskolc, 1981): Logo-mandalákat, vizuális költeményeket és versprózákat ír, zenei és összművészeti projekteken vesz részt. A LitOs alkalmazott művészeti vállalkozás, a Metanoia Park multimediális költészeti projekt és a MAPoetry alapítója, alkotója és művészeti vezetője. *Ashes of Cows* név alatt az ambient és a pszichedelikus rock határterületein kísérletezik. Könyvei: *Második ismeretlen* (AmbrooBook, 2015), *150°* (Palatinus, 2009).

Szívtelen kánon

A mikor meglátta őket ernyedten ülni az elegáns hotel kávézójában, ijedten megfordult, mint aki csak véletlenül járt arra, és eltévesztette az asztalt, de nem volt menekülés: már mögötte is állt belőlük kettő. Gyöngéden megragadták és odatolták az üres székhez.

Öten voltak. Mind fekete garbót, fekete öltönyt, napszemüveget és még sötétebb keménykalapot viseltek, hozzá ízléstelenül vastag talpú, fehér dorkót, fűző nélkül. Külső-józsefvárosi fehér négernek látszottak, részvétellel teli érdeklődőnek egy távoli rokon temetésén.

Ahogy a zenei szerkesztőnő a fejét kapkodta, csak annyi különbséget vett észre közöttük, hogy az egyiknek hiányzott a bal fülcimpája, a másiknak pedig a jobb felső metszőfogába bele volt csiszolva egy igazi gyémánt, amin mindig felszikrázott a fény, amikor beszélt.

Legalábbis igazi kellett hogy legyen, különben milyen idióta csiszoltatna strasszt a fogába?

– Szóval maga mondta élő adásban a Káldor Éva művésznőnek – kérdezte a bajuszos, tornacipős lábát az empire kávéházi széken nyugtatva –, hogy négy óra eltelte után is pontosan tudta: nem lehet még vége a *Tristannak*, mert a kövér nő még nem énekelt?

A lány bevallotta, hogy igen.

Nem merte hozzátenni, hogy igazából nem is ezért rúgták ki, hanem mert előtte megkérdezte a nemzetközi operafesztiválok bariton sztárjától, Czinderytől, hogy tényleg enynyire botfűlő-e, vagy művészeti koncepciója, hogy egyetlen hangot sem talál el elsőre, hanem mindegyiket körüléneke? Nem szokott a művészekkel gorombáskodni, de hát mit lehetett tenni, ha Czindery legutolsó lemeze úgy szólt, mint aki berepedt körömmel kaparász egy félig betört üveglakon.

El is küldték emiatt az ország egyetlen klasszikus zenét játszó rádiójától.

A gyémántfogú gyorsan, jól betanult leckeként elhadarta, hogy Rastaman Toplák Lénárdnak keresnek road-menedzsért. Zeneértő ember legyen, gondolkodjon távlatokban, és legyen koncepciója.

– Igen – bólogatott, és kicsit mélyebbre húzta a fejében a köcsöglapot. – Koncepciója, az legyen.

A szerkesztőnő megkérte őket, mondanák már meg, ugyan ki ez a Toplák?

– Rastaman Toplák Lénárd?! – nézett rá a teljes gyászoló rokonság, kicsit döbbenet. – Ez a művészneve. Ne mondja, hogy nem ismeri! Tudja: Rastaman? A gengszterrapper? Toplák és Napsugár? Így se harangozik?

A szerkesztőnőnek valami rémlett. Ha egy dolog annyira csúnya, hogy már szép, az megmarad az emberben. Nem lehetett úgy taxiba ülni azon a nyáron, hogy ne Rastaman és Napsugár számokat nyomattak volna a rágógumi-rádiók. A daloknak ugyanaz volt a dramaturgiájuk: az egyik dalnok – egy nyálás tenor – panaszos moll-dallamot énekelt, általában arról, hogy mennyire ráfázott, mert a luvnyája rájuk nyitott, amikor félrekefélt, vagy otthagya, mert ő csúnyán elhanyagolta. A másik meg – öregebb, tapasztaltabb, cinikus róka – rárapelt erre a rinyára. Iszonyú gyorsan, hangonként három szótágot hadarva, néha nem is szellemtelenül, de a lényeg, hogy mély, rekedt, zsíros, gusztustalan torokhangon.

És palóc tájszólásban.

De melyik közülük a Toplák, és melyik a Rastaman? Vagy mind az összes?

– Köszönöm, nem vállalom – mondta a zenei szerkesztő.

Föl akart állni, de az egyik napszemüveges visszanyomta a székbe.

– Várjon!

És már jött is maga a Művész. Valamelyik a kettő közül. Nem jött: hullámozott, mint régen a Gellért fürdő nagymedencéje óránként egyszer. Jött, át az asztalok között, mint ha vízen csörtetne. Leült a főhelyre, nem köszönt senkinek.

– Nem vállalja – mondta az egyik keménykalapos rokon szomorúan. A Művész ezen őszintén csodálkozni látszott. Ezt abból lehetett észrevenni, hogy az egyik szemöldökét kérdően fölvonta.

– Azt kérdezi, miért nem – iparkodott segítőkészen a másik temetésrendező.

A Művész helyeslően bólintott, mint aki elégedett szavainak helyes interpretációjával. Nagyon magas, girhes fickó volt, csupa kéz és láb, csont és bőr. A kezével időnként furcsa, oda nem illő mozdulatokat tett, mintha odabent valami néma zene szólna a fejében, amire ő titokzatos vitustáncot lejt. Valószínűleg ilyennek képzelte Bob Marley-t, amikor lejött a ganjáról. Rastafrizurát viselt, amit valaha, amikor utoljára megmosta, valószínűleg mézzel kevert csirizzel fontak össze. Ujjatlan izompólójából kilógott a két karja, ami válltól csuklóig sűrűn ki volt varrva mindenféle cirádákkal, ami a szerkesztőnőt egy kalotaszegi abroszra emlékeztette. Régi tetkó lehetett, mert egészen megfakult, és olyan volt, mint a tegnapi hányás.

– Nézze, kisasszony – vette át a szót a harmadik gyászoló. – Nagy terveink vannak. Nagyon nagyok. Nyitni akarunk a közép-európai piac felé. Tádzsikisztán, Benelux államok, talán valamelyik Németország is szóba jöhet.

– Abból már csak egy van – mondta a szerkesztő.

– Mindegy, mi nyitni akarunk.

– Magyar gengszterrappel? – kérdezte a kelleténél kissé gúnyosabban a szerkesztő.

– Miért? Toplák három nyelven nyomja a szöveget, és legalább négyszáz dalt írt.

Ezek szerint ez a Toplák. Vagy a Rastaman. A nyakában másfél kilós, fonott, vastag aranylánc. Nyilván a Lloyd's különrészele biztosítja, ha este kilenc után végigsétál a bonyhádi főutcán.

– Ennek a palóc rapnak divatja van most – magyarázta a menedzserek egyike. – Ezért kell új dimenziókat keresnünk. – Tetszhetett neki a szó. – Új dimenziókat. Mire hármat pislogunk, itt már lesz szögedi rap, hajdúsági rap, vazsmegyei rap. Rastamannak jövőre valami egészen újat kell kitalálnunk. Itt jön szóba a kegyed zenei szakértelme.

– Köszönöm, nem vállalom. Én szerkesztő vagyok, és nem groupie. – Mielőtt a többiek tiltakozhattak volna, hozzátette: – És nem is roadmenedzser.

– Csak az aóron vitákozunk – mondta Toplák.

A szerkesztőnő kicsit csalódott volt, hogy tényleg palócosan beszél. Azt hitte, az mindössze föllépőtrükk. A hogyan után esett csak le neki, hogy mit mondott ez a csatornatölték. Majdnem pofán vágta.

Rastaman ekkor egy számot mondott. Nagyjából akkora számot, mint amit az a heti lotó négytalálatos fizetett. Remek, gondolta a szerkesztőnő: akkor már megvan az abgangja is.

– Igen? – kérdezte élesen. – És évente vagy havonta fizetne ennyit?!

– Dehogyis – felelte Rastaman, és őszintén csodálkozni látszott. – Koncártánként.

A következő csütörtökön kezdett. Feszített volt a tempó. A turnébusz reggel indult Budapestről. Rastaman, Napsugár meg ő általában délelőtt tizenegykor mentek utána, S–600-

as Mercedesszel. Napsugár épp olyan volt, amilyennek képzelte: húsz év körüli, szőke, vékonydongájú fickó. Választékosan, kicsit csiricsárén öltözött, és állandóan elégedetlenkedett, nyávogott valamiért, leginkább, hogy miért neki kell az anyósülésen utaznia.

Rastaman rendszerint egy angol szexlapot vitt magával, és hosszan tanulmányozta a képeket. Néha megforgatta az újságot, amikor elsőre nem jött rá, milyen kameraszögből fényképezett a fotós. A lány ilyenkor rezzenetlenül előrenézett, és az utat figyelte.

Amikor az első városba megérkeztek, már ment a műsor. Az előzenekar után következett Napsugár néhány balladával, utána Rastaman, végül pedig ketten együtt. A háttérben kubai táncoslányok ropták. Utoljára jött a közös siker, állítólag az Évtized Slágere, az *Angyal*.

A basszusgítár ördögös reggae-futamokat játszott, a szintetizátor viszont valami méltóságteljes, lassú, jamaikai ihletésű lejtést adott a kíséretnek.

„Lány, te vagy az angyal, a kedves angyal

– énekelte Napsugár –,

*közelebb hozzám a szívemnél.
Szóval, te vagy az angyal; a kedves angyal,
lány, a macám lehetnél. Ha végre észrevennél.”*

Erre rappelt rá Toplák rekedt, zsíros hangon, és közben összevissza hadonászott:

*„Az élet egy nágy buli, amíg csáóvó voltól,
de ki fogja a kezéd, hogyhá egyedül volnál?
Az élet sokóig egy jó nágy móká,
de ne légy hülye csoóká,
mert másnap jön a roóká.
Te vágy a legjobb, ámi vélem történt,
szabóly, ámi mindég erősíti a törvényt.
Csák kerüld ki az örvényt,
ádogásd a töltényt!
Gengszteré á stukker, pápoké á tömjén.”*

Na, hát ezen dobták el magukat a tinédzserek.

A koncert után még beszélgettek is vele a gyerekek. Odamentek, és megosztották a gondolataikat, a rapper pedig elgondolkodó arccal válaszgatott nekik, baromi nagy közhelyeket, mint „a közeledő dolgok árnyéka mindig előttük jön”, meg hogy „a kevésből a semmi is sok”. A gyerekek úgy mentek el, mint áldozás után a templomból: imára kulcsolt kézzel, áhítattal a nyelvük alatt tartva a szent igazságokat.

Azután a zenészek, táncosok összepakoltak, és kezdődött a diszkó. A lemezlovast meg a cuccot otthagyták, és rohantak a következő városba, ahol addigra már a konferanszié puhította az új közönséget.

A szerkesztőnő nézte a vidáman csivitelő, tejsokiszínű kubai táncoslányokat, és irigykedett. Mind soványak és izmosak voltak. Lapos hasukon feszült a bőr. Arra gondolt: ha ezek megessznek egy egész csirkecombot, kiszúrja az oldalukat.

Észre se vette, Rastaman mikor állt meg mögötte.

– Né ilyen utónuk a pohórból – mondta.

Mikor ő kérdően ránézett, hozzátette:

– Mind tripperes.

Tíz nap volt egy turné, utána négy nap pihenő. Az utolsó koncert előtt megkérte Rastamant, hogy egy számot ezután a kedvéért hagyjon ki a műsorból, pedig a közönség imádta. Arról szövegelt benne, hogy egy munkásembert, aki padlószőnyeget fektet le, mindenütt vacak kávéval kínálnak. Egyszer bosszúból berakja a padlószőnyeg alá a néni ke papagáját. Ennél a résznél mindig elővett egy nagy Koelner kalapácsot, és eljátszotta, hogyan töri porrá a szőnyeg kidudorodását.

– Tudom, semmi közöm hozzá – mondta a szerkesztőnő, és kezét a rapper tetovált karjára tette. Rastaman nézte, hogy milyen szép keze van: hosszú zongoristaujjak, mégis alig valamivel nagyobb, mint egy gyerekkéz –, de valaha volt két hullámos papagájom. Szegények, azok jutnak eszembe.

A föllépéskor, persze, előadta a számot.

A szerkesztőnő besokallt. Elég volt, gondolta; nincs az a pénz! Már akkor elindult kifelé, amikor Rastaman elővette a kalapácsot, és hadonászni kezdett. Kimegy az öltözőbe, és megírja a fölmondását, kész! Már az ajtónál volt, amikor hallotta, hogy váratlanul új poénja van a számnak: a szobában vígan röpdösött a kurva papagáj, a szőnyeg kidudorodása alatt pedig a kávéscésészét verte szét a Maestro. Rastaman menet közben, fejben átírta a számot. És még rímelt is.

A pokol a következő tíz napban szabadult el.

A rapper először is kirúgta Napsugárt. Nem egyszerűen kirúgta: kidobta a lassan guruló kocsiból és otthagya az út szélén. Mindegy is, miért. Eggyel többször nyavalygott a kelténél. A szerkesztőnő kétségbeesetten mobilozott a dorkósokkal, de azok azt mondták, oldja meg, ő a roadmenedzser. Rastaman csak legyintett, hogy a közönség észre se fogja venni Napsugár hiányát.

– Kíváncsi vagyok, hogyan – háborgott a szerkesztőnő.

A koncert kezdete előtt három perccel a rapper a kezébe nyomott egy papírlapot, rajta az *Angyal* szövege és a dallam, nettül lekottázva. – Mágá lesz Nápsugár! – mondta Rastaman, és fölrohant a színpadra.

A szerkesztőnő nem tudta, hogyan és ki lökdöste föl végül a világot jelentő deszkákra. Ott állt a mikrofon előtt, kezében a papírlappal, látta, amint a szintetizátoros biztatón bólint, hogy most kellene belépni, de nem jött ki hang a torkán. Harmadszorra sikerült valami sóhajfélét kisajtolnia magából, de azután a reggae hullámmzó ritmusa magával ragadta, és csodálkozva érezte, hogy a második versnél aprókat lépegetve már táncol is. Mint egy igazi jamaikai.

Rastamannak igaza lett: a kutya se kérdezte, melyik az igazi Napsugár. Nagy tapsot kapott.

Amikor lejöttek a színpadról, odasziszegte a rappernek:

– Ha még egyszer ilyen helyzetbe hoz, fordulásból úgy tökön rúgom, hogy táncot járnak a mogyorói!

Rastaman büntudatosan vigyorgott, ám az eredeti Napsugár másnap se jöhetett vissza. A szerkesztőnő az egyik kubai lánytól kapott egy krémszínű nadrágot, a másiktól egy ezüst szandált, és olyat tett, amit még életében soha: pirosra lakkozta a lábkörmét. A haját ugyan nem engedte fürtökbe fonni, de aznap este egy lány rajongó odaóvakodott hozzá, és a fejébe nyomott egy rasta tamot, majd elszaladt. A kötött sapkán a szivárvány minden színe fölfedezhető volt, elől pedig egy Júda oroszlánját ábrázoló kis címert hímeztek rá.

Másnap már őt is körülállták a rajongók, és kínjában olyanokat mondott, hogy „a halak sohase hazudnak”, meg hogy „szeresd az ikertestvéreidet, mert ők legalább sose feledkeznek meg a születésnapodról”.

Amikor kitalálta, hogy a következő lemezt élőben vegyék föl a váci fegyházban, ahol Rastaman a hírek szerint többször is megfordult, és nem előadóművészként, a gyászoló rokonság majdnem bepisilt örömeiben. Csak azon aggodalmaskodtak, hogy a nehézfiúk még a krémszínű nadrágot is leszedik róla, de Rastaman mindenkit megnyugtatóan, hogy Vácon a smasszerok először ütnek, utána köszönnék.

– Miért hívják magát Topláknak? – faggatta a rapper.

– Á ruhóm – mondta Rastaman, és az öltözkékre mutatott.

A szerkesztőnő tovább szárnyalt. Azt kérdezte, hol van Pölöske. Rastaman gyanakodva nézett, hogy miért akarja tudni. – Mert – mondta a szerkesztő – a születésnapján tarthatnánk egy nagy koncertet a szülőfalujában, de én csak egy Pölöskét találtam a térképen, és az nem Nógrádban, hanem a Bakonyban van.

– Miér? – kérdezte közömbösen Rastaman. – Dábás Sátoribá sé égy út vezet, Bugyin keresztül.

Dehogya, kezdte ő magyarázni, kezében az autóstérképpel; mióta ugyanis megépült az M5... Azután leesett a tantusz. – Hülye paraszt! – mondta. Rastaman csak vigyorgott.

Vácott mindenkinek igaza lett. A nehézfiúk először a rappert kezdték ki, de ő keményen visszaszólogatott nekik. Néhány renitenst az örök kivíttek. Amikor azonban belekezdtek az *Angyalba*, az egész csűrhe megindult. Nagy, zsávolyruhás, szürke massa, vi-csorgó pofák, kukacként mozgó ujjak. Tódultak, tódultak előre, nem is emberi hangon üvöltve. A szerkesztőnő nem kapott levegőt; lerángatták a színpadról.

Rastaman a tömegbe ugrott, hogy segítsen neki, de a legközelebb álló rab erőből lefejelte. Fröcsögött a vér, a basszusgitáros megragadta a lány karját, és maga mögé rántotta, a fegyőrök pedig könnygázgránátokat gurítottak szét a teremben.

Túlértékelte a saját képzelőerejét, állapította meg a szerkesztőnő, amikor megtépve beültek a Mercedesbe. Köszönöm, mondta a rappernek. Rastaman csak a szokásos módon fölfonta a szemöldökét, és közölte: nagyon reméli, sikerült kamerán rögzíteni a balhét, mert azzal akarja reklámozni az új lemezt. Azután bedugta a fülhallgatóját, és valami hangos zenét hallgatott.

A lány csak azon csodálkozott, hogy a cellák nem a folyosó bal oldaláról nyíltak, ahogy Rastaman három dalban is elrappelte, de még csak nem is a bal oldalról: függőfolyosó volt.

Amikor megálltak vacsorázni, megkérdezte, mit hallgat ilyen hangosan.

– Nem hallóm – mondta Rastaman. – Túl hángos a muzsiká.

Így bekukucskált a lejátszó kis ablakán. Bartók volt, a *Kékszakállú*. Meglepődött. Ez után a nap után nem merte megkérdezni, hogy ugyan, szerencsétlen, mit ért maga ebből?! Pedig szerette volna.

A rapper azonban magától vallotta be, hogy nem érti. Nem a zenét, a mondanivalót. Nem érti, magyarázta, hogy a Herceg mit akar a volt asszonyaival. Minek őrzi mindet külön-külön szobában?

A szerkesztőnő ehhez azután tényleg értett; ez volt a szakmája.

– Ez egy szimbolikus történet – magyarázta. – A vár a Herceg lelke, tele minden földi és égi jóval, de akad néhány szoba, ami évszázadok óta csak az övé, amit soha senkinek nem akar kinyitni. És, persze, az új asszonyok mind ezekbe szeretnének bemenni. Amikor pedig akarata ellenére kinyitja nekik, rögtön be is zárja oda őket.

– Éz világos – mondta Rastaman. – Nem ezt nem értem. Mér' zárja be őket? Mér' nem nyiffántja ki rögtön mindét?

Amíg a stúdióban a nagylemezt keverték, nem maradt semmi dolga. A „koncepción” törte a fejét. Hogy mivel jöjjenek ki, ha jövőre tényleg lesz szögedi meg vazsi gengszterrap. És hogy miként fogadnak a rajongók egy teljes stílusváltást. Végül is Rastaman a semmiből tűnt föl, előélet nélkül, nem játszott rockbandában, nem látszik, hogy bármilyen hangszerhez értene, nem is nagyon tud énekelni, és vannak ezek a furcsa jelek... Bakonypölöske, meg hogy hol nyílik az ajtó Vácott. Utánanézett, de semmit nem talált. Hogyan is talált volna, hiszen az igazi neve nyilván nem Rastaman, és aligha Toplák. Lénárd lehet, no de milyen Lénárd?

Még a régi rádiós kollégáit is ráállította, teljesen eredménytelenül. Semmit nem találtak az archívumban. Miért találtak volna? Valaki, talán viccből, küldött neki egy 1934-es lakklemezfölvétel-másolatot. A szokásos túlvilági sercegés után megszólalt a bemondónő: „Halló, halló, Budapest-1 és a közvetítő állomások, Filotás Lilly beszél. Kedves hallgatóink, közvetítést adunk a Zeneakadémiáról. Johann Pachelbel *D-dúr kánonjának* spanyolgitár-átíratát Lénárd Károly játssza.”

És megszólalt a zenetörténelem egyik legcsodálatosabb műve, a mindössze nyolc félhangból álló kánon, és annak huszonnyolc zengő, csilingelő, barokk variációja, amit egy alighanem ufóként a Földre érkezett, titokzatos német írt, öt évvel Bach születése előtt.

Mindenesetre Rastaman nincs annyira öreg, hogy 1934-ben fölléphetett volna a Zeneakadémián.

Egész délelőtt a *D-dúr kánon* mágikus nyolc hangja kavargott a fejében. Kétségkívül generikus lejtésű muzsika. Gyakorlatilag mindenre rá lehet húzni ezt az akkordmenetet, a Vangelis *Rain and Tears*-étől a Beatles *Let It Be*-jéig, sőt, Bob Marley reggae-je, a *No Woman No Cry* is ugyanígy szól.

És akkor, kísérletképpen, ráénekelte az *Angyalt*. Az is stimmelt!

Másnap kora reggel már a Zeneakadémia könyvtárában volt. A fotót az 1932-es évkönyvben találta meg. Nem voltak rastafürtjei, nem volt rajta másfél kiló smukk, de egyértelműen azonos Rastamannal. Pingvinnek volt öltözve: frakk, fehér csokornyakkendő. Lénárd Károly fiatal, tehetséges klasszikus gitáros, aki Pachelbel-átiratokkal foglalkozik.

Pedig nem lehet. Hiszen akkor legalább százhusz évesnek kellene lennie.

– Ezt magyarázza meg! – mondta, amikor Rastaman belépett a roadmenedzseri irodába.

Letette elé az évkönyv fénymásolatát. Lénárd föl vonta az egyik szemöldökét.

– Nézze – folytatta a lány –, én nem akarom leleplezni. Nem is tudnám leleplezni, mert nem is értem ezt az egészet. Hogyan kerül maga 1934-be?

Rastaman most a másik szemöldökét vonta föl. Ez már azt jelentette, hogy nagyon-nagyon csodálkozik.

– Előkerül egy bugaci rapper...

– Noógródi!

– Egy nógrádi rapper, aki valójában szomorúzenész! Aki egész titokzatos életében csak a Pachelbel különös melódiáját akarta eljátszani. Ez lehet a nagy, jövő évi koncepció!

Rastaman valamit mondani akart.

– Mitől fél? Hogy nem hordhat fél mázsa aranyat a nyakában? Hogy előről kell kezdenie? Ígérem, nem.

A rapper ekkor elhajította a Koelner kalapácsot. A nehéz szerszám pörögve átszelte a levegőt, és halántékon találta a szerkesztőnőt, aki azonnal összeesik.

Rastaman egy darabig tanácstalanul állt, azután kezét a lány nyaki ütőerére helyezte. Ott tartotta. Nem érzett pulzust. Szomorú volt.

Fogta a kalapácsot, beletette egy bevásárlószatyorba. Ahonnan lehetett, letörölte az ujjlenyomatait. Azután csak állt, és nézett a szerkesztőnőre. Senki sem tudott volna olvasni a gondolataiban.

Kilépett az utcára, ahol az augusztusi napfény szinte függőlegesen zúdult a járdákon nyüzsgő emberekre. Csak a harmadik nyilvános telefonkészülék működött. Fölhívta a köcsöskalaposokat.

– Kellene nekem egy új zenei szerkesztő – mondta minden palócozás nélkül. Amikor a vonal túlsó oldaláról meghallotta a káromkodást, az artikulálatlan üvöltözést, eltartotta a fülétől a kagylót.

Amint a lárma alábbhagyott, halkán, tagoltan hozzátette:

– Ne legyen olyan jó, mint ez volt.

Szántó Péter (1952–2018): író, újságíró, kommunikációs szakember. Többszörös pályaelhagyó volt: jogászként végzett, de sosem praktizált. Újságíró lett, de a kilencvenes évek elején, ahogy mindig fogalmazott, „átállt a sötét oldalra”, és kommunikációs szakemberként dolgozott. Mint forgatókönyvíró is sikeres volt, társszerzőként közreműködött az *Angyalbőrben* és a *Família Kft.* című népszerű tévésorozatokban. Életének utolsó két évében ismét irodalmi pályájára koncentrált. A könyvhétre megjelenő *A főhős meghal a végén* a második novelláskötete.

Haiti

(Emigráns dalok XVI.)

Adsz egy kolibrit egy karibért?

Ezen a mesebeli szigeten
a madarak is csiribiri-nyelven
beszélnek. És nemcsak a madarak,
hanem a szél és az emberek. Haitinek
hívják a Karib-tenger hercegnőjét,
a legszebb szigetet. De csak álmodban
mondhatod ki ezt a gyöngyházfényű
nevet, mert a fogaid megkarcolják...

Kimondtam, és most itt vagyok.

A győztes rabszolgák szigetén,
ahol húsz dollárért gyereklányt vehetsz,
huszonötért fiúcskát, ötven dollárért átkot,
százért gyógyíthatatlan betegséget
Más nincs, csak hús, eladó: disznó,
teknős, gyerek, kígyó. De a félelem
hamar megrohasztja a testeteket –
csak a vicsorgás marad. Sebek helyett
sebek. Emberekkel teli halott sziget,
egy zsúfolt, mégis lakatlan kődarab. Haiti.

Adsz egy kolibrit egy karibért?

Kimondtam, és itt vagyok végre.
Milyen óriási, milyen szívszorító ma a tenger!

Kertje rejtekében az Úr talán két ragadozót
tartott rabláncon, egy nőtényt és egy hímét.
Nem a Tudás Fáját féltette, hanem a földet,
amit ezek az örökké éhes, alamuszi teremtmények
bomló csonttá és hússá változtatnak. Haitivé.

Anyák napjára, sorry

Illesse hódolat a liliumkezű, smaragdszemű madonnákat,
akik ölelés és játék közben is csodálkoznak.

Hisz te is azért születheztél meg, mert egy fiatal anya
elbújtatott a hús rejtekében, saját vendégeként
dédelgetett. Megtartott: nem lökött ki idegenként,
de nem is emésztett meg. Véres kohóban rejtegetett.

Talán kevés volt ez a kilenc áldott hónap.
A birtoklás és a gyűlölet játéka kitartóbbak,
hosszabb idő kell a borzasztóbb bűnökre,
évek, évtizedek.

Ellen

Nos, a gravitáció.

Eme megfellebbezhetetlen törvény kényszeríti
örökös ismétlésre a lényeket a világegyetem
egyik sarkától a másikig.

Ezért keringenek szabott rendben fejünk felett
az Ég ragadozói, a híres bolygók,
a szépnevű görög istenek.

Nincs kivétel. A nagyobb tömeg
vonzza a kisebbet, a meggyalázott lányt,
a Nagymedvét évről évre utoléri.

Én nem lassítani akarnám a halált,
csillapítani a függést és az elnyomást,
hanem a testeket – egyetlen bolond órára –
kiszabadítani.

Hogy

Doktornő, ká-európai (Emigráns dalok XX.)

Sou hungara. De nem egészen, nem pont úgy,
és nem *ott*. Pár kilométer választ el a magyar
határtól. De kell-e ezt érteni? Nem nagyon érti
ezt itt senki. Jönnek a dánok, spanyolok,
franciák, norvégok. Különbözőek vagyunk,
de még elég fiatalok. Huszonhét, huszonnyolc,
huszonkilenc... bár ilyen egyszerű lenne nekem.
Huszonhét elmúltam, de ki tudja, mit hoz a holnap?
Nálunk egy év, egy aláírás vagy a bizonyosság
mindig hiányzik... *Huszonnyolc*, mondom
nyugat-európai magabiztossággal. Hiszen
végtére is mit számít? Itt úgyis elfelejtik.

De én nem felejték semmit. Egy konferencia szünetében,
Pernambucóban képzeletben nagyanyám karcsai pincéjének
kulcsát keresem, amit mi, az örökösök nem találtunk meg.
Talán Sándor bátyám rakhatta el? Vagy ottmaradt
a tálalószekrény polcán, mikor leadogattuk a befőtteket? –
Egy dohos, régesrég eladott ház pincekulcsa,
amit az új tulajdonos nyilván le is rombolt azóta.
Egy faluban, ahova nem megyek többé vissza.

No de miben lehetünk biztosak? Ama rejtélyes,
kiismerhetetlen *holnap* nem talál-e ott, a faluban,
kezemben fényképezőgéppel, szememben a búbanat
édesen fájó könnyeivel, ahogy szegény jó *mamókám*
nyomait keresem? Utána világszerte utazásra
megyek, háromszor körbekerülöm a földet,
háromszor meghalok, háromszor újjászületek,
és a huszonnyolc évemet még nem töltöttem be.

■ **Fekete Anna:** 1988-ban született a szlovákiai Komáromban. Budapesten érettségizett, majd rövid bölcsészkar kitérő után orvostudományi egyetemen folytatta tanulmányait. Jelenleg aneszteziológusnak készül. Kötete 2015 júniusában a FISZ-nél látott napvilágot *Oda-vissza* címmel. Verseskötetével elnyerte a Makói Medáliák díját. Jelenleg a braziliai Pernambucóban él.

LAJKA

A feleségem elégedetlen az életével. Amikor még velem élt, éjszakánként kijárt a konyhakertbe és a káposzták közül vonyított a holdra. Bár az is lehet, hogy a vonyítás nem a legjobb szó erre. Inkább csak nyüsztett. Nem volt meg benne az igazi farkasokra jellemző átélés. Én programszerűnek gondoltam akkor. Kicsit bukácsolt az ágyások között. Ha végre sikerült megvetnie a lábát a göröngyös földön, előbb körbenézett, hogy látja-e valaki, aztán megvakarta az orrtövét vagy idegesen végigsimította a haját. Végül morogva és aprókat vakkantva belekezdett. Aztán hirtelen mély levegőt vett és üvöltött egyet. Ha elragadtatta magát, a környező lakásokban felgyúltak a fények és fekete alakok jelentek meg a narancssárga ablaktáblák mögött. A feleségem ilyenkor motyogott magában valamit, és zavartan elsündörgött. Tudta, hogy az ablakból nézem, bár már többször megkért, hogy ne tegyem. Mint mondta, feszélyezte érdeklődő tekintetem. Szerintem azonban szüksége volt rám. Nélkülem még bátortalanabban vakognál, mondogattam. Nem mintha a megugatott eget izgatná a különbség.

Vendégségben, amint feljött a hold, mindig azt hazudta, hogy rá kell gyújtania. Kiügetett az erkélyre, gondosan betette maga mögött az ajtót és óvatosan, nehogy megjijessze a muskátlikat, nekiveselkedett. Csaholt egy párat, csak, hogy jelezze, továbbra sem igazán boldog, aztán kipirult arccal visszajött és, még mielőtt visszaült volna a helyére, magába tömött egy szendvicset vagy egy marék sós mogyorót. Egyetlen ismerősünknek sem tűnt fel, hogy sosem volt cigarettaszagú.

A feleségem nem gondolt arra, hogy elégedetlensége sértő lehet számomra, meg igazából a gyerek számára is. Úgy fogta fel, hogy már hozzászoktam a dologhoz, és ebben részben igaz is volt. A *dologhoz* a szomszédoknak volt nehezebb hozzászokni. Többször is figyelmeztettem, hogy ha így megy tovább, kihívják a sintéreket. A feleségem azonban mániákusan gyűlölte, ha logikusan érvelek. Néha úgy tett, mint-

ha nem tudná, hogy látom, és pityeregni kezdett. Ilyenkor megöleltem. Munka után én is lejártam a kertbe. Megöntöztem és megkapáltam a veteményt. Mindig vittem neki valami ajándékot is: karalábét, karfiolt, egy csokor derűsen tarka levezőzdséget. Nem szeretett annyira, amennyire gondolta egyszer, hogy szeretni fog, de azért megtett minden tőle telhetőt, hogy kimutassa az örömét, és rögtön főzni kezdett. Az évek során meggyőződtem róla, hogy zöldséglevest főzni a legkedvesebb elfoglaltságai közé tartozik. Az apróra vágott sárgarépa és petrezselyem úgy bukkant fel újra és újra a fortyogó fazékban, mint az ő tekintetében a kiábrándultság.

Esténként, ha visszatért a kertből, alaposan lábat mosott, mert legtöbbször még a láb-szárát is összesározta, aztán mellém bújt az ágyba. Ilyenkor volt egy-két meghitt pillanatunk. Én a hasamra fordultam, ő pedig cirógatni kezdte a fenekemet. Azt mondta, a farkofáim szőrös karalébékra emlékeztetik. Elmélyülten simogatott, tomporom göndör sörtei körkörösén masszírozták a tenyerét. Aztán rajtam volt a sor. Kikerestem a lapockái között a sávot, ahol kiserkent a farkasbunda, és beletúrtam. Szőr mentén simítottam rajta néhányszor végig, ettől hamarosan mindketten mély álomba merültünk. Az arca olyan közel volt az enyémhez, hogy a lehelete időnként csiklandozta a bőrömet.

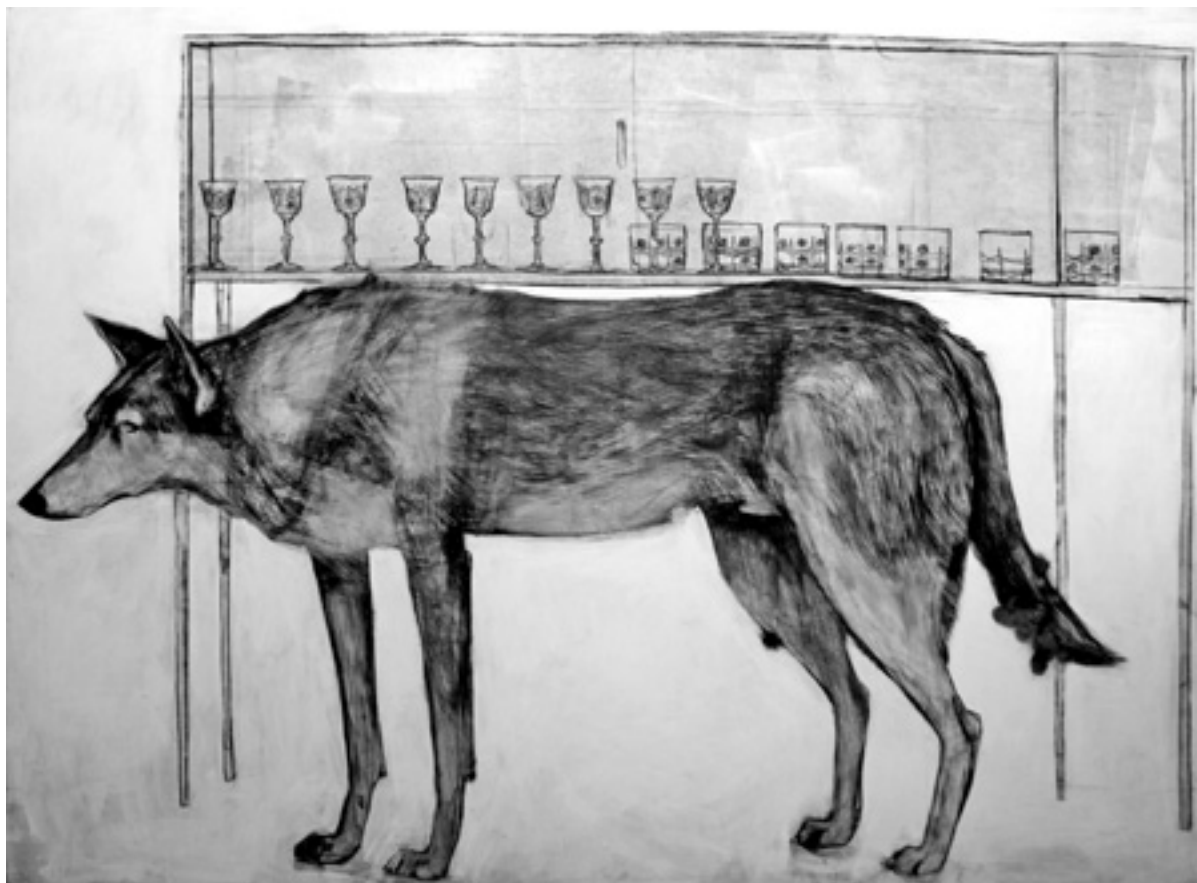
Az elégedetlenségéért elsősorban a neveltetését okoltam. A szülei bálványozták, és az iskolában is mindig bezzeg-gyerek volt. Az osztálytársai strébernek tartották. Mindig ő tudta a legszebben felmondani a verset, mindig ő oldotta meg a leggyorsabban a matekpéldát és mindig ő zárkozott fel a legszabályosabban a tornasorban. Csak énekből nem volt mindig jeles – ez nem szorul külön magyarázatra. Szerintem nem kellene az emberekkel állandóan elhiteni, hogy mindannyian különlegesek, mert ez vezet aztán a legkellemetlenebb meglepetésekhez. A gyerekekkel személy szerint sokkal óvatosabb vagyok.

A feleségem imádott kacatokat vásárolni. Természetes élettere volt a bolhapiac és az adománybolt. Élt benne a perverz meggyőződés, hogy a régiségek eredendően szépek. Hogy a hasznosságról ne is beszéljünk. Legtöbbször ragaszkodott hozzá, hogy én is elkísérjem. Az a típus volt, aki a sikeres bevásárlás után nem bírja kivárni, hogy hazaérjen: már a vilamoson kipakolta az ölemből a kancsókat, sótartókat, hamutálakat, kávéscsészéket és a sok egyéb jutányosan beszerzett szirszart, és újra egyenként végignézte őket. Mindegyiknek külön is örülnöm kellett. Ezt biztosítandó, minden holmit az orrom alá dugott és rákérdezett: Ugye, szép? Ugye, milyen finom vonalú a zománcban ez az erezet? Ugye, milyen kecses a vonalvezetése? Ugye, milyen lázadó megoldás ez a kicsi, alig észrevehető ferdeség, amire most bátorodik felhívni a gyelmemet? Amikor hazaértünk, előlről kezdte. Kipa-

kolt mindent az asztalra, nézegette, forgatta, visszatette és újra felkapta a kincseit. Rögtön láttam rajta, hogy elégedetlen. Nem *pontosan* erre gondoltam, fontolgatta. Tudtam, most látja csak, hogy milyen ronda minden, amit már megint begyűjtött. A zsákmány pár napig az asztalon hányódott. Ezalatt feleségem, mint mondta, megfelelő felhasználási módot keresett egyenként minden darabnak. Vagy egy helyet, ahol igazán jól érvényesülhet. Néhány nap múlva meg szokta találni: a kincsek ilyenkor szendén átvándoroltak az elmúlásba, én pedig levittem a csörömpölő, dögnehez szemeteszákot. Jaj lett volna nekem, ha döntését megelőlegezve én magam szabadulok meg a kacatjaitól.

Feleségemnek örömet okozott, ha kidobhatta a dolgait. Minél jobban kötődött hozzájuk előzőleg, annál jobban felszabadult, amikor végre megvált tőlük. A kedvenc cipőjét is kihajította időnként. Utána feltűnően sokat nevetgált. Éjszaka halkán lelopóztam a konténerekhez, és kihalásztam a két magassarkút. Másnap reggelinél elmotyogott egy köszönömöt. Mi lenne, kérdeztem tőle egyszer, ha valaki téged is fogna, megnézegetne, megálapítaná, hogy mégsem pont erre gondolt, és megszabadulna tőled? Becsapta maga mögött az ajtót. Attól a naptól fogva, bármit is dobott ki, gondoskodott róla, hogy a közelében legyenek. Miután lecsukta a szemetes fedelét, hatásszünetet tartott, majd sokatmondóan végigmért. Ilyenkor engem okolt, amiért középserű lett az élete.

Időnként ivott is. Aztán lement a kertbe, és hangosan, elnyújtva üvöltött. Ittasan sosem törődött a szomszédokkal. Aggódtam érte. Ki fogják hívni a gyepmestert, fenyegettem eredménytelenül. Néha éjjel is felébredt, pizsamában leszaladt, vagy csak kinyitotta az ablakot és jól kihajolt. Csak akkor hagyta abba, amikor a gyerek bekopogott a hálósobánkba és megkérdezte, hogy rendben van-e minden. A legmeglepőbb azonban az, hogy a kert szerette a feleségemet. Bár az elején nem örült neki. Főként a retkek sápadtak meg a sok vonyítástól. Később azonban újra kivirult minden. A kedvenc helyein furcsa növények dugták ki a fejüket. Nyúlra meg kecskére emlékeztettek, és ha megpróbáltam kigyomlálni őket, elkenődtek a tenyeremen a bennük keringő vörös, ragacsos nedvek. Az ilyesmitől az ájulás kerülgetett, még ha tudtam is, hogy nem vért látok.

Amikor tényleg elvitték a sintérek, arra gondoltam, ráíjesztek. Csak pár nappal később akartam érte menni. Végül egy hét lett belőle. Azt hittem, nem bírom ki ennyi ideig, de aztán meglepően könnyen sikerült. Jópofa volt, ahogy szűk szoknyában és csipkeblúzban üldögélt a kennelben a kutyák között. Nem érezte magát nagyon rosszul, a korcok láthatóan befogadták. Hagyjalak itt?, kérdezem élesen. Akkor elbúcsúzott tőlük és megindult utánam. A módszer mindenesetre hatásos volt, egy ideig kifejezetten rendesen viselkedett. Takaros feleség lett belőle.

Aztán egy napon talált valaki mást, és a kedvéért elhagyott. Nem mintha többet nem vonyított volna. Éjfél körül mindennap hallottam. Az északi városrészről jött a hang. Később onnan is elköltözhetett, talán újra valaki máshoz. Akkor valahonnan máshonnan acsarkodott a holdra. Egy napon azt olvastam az újságban, hogy az új barátja hatására sikkasztási botrányba keveredett. Néhány napig a bűntény kieszelőjeként emlegették a bulvárlapok, később kiderült, hogy csak mellékszereplő volt. A pénzösszeg sem volt olyan hatalmas, mint amekkorának az első pillanatban tűnt. Inkább átlagosnak volt mondható. Egy ideig a női börtönből üvöltött. Csak pár évet kapott. Miután leülte, elköltözött a városból. Nem mondom, hogy ne várnám vissza, de azért remélem, hogy sikerült új életet kezdenie.

Pedig milyen szépen elképzelttem mindent. Arra gondoltam, hogy megöregszem, beteg leszek, roskatag és vak, ő pedig majd türelmesen elvezet a pékhez meg az újságoshoz és vissza. A piros lámpáknál megállunk, a zöldnél megindulunk megint. Otthon kiflit eszegetek, ő pedig felolvassa a legfrissebb híreket. Meg lesz győződve róla, hogy a lakásban rajtunk kívül egy láthatatlan kutya is lakik. Időnként megpróbálja megkeresni. Beszimatol a bútorok alá, átfésül minden szobát, kiborítja a szennyeskosarat, két lábra ágaskodik és megpróbál felkémlelni a szekrények tetejére is. Ha jó kedvem van, a bundájába kapaszkodva követem. Úgy teszek, mintha segítenék neki. Felkiáltok, nézd csak, megvan!, ő pedig értékeli a bátorítást. Közben megkopaszodom, a feleségemnek viszont idővel mindenhol kinő a bundája, így éjszakánként nagyszerűen tartja majd a meleget. Néha meg is állítanak a lépcsőházban, álmélkodva vagy gyanakvó hangsúllyal megkérdezik, hogy lehet, hogy ilyen keveset fizetünk a fűtésért. Tanulni akarnak tőlünk, de én semmi pénzért nem árulom el nekik a titkunkat. ■ ■ ■

Papp-Zakor Ilka: 1989-ben született Kolozsváron. A Babeş-Bolyai Egyetem Bölcsészettudományi Karán tanult orosz és magyar filológiát. Műfordítással is foglalkozik, eddig Jerzy Pilch és Janusz Głowacki írásait fordította lengyelről magyarra. *Angyalvacsora* című prózakötete 2015-ben jelent meg a JAK+PRAE.HU gondozásában. A könyvhétre a Kalligramnál jelenik meg új könyve.

Americano

Ha kérdeznéd, azt válaszolnám, hogy nem szerettem. Ezt csak azért merem kimondani, mert utólag visszagondolva, könnyű volt. Végére is könnyű volt nem elmenni a reptérre. A szüleimhez mentem helyette Gödre, arról a címről nem tudott. Hozzám hiába ment, Amarilla sem volt otthon, a telefonomat pedig a lakásban hagytam. Biztos, hogy nem tudta, hol vagyok.

A szüleim házában üldögéltem a felső szinten. Kinyitottam az erkély ajtaját, hogy bejöjjön a hideg. Fázni akartam és remegni, igazából a sírást akartam erőltetni. Valami azt súgta belül, hogy ilyenkor a lányok sírni szoktak. Mégis csak összetörték a szívem, vagy mi a fasz. Ehelyett nem jött a bőgés, nem jöttek a könnyek. Csak néztem a plafont, a régi plakátjaimat, Papa Roach, Limp Bizkit meg hasonló szarok, amiket tizenhárom évesen menőnek hittem. Fénymásolt Frida Kahlo képek, amiket átfestettem más színűekre, hogy jobban hasonlítson rám. Ott volt a szőke Frida, nagy kék szemekkel, aki ül a másik szőke hajú és kék szemű Fridával, furcsa ruhákban, az egyikük ollóval a kezében. Az én Fridáim fogják egymás kezét, látszik a szívük. Az egyiknek zöldre festettem a szívét, a másiknak kékre. Ha nem hagytam volna abba a festést, talán lehetett is volna belőlem valaki. Amikor kis csiposz voltam, legalábbis erről álmodoztam.

Majd megdöglöttem azért, hogy nálam legyen a telefonom, és megnézzem, mit ír nekem. Úgy képzeltem, ezerszer felhívott, még az is lehet, hogy értem jött kocsival, dörömbölt az ajtón vagy akármi. Nem bírtam aludni egész éjjel. Két nappal korábban azt hazudtam neki, hogy vettem új télikabátot, mert ott Yorkban azért gyakrabban kell kabátot hordani. Szemrebbenés nélkül hazudtam. Azt mondtam neki, hogy már rég összepakoltam és alig várom, hogy induljunk. Előtte még elmegyek fodrászhoz. Minden szarságot kitaláltam, fecsegttem. És egyébként tényleg össze voltam pakolva, csak végig tudtam, hogy a szüleimhez fogok elmenekülni pár napra.

Szóval, ha kérdeznéd, azt mondanám, hogy nem. Valószínűleg ugyanolyan hangsúllyal, ahogy anyámnak mondtam reggel, hogy nem, nincs semmi baj. Persze, nem volt ő sem hülye. De mi nem sírtunk soha sem egymásnak, nem picsogtunk, nem érzelgősködtünk. Általában csak tudomásul vettük, hogy a másiknak baja van, elé toltunk egy bögre kávé, és a tévéműsorról beszélgettünk. A Viasaton újra adják a *Simpson család* lelegejét, a tonhalakat meg hogy fogják bottal a Discovery-n. Ha valami tragédia történt, akkor sem volt semmi. Amikor a nagypapa meghalt, megöleltem anyámat, de az már durva volt. Nálunk

így mennek a dolgok. Anyám nem csak látta, már azelőtt, hogy odaértem, pontosan tudta, hogy valami bajom van. Rácsos linzert sütött, elküldött fürödni. Apám grillezni akart mindenáron, pedig szitált az eső. A háttérben végig szólt a Kossuth rádió. Firka, a kutyám hangosakat fingott az asztal alatt, én meg közben vakartam a tenyerem, hogy miért hagytam otthon a telefonom. A laptop nálam volt, de a szüleimnél még wifi sincs.

Négy nap után már nem tudtam otthon ülni. Addigra már végignéztam az *Agymenők* összes évadát a gépemen. Elmentem a Belga Sörözőben, ahol ugyan nem volt belga sör egy deci sem, de a pincér srác kábé fél óra intenzív flört után megadta a belső wifikódot, amit a vendégek amúgy nem használhatnának. Fészbukon négy nem fogadott hívás volt chaten, és egyetlen üzenet. A pincérsrác, húsz év körüli, túlszelézte a haját és túl vékony volt. Próbáltam elképzelni, milyen lenne, ha adnék neki egy esélyt. Miről beszélgetnénk. Milyen lenne, ha megfogná a kezem. Egyetlen üzenet.

Kicsit csalódott voltam.

Aznap volt éppen két hete, hogy a felesége felhívott.

A telefonom nem írta ki a számot, azt hittem, megint a UPC keres vagy egy bank. Nem tudnám elmondani, hogy miről beszélünk, de a beszélgetés rövid volt és tárgyilagos. Elnézést kért, ha esetleg alkalmatlan pillanatban zavarna, bemutatkozott.

– Barbara vagyok, a tanárod felesége.

És hallgattunk. Értem. Kicsit kiesett, hogy miről beszélt. Éppen a metró felé mentem a Kálvin téren, kivert a víz. Az izzadt tarkómon éreztem, ahogy fúj a szél, közben megcsapott a kínai kaja szaga. Elment mellettem egy biciklis lány, aki sárga szoknyában volt, és az árus, aki egy régi fiákerről árulta a könyveket, összepakolás közben véletlenül becsapta az egyik rolót. A csattanás riasztott fel. Csütörtökön találkozunk, délelőtt kilenckor, ha akkorra nincs más programom. *Nem, dehogy, aznap nem ér rá a Tanár úr, bár ezt nyilván te is tudod* – gondoltam magamban, de nem mertem megszólalni. Még vissza kellett kérdeznem, hogy hol, aztán kiderült, hogy már mondta, csak nem figyeltem.

Egy ilyen tipikus újhullámos kávézóba hívott, ahol furcsa szakállas hipszter fiúk szíveket rajzolnak a kávéra a tejhabra. Korán érkeztem, mert túl ideges voltam. Többször elkezdem számolni, de tizenhat és húsz között mindig elkalandoztam és elfelejtettem, hogy hol járok. Mindig újra kellett kezdenem. Kértem egy hosszú kávé tejjel. A srác visszakérdezett, hogy americanot? Kaptam egy híg barna levét. Kis hajdobálással végül szereztem hozzá tejet és túlcukroztam, hogy iható legyen.

Senki sem volt ott rajtam kívül. Még érződött a reggeli felmosás után az óceánillat, ragadt is kicsit a padló. A szakállas fiú nyomkodta a telefonját, a szemüvegén tükröződött a kijelző, én meg annyira be voltam tojva, hogy még a telefonomat sem mertem megpiskálni a táskám mélyén. Behunytam a szemem. Kifújtam a levegőt. Újra. Egy, kettő. Nem jutottam tovább, mert csilingelt az ajtó fölött az a szar, és becsapódott az ajtó, és én megint éreztem az izzadt tarkómon, hogy megmozdult a levegő. Vigyázzban ültem, mint egy vadászkutya, belülről harapdáltam a számot.

Ő persze pontosan tudta, hogy milyen mocha biszbaszt akar milyen ízesítéssel. A hosszú ballonkabátja lengett mögötte, lassan vette le, elhelyezgette a táskáját a szék támláján és szó nélkül leült. Aggasztóan lassan mozgott, ki volt számítva minden rezdülése, nyugodtnak tűnt. Nyugodtnak, bár simán kinéztem belőle, hogy egy pisztoly van a vécében a tartály mögé celluzozva. Én továbbra is úgy ültem, mint aki a támadásra vár. Gyorsabban vettem a levegőt, a tarkóm izzadt, de nem akartam, hogy lássa, hogy zihálok. Pislogás nélkül figyeltem, nem mertem lehunyni sem a szemem. Nem számoltam, hogy ne vonja el a figyelmem semmi. Bazi nagy pohárban kapta a kávé, az alján talán mézzel, lassan kevergette fel az egészet, és lenyalta a kanál végéről a habot.

– Már bepakoltál? – fel sem nézett a kávéjából, én pedig meg sem mertem fogni a poharat, mert meglátta volna, hogy remeg a kezem.

– Félig.

– Nagyszerű – félretette a kanalat, belekortyolt a kávéjába, és végre rám nézett. – Akkor arra foglak megkérni, hogy pakolj ki. Nem fogok könyörögni, nem szólítalak fel rá, nem utasítalak. Nem fogok fenyegetőzni, csak megkérlek.

Sokáig nem válaszoltam. Megittam a kávé, ami már a felénél tök hideg volt. Kint, a kikapaton túl egy nő szenvedett két hatalmas kartondobozzal, próbálta egyszerre felemelni őket, ahogy kivette az autójából őket, de sehogy sem sikerült. A szomszéd cipőboltba jött, de senki sem segített neki. A szakállas pincérfiú tovább nyomkodta a telefonját. A tarkóm megszáradt. Barbara közben beszélt. Beszélt valami Krisztiről, aki előttem kavart a férjével, és higgyem el, az igazi szerelem volt. Jól megnyomta a g-t az igaziban. *Iggazi*. Kérdezte, hogy én szeretem-e. De nem várta meg a választ, beszélt tovább. Közelebb húzta a széket az asztalhoz. Krisztit valami szigetre vitte el, vett neki rubinmedált is, és fizetett neki valami kis garzont a Szondi utcában. Na, az szerelem volt. *Iggazi*. Megint megkérdezte, hogy én szeretem-e. *Szereted a férjem? És te szereted a férjem?* Mintha bazmeg helyett mondta volna köszöniként. *Vagy csak kefélték? Mit mondott neked? Beszélt rólunk? A kis Lilláról?* Láttam, hogy csak nézek magam elé, és nem fogok neki válaszolni semmilyen kérdésre. Egyre inkább felemelte a hangját, már áthajolt az asztalon, úgy fröcsögött az arcomba. Csak annyit akartam, hogy ez a frusztrált kurva hagyjon békén. *Szereted őt? Válaszolj!* Kintről puffanás hallatszott, leesett egy nagy adag cipősdoboz, szétgurultak a cipők. Végre egy lélegzetvételnél szünet lett.

– Rendben – hajoltam én is az asztalra. – Nem megyek vele.

Nem volt nehéz kimondani, és legalább befogta a pofáját. Rezenéstelen arccal itta a kávé. Míg az enyém már fájt attól, hogy próbálom kontrollálni a remegést, az ő bal keze nyugodtan feküdt az asztalon. Mintha elunna volna magát, zongorázott velük. Vártam, hogy mondjon valamit. Köszönje meg, vagy legalább küldjön el a picsába. Nyelt egy nagyot, oldalra nézett. Ő is megnézte a kartondobozzal szerencsétlenkedőket, majd a másik oldalra fordult, megnézte a szakállas csávót. Rám nem nézett. Olyanok voltunk, mint itt a falamon a két Frida. Össze voltunk kötve, pedig csak szabadulni akartunk egymástól.

■ ■ ■

Mucha Dorka: 1989-ben született Budapesten, az ELTE irodalomtudomány mesterszakán végzett. Prózát ír, 2016 óta publikál. Novellái, tárcái megjelentek: az *Élet és Irodalomban*, a *Jelenkorban*, a *Műút online-on*, az *Ambroozión* és egyéb folyóiratokban. Jelenleg első regényén dolgozik.

Szelek szárnyán

A megfejthetetlen titok,
akárcsak a fejtett bab,
fényt derít az igazságra.

Kanóc

A titkok olyanok, mint a vízbe fúlt
gyerekek, magával ragadja őket
az ár, tehetetlenek, hat rájuk a
fizika törvénye, harmadnapra le-
mond róluk a vad és felszínes mélység.

Meghívás

Gáztűzhelyemet hidegen hagyja a
fagyasztó szomszédsága,
nem csendre, szóra intem a szobát,
mielőtt a kert közepét megtalálnám,
ahol is, ahogy az adósságot felejteni szokás,
az elmúlásnak ások gödröt, s
mint a facsemete gyökérzetét,
ahogy a nagy könyvben áll,
a sérült, törött, vagy szakadt
részeket egyenes metszéssel,
roncsolás nélkül, éles ollóval
levágom, tudván, hogy az érzékeny
és drága oltványoknak a gyökérzete
a legérzékenyebb.

Tisztaság

Óvodásoknak dedikáltam
az általam ajándékozott
mesekönyvet, megkérdeztem az
egyik virgonc kislánytól
a nevét, majd írtam a lapra egy
neki, vagy inkább
a szüleinek szánt gondolatot,
mire a tündérke szomorúan
felsóhajtva azt mondta:
Atya ég, ilyen hosszú
leírni az én nevemet?
Mennyi bajom származhat
még az életben ebből.

Fellinger Károly (1963, Pozsony): költő, helytörténész. A 30 éve alakult felvidéki magyar írók közösségének, az IRÓDIA csoportnak volt a tagja. 16 könyve jelent meg (legutóbb *Jancsi és Juliska*, versek, AB-Art kiadó), főleg versek, gyermekversek, mesék, s egy falumonográfia Jókáról, ahol ma is él. Megjelent angol, román, német és szerb nyelvű verseskötete. Kétszeres Arany Opus díjas. Forbáth-díjas. Agronómusként dolgozik.

Lány a gumimatracon

I.

Mindig történik valami, amiről később azt mondjuk, hogy előtte, vagy utána. Olyan esemény, ami lezár egy korszakot. Hát, ez a hurrikán ilyen lesz, időtlen-időig, amíg csak ember él a Szigeten.

Azt, hogy hurrikán, többes számban kellene mondanom. Irma – ez volt az első – szeptember 7-én. Aztán, alig két hétre rá, Mária. A második. Irmát még csak elviselték. Minden ember életében előfordulnak kisebb-nagyobb viharok. De arra, hogy röviddel utána jön majd egy második, senki se számított. Méghozzá nem is akármilyen: egy sokkalta nagyobb. Hát ilyesmiről emberemlékezet óta senki sem tudott.

Ezt próbálom most elmondani. Nem lesz könnyű, van a tömény borzalomnak – az elviselhetetlennek – egy olyan foka, amit nem fejeznek ki a szavak. De lássuk! Harminchat éves vagyok és éppen ezekben a napokban dőlt össze az életem. Kezdve azzal, hogy meghalt a legjobb barátom. Rákos volt, sokat szenvedett. Aztán, szakítottam az élettársammal. Régen készültem rá, most jött el az ideje. És mintha nem lett volna elég, elvesztettem az állásomat. Minden alig néhány nap alatt.

Új életet kellett kezdenem. És nem csak rólam volt szó. Anyám és Nagy is a közelemben éltek. Anya bénán, tolókocsiban, Nagy pedig kilencvenévesen. Róluk is gondoskodnom kellett. Nem akartam visszaköltözni a szülői házba, meg akartam őrizni az önállóságomat. Erősnek éreztem magamat. Amikor elkezdett Irmáról beszélni a rádió, megtettem a szokásos előkészületeket. Bevásároltam: tej, ivóvíz, pelenkák, gyógyszerek. A tartós élelmiszerek. Mindezt kétszer is, egyszer magamnak, aztán anyának és nagyinak.

Bezártam az ajtókat és az ablakokat, átköltöztem az öregekhez. Ágyam nem volt, felújítam magamnak egy gumimatracot. Még nem tudtam, hogy miként fogok ezen élni. Ezen a gumimatracon.

Irma szerencsére éppen csak érintette a Szigetet. Így is, az utak mentén ledőltek a fák, és megáradt egy patak. De folyt a víz a csapokból, és harmadnapra a villany is visszajött. Vásárolnom nem kellett, konzervekkel volt tele egy egész szoba. Beindult az élet, Irma nem volt nagyobb, mint az Antillákon évről-évre átgördülő ciklonok.

II.

Én mindig a legrosszabbra készülök. De vannak, akik mindent az utolsó pillanatra hagynak. Mikor lementem a térre, az áruházak már üresen álltak. És itt volt a nyakunkon egy ötös erősségű hurrikán: Mária.

Hajnalra jelezték a meteorológusok, de már este tíz után feltámadtak a szelek. Éppen csak leszedtük, és máris vissza kellett szögelni a *tormenterákat*. A zsalugátereket.

Nagyon hirtelen támadt fel a szél, és a hurrikánok hírnökei egészen másféle szelek. Egyre erősebb lökések, és közöttük, valami félelmetes, néma csend.

Bezárkóztunk a nappali szobába. Nagyi imádkozni kezdett, anyám is hangosan imádkozott. Aztán, éppen az ámenre, kialudt a villany, ránk borult a sötétség. Azok ketten felsikítottak, pedig akkor még nem is sejtettük, hogy ez most már hosszú hónapokra így marad.

Egymáshoz lapultunk a sezlonyon. Másfél napig. Hogy milyen volt ez a tizenennyolc óra? Magam se tudom. Az időérzékét elveszti az ember, aludni képtelen. A szél pedig csak üvölt, dübörög. A rádió is elnémul, a saját hangját sem hallja az ember.

Csak a dübörgés. A tompa ütések, amikor leesik vagy összeomlik valami. A víz is beszívárog a repedéseken, az ajtó mellett, a küszöbön. Mi lesz, ha ki kell menekülni a házból? Hogyan boldogulok a tolókcocsival? És tud-e követni Nagyi?

Remegünk, mind a hárman. Anyám sír. Nem akarja, hogy miatta történjen bajunk. Nekem erősnek kell maradnom. Kiviszem a mosdóba anyámat. Nagyi összehányja magát. A vécét nem lehet lehúzni, kifelé áramlik belőle a piszok. Átköltözünk a hálósobába. A víz már bokáig ér mindenütt.

III.

Hajnalodik, amikor ránk találnak a lökések. Tizenennyolc óra szobafogság után merészkedem ki. Hát, ezt a látványt nem lehet leírni. Minden kopasz, nincsenek bokrok, növényzet. Egy pálmafa hever keresztül az udvaron. Hogy honnan került ide, nem tudom. Minden, ami néhány órával ezelőtt még zöld volt, most barna.

Próbálom félrehúzni az ágakat. Reménytelen: nem jutok el a kapuig. A nap nem töri át a felhőket, forró pára ül a Szigeten. Az első hang: egy szomszéd átkiabál.

– Megvannak?

– Meg!

Elsírom magam.

IV.

Az ember azt hinné: megmenekült. Pedig a neheze csak ezután következik. Kezdve azon, hogy a leszakadt vezetékek labirintusában nem jutunk ki az utcára. Öt nap is elmúlik, mire a szomszéd autója beindul. Elvisz – mondja – a lakásomig. Három óra alatt tesszük meg a húszperces utat. Oszlopokat, fákat kerülgetünk, a káosz leírhatatlan. A benzinkutak előtt kilométeres sorok.

Az ajtómon nagy, zöld óriásszöcske vár. Felsikítok: a neve – *esperanza* – reménységet jelent. Nem szakadt le a tető. Állnak a falak. Egy szomszédasszony sírva meséli, hogy itt, végig az árok mentén önkéntes mentők húzták ki a vízből a sok öregét. Hidak, pallók, átjárók már nincsenek.

Sietünk haza. Sötétedéskor életbe lép a *toque de queda*. A kijárási tilalom.

Közbiztonságról, persze, beszélni se lehet. A nagyáruházakat már kirabolták, fegyveres őrök őrzik a puszta falakat. Mondom, sűrű párába fulladva élünk, a nyirkos ködöt nem töri át a nap. Elmúlik egy hét is, mire rákezd az eső. Beállhatunk az ereszcatorna alá, csak úgy, ruhástól engedjük magunkra a vizet.

Az emberekről eddig keveset beszéltem. A szomszédok eltűnnek, egyik a másik után. Átköltöznek rokonokhoz, de mondják: vannak, akik feljutnak egy repülőre és elhagyják a Szigetet. Éjjel, jól hallom, a szomszéd házakban járnak. Kirabolják azt, aki elment.

Mi nem mehetünk sehová. Fél nap, mire kiviszem a mosdóba a nagyit és anyámat. Félünk. Eltorlaszoló minden bejáratot. Így is, egy este nyílik az ajtó. A gyertya fényénél megismerem az élettársamat. Itt akar maradni! – mondja. Behív a szobába, részeg. Segítségért kiáltok, nem tudhatja, hogy nincs senki a közelben. Kituszkolom a sötétbe. A rum, amit hozott, az asztalon marad.

Nyitott szemmel alszom. Az érzékszervek fokozottan működnek ciklon után. Jól látok a sötétben, messziről hallok a gyanús zajokat. Az élettársam szagát napokig nem tudom kiszellőztetni a szobából. Pedig, hát, mi hárman sem vagyunk illatosak. És a generátor! Sikertelenül szert tennem egy ilyen masinára, ami dízzel működik. Persze a végé a benzinnél is bűdösebb.

Egy ciklon után megváltozik az emberi kapcsolatok természete. Vannak, akik egymásra találnak. Mások erőszakosak, türelmetlenek. Mi együtt főzünk a szomszéd családdal. Együtt rakunk tüzet. A szomszédainknak én hozom minden nap a kenyeret.

V.

Egy reggel a testem felmondja a szolgálatot. Szédülni kezdek, elájulok. Fekszem a földön, minden rendben! – ismételve. Eddig én gondoztam a két öreget, de most megremülnek, és parancsolgatni kezdenek. Nem elég felkelnem, le kell őket állítanom. Veszekszünk, kiabálnak. És akkor, szerencsére, történik valami: megszólal a telefon. Négy hét hermetikus elzártsága után néhány percre helyreáll a külvilággal a kapcsolat.

Egy floridai rokon jelentkezik. Kihozatna minket Floridába. Aztán az ajánlat kútba esik. Nyilván akkor, amikor megtudja, hogy mennyibe kerül a repülő a feketepecsén. Végül Nagy nővére küld három jegyet. Ő meg, mint kiderül, szenilis. Alzheimerre van. Nem tud elszállásolni minket. Akkor meg – ami engem illet – inkább maradok a gumimatracomon.

Én különben is csak addig mentem volna, amíg visszajön a víz és a villany. Aztán haza! Még így is, amikor megtudták, rám támadtak a barátok:

– Megszöknél? – kérdezték. – Lelépnél, mi meg itt dolgozunk?

Nem értették, milyen nehéz áram és folyóvíz nélkül ellátnom a két öreget. A kinti rokonok sem tudták elképzelni az életemet. Hiába mondtam el mindent nekik. Részletesen: hogy milyen, amikor – pardon! – nem tudom lemosni, kitörölni ezt a három feneket.

Faggattak, hogy miért nem láznak fel az emberek. Fogalmuk se volt, milyen az, amikor minden összeroppan körülöttem. Amikor egy egész nép depresszióba süllyed. A segélyszállítmányok a kikötőben rostokolnak, katonák őrzik a szállodákat, nincsenek szállítóeszközök. És közben múlnak a hetek. Egyre több a halott, a hulla, és egyre több a beteg.

Én egész életemben erősnek képzeltem magamat. Családfőnek, kamaszkorom óta. Most rá kellett jönnöm, ez a hurrikán megtanított rá, hogy milyen gyenge, hogy milyen esendő vagyok.

Hát ez itt, Irma és Mária története. Mindaz, amit nem mondanak el a meteorológusok. Tessék, megpróbáltam elmondani. Így kezdtem új életet, harminchat évesen. Egy gumimatracon.

A gerillák magyar orvosa

A Héthalmi testvérekről – akármennyire töröm a fejem – keveset tudok. Talán azért, mert később érkeztek. A táborban már mindenki megtalálta a helyét, barátságok szövődtek, kapcsolatok. Az is, hogy két testvér, együtt! Szobatársak voltak, együtt jártak mindenhová. Nem volt szükségük senkire. Amikor pedig egy motorra is szert tettek, alig láttuk őket. Reggel bepöfögtek a városba, és csak estére kerültek haza.

Az, hogy haza, nagy szó. A láger egyetlen hosszú barakkból állt, az *Army* húzta fel, később a háborús menekülteket telepítette ide a francia kormány. 1956 után pedig a budapesti felkelőket: a magyar diákokat.

Eleinte, az első hónapokban, a nyelvet tanulták. Arra, hogy ki, minek készül, csak később került sor. Amikor már el tudták dadogni a terveiket.

Csaba, a fiatalabb testvér, orvosira jelentkezett. Aztán neki is elmagyarázták, hogy orvos itt, Galliában, csak francia állampolgár, mi több, csak született francia lehet. A többiek átmentek fogorvosira, kövesse ő is a példájukat. Fogorvosokban hiány van, fogász mindenki lehet.

A bátyja valami praktikusabb pályát nézett ki magának. De ő, Csaba, nem engedett. A medikusok között ő lett az első, az egyetlen idegen.

A tábor – mondanom se kell – kívül esett a városon. A buszmegálló talán három kilométerre lehetett. Begyalogoltunk, annyi baj legyen. Ezen az úton történt a baleset. A Héthalmi testvérek egy fának rohantak. Életben maradtak, de Csaba bal lába darabokra szakadt.

És itt tulajdonképpen véget is érne a történetem. Levizsgáztam, meghívott vendégelnárnak egy trópusi egyetem. A tábor lakói szétszóródtak a világban, jómagam is csak egy-két régi társsal tartottam a kapcsolatot. Tőlük tudtam meg, hogy Csaba talpra állt. Orvos lett belőle, csak azért is. Valahol Afrikában él, Albert Schweitzer nyomdokain halad.

Rövidre fogom. Él a genfi tó partján – Nabokov és Charlie Chaplin közelében – egy asszony, akibe idestova fél évszázad óta szerelmes vagyok. Ő küldte nekem a párizsi *Express*-et, amiben – egy afganisztáni riportban – Héthalmi Csaba nevére akadt.

Akkor, a nyolcvanas években, csakúgy, mint mi 1956 őszén, a szovjetek ellen harcoltak az afgán gerillák. És ott, a sivatagban, hűen a múlthoz, Csaba volt Amin Wardakék első orvosa. Az *Express* riportja Daniella Lorch amerikai újságíró nő beszámolójára támaszkodik. „Tar koponyáján hosszú, fehér forradás...” – így kezdődik dr. Héthalmi női szemrevalló leírása. „Széles állkapocs, nehéz, izmos test, nagy, kemény kezek. Csak rekedt hangja és szaggatott beszéde árulja el, hogy valahonnan Kelet-Európából érkezett.”

A folytatás már a szokványos francia szöveg. Héthalmi doktor „magyar származású” és tizenkilenc éves, amikor Franciaországba érkezik. Az újságíró nő Kabulban talál rá, a gerillák sátrai alatt. „Tsaba” végtagokat varr össze, aknák által széttépett gyermekeket és asszonyokat.

A hátborzongató riportot fekete-fehér amatorkép egészíti ki: „Héthalmi doktor vért ad.” Húsz év ide vagy oda, Csaba nem sokat változott. Néhány festői részlet: „Durván (nyersen) tréfálkozik egy szakállas sebesülttel, akinek kádnyi sóoldatban ázik a karja.

– Visszavarrtam! – mutatja.

Jól beszél perzsául is.

És megy tovább. Mosdat és kötöz, minden munkát egymaga végez. Ide, a sivatagba, nem könnyű találni orvosokat. Az első, az akkor még egyetlen sebész, csak 1987-ben érkezett.

Idővel aztán – akárcsak tőlünk – Afganisztánból is kivonultak a szovjetek. Most a változottság kedvéért az amerikaiak ellen harcoltak a gerillák. Vezérük, Bin Laden pedig nemzeti hősből egyik napról a másikra veszedelmes terrorista lett. A filmen, amire véletlenül rákapcsoltam, Csabáék táborában éppen célba lönek, amikor a hasaló katonák fölött nagydarab, burnuszos alak halad át.

Arról, ahogy a bal lábát húzta, azonnal felismertem ötvenhatos társamat, akinek a jelek szerint édes mindegy volt, hogy hősokeket vagy terroristákat gyógyított.

Nemrég ismét kaptam a genfi tó partjáról híreket. Barátnőm mellékelte egy Perpignanban élő francia asszony, Annie levelét. Ebben Csaba özvegye – mert ő volt a feladó – leírta férje utolsó napjait.

„Hazaérkezése – 2001 – óta súlyos beteg volt. Tizenkét évig húzta a malária következményeit. A szíve gyenge volt, és a mája sem működött. Itthon tartottuk, nem töltötte kórházban csak az utolsó hónapot.”

„2013-ban halt meg, május 19-én. Végig mellette maradtam. Aznap klasszikus zenét hallgattunk, a kezemben tartottam a kezét. Nagy orvos volt.” – így fejeződik be Annie levele. „Nagy orvos, és csodálatos ember.”

Manapság, félszázad után, az ötvenhatosok megírják a kalandjaikat. Sok sikertörténet, aki végigolvassa, belefárad.

Szerencsénkre itt van nekünk ő is: doktor Héthalmi Csaba, az afgán gerillák orvosa.

Ferdinandy György: 1935-ben született. Egyetemi hallgató és buszkalauz, amikor elhagyja az országot 1956-ban. 11 évig él Franciaországban, elvégzi az egyetemet, franciául ír, könyveit két díjjal ismerik el. Megélhetési gondok miatt átköltözik Puerto Ricóba, ahol 35 éven át egyetemi tanár. A karibi szigeten már magyarul ír és publikál. 1988-ban jelenik meg első hazai kötete, a *Szerecsenségem története*. Fél száz könyvét adták ki, számos folyóirat szerzője, francia és spanyol kötetekkel is jelen van az irodalomban. 2000-ben hazatelepül, ma ingázik Budapest és Miami között.

Avarbőr

Feküdni az avarban, az egy jó dolog.
Simulni síkos levelekhez.
Nem gondolni rá, jön-e valaki.
Meglátja-e sápadt avarbőrömet.

Beesni az avarba, az nem rossz dolog.
Koccanni össze a levegővel.
Kirepíteni a gondolatokat.
Ernyedni végre, ájulni el.

Fához nyomva lenni, az nem jó dolog.
Dörzsöltetni magam a durva kéreggel.
Arra gondolni, miért nem jön valaki.
Lehántani törzsemről a törzsét.

Sétálni az erdőben, az egy rossz dolog.
Simulni hozzá édesen.
Nem gondolni rá, mi lesz a vége.
Véresnek nem látni a lemenő napot.

A fény országa

A fény országában lakunk. Régebb óta élünk itt, mint a fény, mégsem azt mondjuk, a fény lakik a mi országunkban. Attól félek, így a fény birtokol minket, nem pedig fordítva, ami még úgy is zavaró, hogy örülünk neki. A fénynek. Nem a birtoklásnak.

Minden nap belefekszünk a fénybe.
Bátran szétterpeszkedünk, nyújtózkodunk,
lehunyt szemmel mosolyogva, mintha álmodnánk,
egyesek macskának képzelik magukat,
én majomnak. Forr az arcunk a fényben.

Fénysárgák leszünk, ez az új bőrszín. Aggasztó.
Ugyanis eddig nem volt megkülönböztető jelünk,
külső tényező, ami összeköt, stigma, marker,
a nemzetünké. Azon kívül, hogy mind nők vagyunk.

Olyan hát a bőrünk, mint a híg teának, és ezen mindenki nevet.
Lubickolnak a közös jel felbukkanásában.
Ünnepnapot akarnak. Én meg itt kuksolok,
banánt eszem, és nem merek szólani senkinek.
Megijednének, hogy rosszat akarok.
És jobb egyetlen ijedt ember, mint egy nemzetnyi.

Persze lehet, hogy rajtam kívül is fél még valaki.
Lehet, hogy az a valaki még a fényben sem áztatja magát.
Lehet, hogy szürke bőrét nem hámlotta le.
Mikor utáljuk vajon ki a fény országából.

Seres Lili Hanna: 1993-ban született Budapesten. Az ELTE irodalom- és kultúratudomány mesterszakának hallgatója, modern magyar irodalom szakirányon. A JAK és a FISK tagja. 2014 óta publikál, szövegei megjelentek többek közt a *Litera* és a *Műút* portálon, a *Hévízben*, az *Ex Symposion*-ban. Mindenfélet fr: prózát, verset, drámát.

Egy ács nevelt fiának lenni

Minden a futással kezdődött; írni kezdtem a kilométereket, aztán az edzések után egy-két mondatot is: *futás közben összefutni valakivel; belefutni a pofonba.* Amikor közeledtem az 1000 kilométerhez, akkor határoztam el, hogy *ezermondatos* lesz; de gyorsabban futottam, mint írtam: ezerről *ezeregyszáztizenegyre* kellett növelni, hogy utolérjem magam.

Közben kimaradtak évek a futásban, az írásban is; később lassan azért újrakezdttem, és miközben újra gyűltek a kilométerek, egyre inkább fogyni kezdtek a futós mondatok, de akkor ez már egyáltalán nem számított.

- I. Már csak két perced van hátra, lassan elszámolsz 42-ig.
- II. Egy város széle vagy közepe számít a távolságnál?
- III. Spárta közelebb van, mint gondolnád, gyerünk fiú, szaladj a hírrel!
- IV. Úgy indulsz el a maratnon, hogy nem tudod mi vár rád a 21. kilométer után.
- V. Lassan kezdeni, nem figyelni senkire, mégis mindent pontosan érzékelni.
- VI. Nem törődni a szurkolókkal sem, csak haladni előre, leszegett fejjel.
- VII. Lehagysz egy japán nőt, szűk, virágmintás ruhában, fején kalap, kezében kamera.
- VIII. Amerre a legjobb, ezt tetováltatni a lábamra.
- IX. Befutok a Margitszigetre, de semmi eufória.
- X. Beszélgetésekbe hallgatni bele: annyi kint a magyar, hogy a tengerparton szervezek nekik futóversenyt.
- XI. Dániában készülök 10 fokban, aztán októberben eljövök Budapestre, 30 fokban maratont futni.
- XII. Az idő helyett végre magával a futással foglalkozni.
- XIII. Folyamatosan koncentrálsz; aggódva várod, mikor kezd el fájni a térd.
- XIV. Citromot enni, két pofára, élvezni a savanyút a sok banán és édes ital után.
- XV. Sajnos a banán elfogyott, mondják, éhesen futni tovább.
- XVI. Intesz egy ismert ultrafutónak, aki a mezőny végét is megvárja.

- XVII. Végre találkozol a kíséreddel is, gyorsan kérsz tőle egy szendvicset, így kezded el a 22. kilométert.
- XVIII. Eltitkolni a pontos receptet, amikor államosítják a szeszgyáramat.
- XIX. Vizes kézzel alig tudom felvenni a telefont, aztán jelentem: hőség, rakpart, magas pulzus.
- XX. Feltűröd az izzadt pólódat, hogy talán majd a menetszél hűteni fog egy kicsit.
- XXI. Legördülő izzadáscseppek lenni, mely a köldököd medencéjéből indul a lábaddal közbe.
- XXII. Hívhatjuk még szerelemnek, ha már nem remeg a kezem, amikor megérintelek?
- XXIII. Éget a nap a pesti rakparton, nyár lehetne, gondolod, pedig október van.
- XXIV. Mindig csak egy kilométerben gondolkodni, meglegyen a következő.
- XXV. Újabb fogadalom: ha beérsz, írsz 42 mondatot a futásról.
- XXVI. Szurkoló gyerekekkel pacsizni útközben, mégis.
- XXVII. Látnod, hogy valakinek éppen segítenek felállni, elájulhatott, lehorzsolta az arcát, az első mondat, amit hallasz tőle: megyek tovább.
- XXVIII. A felújítás alatt is zavartalanul működni.
- XXIX. A Parlamentnél felismer egy szurkolót, aki egy söröshordót szokott ütögetni, tapsol neki.
- XXX. Újabb hídra küzdöd fel magad, már nem tudod mi fáj jobban, a fel vagy a le.
- XXXI. Egy frissen festett hídra vésni a neved.
- XXXII. Vállalásokat tesz: elérni a margitszigeti villamosmegállót, az Alkotmány utcát, a Nyugati felüljárót, a Ferdinánd hidat, a Dózsa sarkát, a Podmaniczky vasúti felüljárót, a Hősök terét, az utolsó frissítést, túl lenni az utolsó percen.
- XXXIII. Érzi, hogy talán görcsölni fog a lába, enyhe pánik.
- XXXIV. Megkéri az apját, hogy szerezzen neki magnéziumot; előremegy és intézkedik, ez megnyugtatja.
- XXXV. Várja a kilométertáblákat, a vége felé már nem vét el egyet sem.
- XXXVI. A 40. kilométernél hinni csak el először.
- XXXVII. Futsz a busz után, látszataból inkább, maradni akarsz, a szíved a torkodban.
- XXXVIII. Sírás nélküli sírás lenni.
- XXXIX. Nesztelenül próbál lépni, de csak a fülében visszhangzik a követés; tenyerén egy elmosódott név emlékezteti csupán, hogy miért van itt; vajon miért fordul meg mégis?

Egy ács
nevelt fiának
lenni

- XL. Az utolsó frissítőnél lemossa magát, aztán az óráját figyeli, teljen minél gyorsabban.
- XLI. Nem magány ez, csak éppen nem vagy itt.
- XLII. Ráfordul a célegyenesre, macskakő, fogadja a tapsot; más érzés, mint képzelte; végre bent van.
43. Esőcseppet lesodorni meredek lépcső korlátjáról.
44. Könyékig bedugni a kart a friss búzával megtöltött hordóba.
45. Emlékezetből írni le kultikus filmek párbeszédeit.
46. Rálehelni egy megkorbácsolt szemű ló fáradt tekintetére.
47. Rácsodálkozni a hordók mozdulatlanságára, penészes falú pincében.
48. Az utolsó pillanatban még kezét mosni a fellépés előtt, hogy a hangszerek tiszták maradhassanak.
49. Egy mikrofonállvány-alkatrészt keresni a színpad előtt a sötétben.
50. Meglepődni, ismét, az áramszünet okozta kiszolgáltatottságon.
51. Engedni, hogy a kisfiú megfogja a kezem.
52. Csak nyugodtan, ne zavartassa magát, ha már elkezdte, fejezze is be, nem áru-lom el senkinek, hogy nem ellenkeztem; majd azt hazudom mindenkinek, elképzelttem, hogy nem is maga az apám.
53. Üresen hagyni oldalakat a simalapú noteszben.
54. Leírni mással (anya), vezetés közben, ezt a mondatot: *először látni a kedvenc filmet.*
55. Gyíknak lenni egy napsütötte kövön.
56. Fociban szó szerint venni, alsóként, a szoros emberfogást.
57. Átszakítani, *admirálykatonában*, az összekulcsolt kezeket.
58. Találkozni a költővel, amikor a szeme nem akar látni.
59. Hőésben várni a buszt, hogy vigyen haza a könyvtárból.
60. Reflektorral hajtani át éjjel az alvó városon.
61. Eltérrni a tervezett útvonaltól, utána azt mondani, hogy ez nem eltévedés.
62. Vörösborral a kézben nézni a sötétedést.
63. Mondani, ott egy darázs, majd megölni.
64. Váratlanul megörülni az ezerszer látott utcaképnek.
65. Megérkezni a távoli rokon esküvőjére, de tévedésből (sorház) a szomszéd nappalijában ülni le a kanapéra.
66. Esernyőt tartani a kislány fölé, aki az anyja hátán alszik bele a koncertbe.
67. Amikor a színpadnál is fontosabb a mellettem ülő, betyártekintetű, férfi ütemezése a lábaival.
68. Gyávaságból vizsgára nem menni el.
69. Temetés után tudni megszépíteni a bánatot.
70. Pártfunkcionáriusoknak zárt körben fellépni.
71. Szavazni indulsz, pedig csak egyből lehet.
72. Visszakérdezni, hogy melyik pártnak.
73. A nagymamám ráncos kezével rakni paradicsomot a konyhaablakba.
74. Sétálni a *történelmi* belvárosban.
75. Hazudni a törvény képviselőjének, aki zsigerből nem huny szemet.
76. Röhögést próbálni meg elfojtani.
77. Hiába borítják be az egész várost plakátokkal, az ő ember nagyságú plakátjaival, mégis úgy érzi, láthatatlan; ha megtapsolják, nem őt tapsolják, hanem magát az eseményt, hogy legyen valami értelme annak, hogy nem otthon ülnek, hogy korán kelnek, hogy a munkából rohannak haza, hogy várják a hétvégét, hogy aztán vasárnap azt se bírják ki, hogy együtt kell lenniük a családjukkal.
78. Előbb érkezni meg, mint a feladott képeslap.
79. Elveszett kéziratra azt mondani, egy riportban, hogy elsüllyedt.
80. Telefonálás közben bejárni a fél várost.
81. Reggel leírni egy mondatot, amit tévedésből nem jegyez meg a gép, délután szembesülni a hiánnyal; *nem tudni visszaemlékezni a régre.*

82. Öngyújtót hagyni az erkélypárkányon.
83. Elkecseregni az emberi játszmák sutaságán.
84. Sötétedik, de még látni a vonat árnyékát a lekaszált árokparton.
85. Fákat (fasort) ültetni az újszülött gyerekek.
86. Esküvőn a rokonok riadt tekintetének kereszttüzeiben táncolni a menyasszonnyal.
87. Házibuliban úgy választani a zenét, mintha te is itt lennél.
88. Összeszámolni a horzsolásokat, elcsodálkozni a test törekenységén.
89. Úgy rúgni egy 11-est, hogy utána rólam nevezzék el.
90. Átadni a helyet büszkén az utánunk jövőnek.
91. Hetek múlva venni csak észre egy ismerős hiányát.
92. Elcsendesedik az eső hangja, de te nem enyhülsz, még sok mondat hiányzik, hogy megnyugodjon a helyzet; utólag csodálkozom ezeken a megfeszített beszélgetéseken, mennyire ránk tudott nehezedeni a kimondás megdöbbenő őszintesége.
93. Meztelenül szaladni éjjel a tengerbe.
94. Feldobom az ötvenforintost; mindig fej, csak néha írás, de akkor nagyon.
95. Március 24-én foganni meg.
96. Ujjon kezdeni számolni a hónapokat.
97. Megérkezni, végre egyedül lenni a régi helyeken.
98. Elővenni a régi zenéket és újra meghallgatni, ezt is nélkülöd.
99. Mint a megnyitott csapból, kezdenek folyni belőle a sértett mondatok.
100. Ez talán az első emlék: először hagynak egyedül idegen helyen, utólag áll csak össze a kép, hogy ez az unokatestvéremék háza és udvara lehet; nincs konkrétum, csak az, hogy egyedül maradtam, hogy otthagytak valahol, és még elmondani sem tudom: hogy jöjjenek értem, hogy vigyenek haza. ■ ■ ■

■ **Nesztlár Sándor:** 1980-ban született Sátoraljaújhelyen. Író. Első kötete 2009-ben jelent meg, *Inter Presszó* címmel, a FISZ gondozásában, jelenleg az *Egy ács nevelt fiának lenni* című könyvén dolgozik, amely a Magvető Kiadónál jelenik meg 2018 őszén.

Elvonás

Mindinkább absztrakció vagy. Elvont fogalom. Fogalmazzunk úgy, hogy elvonlak a munkától. A kávétól. Egyetlen szenvedélyed lassacskán én maradok. Ha lennék. Hiszen szerelmed meg engem absztrahál. És gyötörnek az elvonási tünetek.

Várva a válaszokat

Munkanapokon nyitva van minden lehetőség. Állhatok a buszmegállóban, várva a menetrend szerint érkező válaszokat. Eltaposhatom a járdaszigeten a cigarettacsikket, ha szemed ragyogására emlékeztet engem. Mert a szerelem szemetelés, mely által utcaseprőknek leszünk munkaadói. Sőt, ha belevágok egy újabb kapcsolatba, mindössze újrahasznosítom a hulladékot. De a guberáló sem talál majd a kukában válaszokat. Még lakásod ajtaja is nyitva felejtett kérdés, amelyen keresztül hozzád beosonok.

Kitörés

A halál közelsége kézzelfogható. Akár egy éppen aktivizálódó vulkáné. Milyen kár, hogy a hatóságok nem képesek evakuálni a halál közelségéből a lakosságot. Megdörren a tűzhányó krátere, s betérítenek engem hamvaidd.

Talajvíz

A valóság talaján állok. De ha kitör köztünk egy érzelmi vihar, a csapadék személyiségem mélyebb régióiba leszivárog, s az életem földtörténeti korszakai során kialakult, ásványokban gazdag rétegek tudatom alatt leszűrlik számomra szavaidból a tanulságot.

Az ifjú pár

Az ifjú pár

Ha a feleségem nem volna, egész biztos, hogy meghalnék. Pontosabban: éhen halnék. Tudom, kissé túlzok, hisz az évek során bármikor megtanulhattam volna főzni, de szerencsére, máshogy alakult a sorsom. A születésem óta anyám főzött rám, aztán őt követte Kati, miután ide költöztem a lakásába. Ebbe az összkomfortos, hetedik emeleti panellakásba, mely, ahogy Katival hívjuk, „a mi kis hetedik mennyországunk”. Egyszóval olyan szerencsés voltam, hogy a páromnak hála még lakásra se kellett gyűjtenem. Ráadásul Kati még jóeszű is, tanárnőként dolgozik egy általános iskolában. És ennek tetejébe még remekül is főz! Talán még jobban, mint az anyám! Most reggel is, ahogy lehunyt szemmel eszem ezt a prima omlettet, és a számban...

– Kenyeret is egyél hozzá! – szól Kati, mire kinyitom a szemem, és látom, ahogy az asztal végéből nyújtja felém a kosarat. Kék szeme anyaián néz, hullámos, fekete haja szétterül a vállán.

– El is felejtettem – mondom, mire elveszek egy szeletet, és beleharapok.

– Megint szórakozott vagy – mondja mosolyogva –, pedig tudod, hogy ma észnél kell lenned.

– Tudom, tudom – mentegetőzőm –, az első munkanap. Már ezerszer átbeszéltük.

Kati látványosan elhúzza a száját, és megrázza a fejét.

– Figyelj, András – szólal meg –, jól tudod, hogy imádlak, és nem akarlak kioktatni, de...

– ...de már fél éve nincs munkám – mondom –, és a te tanári állásodból...

– Így van – szól Kati. – Ezért ma mutasd meg a többieknek, mire vagy képes.

– Úgy lesz! Remek szerkesztő leszek – mondom. – Pláne, hogy valami fiatal csajt kapok gyakornoknak.

– Egy kiscsajt? – villan meg Kati szeme. – Hány éves?

– Asszem talán húsz... Huszonegy.

– A legrosszabb – mondja Kati. – Szerintem vigyázz vele.

– Várj egy kicsit – szólok, és a mobilomon keresni kezdem a lány profilját. A kijelzőn egy pár millisre nyírt hajú lány néz rám flegma, világoszöld szemekkel. Szűk bőrdzsekit visel, alatta sűrű pulcsi, nyakában ezüstlánc. Bár nem csúnya, de nem is az esetem. A mobil Katinak nyújtom, mire kikapja a kezemből.

– Jó rövid a haja – mondja, miközben hüvelykujjával görgeti a kijelzőt. – Amúgy nem vészes. De aztán óvatosan, rád ne másszon!

– Dehogy, Kati! – csattanok fel. – Majd inkább én rá! Sőt, tudod mit? Be se ér az irodába, leteperem!

Kati mosolyogva csóválja a fejét, mire én felnevetek. Ekkor ő megtörli a száját, feláll az asztaltól, majd mellém lépve az ölembe huppan. A formás popsija szétterül a combomon, a karom átfonja vékony derekát.

– Bolond vagy – szólal meg, majd helyezkedik még, és a fejét a vállamra hajtja. Így ülünk mozdulatlanul egy darabig. Aztán Kati végigsimít a hasamon, és elmosolyodik.

– Tudom, Kati – mondom. – Majd ha a munka mellett lesz időm, leadom.

– Nem kell – szól Kati. – Amúgy meg ehetsz még.

– Még egyek? – nézek értetlenül. – De hisz már tele vagyok.

– Tudom, de... – mosolyog Kati. – Három főre sütöttem.

Hirtelen úgy érzem magam, mint akit lekapcsoltak.

– Három... Főre... – ejtem ki a szavakat.

– Úgy bizony – mondja Kati, majd megpaskolja a vállam, felugrik, és a konyhába indul. Csak bámulok magam elé, mikor újra hallom a hangját:

– A zöld helyett inkább a sötétkék nyakkendőt vedd fel!

– Úgy lesz! – kiáltom a falon át, azzal én is felállok, és mint egy robot, aki szó nélkül teljesíti gazdája parancsát, egyenesen a nappaliba sétálok. A ruhásszekrényt kinyitva pár pillanat alatt lekapom a zöld nyakkendőm, és veszem is fel a... – Három főre sütöttem – visszhangzik bennem a mondat, és kezemben a nyakkendővel megállok. Szóval Kati már megint arra céloz, hogy csináljunk gyereket. És milyen ravaszul, észrevétlenül, szinte a semmiből hozta elő a kérését. Le merem fogadni, hogy előre kitervelte, ez amúgy is jellemző rá. A zöld nyakkendőt beakasztom a szekrénybe, majd a sötétkékkel a nyakamban kilépek az előszobába, ahol a falitükörbe nézek. Mondjuk, ha jobban meggondolom, talán igaza van Katinak, épp ideje lenne gyereket csinálni. Elvégre nem vagyunk már fiatalok. Még pár év, és itt a negyven.

A szerkesztőség egy bérház lakásában van, a kollégákkal a meetinget a nappaliban tartjuk. Bár egy kerekasztalnál ülünk szűkösén, de legalább családias a légkör. A megbeszélésen minden úgy zajlik, ahogy azt korábban elképzelttem: először a kollégák ismertetik a napi feladatukat, majd a főszerkesztő megkér, hogy mutatkozzam be. Röviden taglalom, hogy irodalom szakon végeztem – mire többen bólogatnak, és magukra mutogatnak, hogy ők is –, majd kitérek arra, hogy dolgoztam két lapnál – sajnálatos módon mindkettő megszűnt –, végül én is elmondom a mai feladatom. Mikor leülök, az egyik kolléga fennhangon kijelenti, hogy remeknek tartja egy évekkorábbi cikkem, melyet egy bűnrossz amerikai filmről írtam. Én bólintok, és megköszönöm a bókot, de rögtön eszembe jut, hogy azt a szöveget leadás előtt egy órával dobtam össze, és az akkori főnököm vagy húsz perccen át ordibált velem.

Miután végzünk, ki-ki megy a maga szobájába, az enyém a folyosó végén, a kávéautomatával szemben van, egy alig tíz négyzetméteres lyuk. Mikor benyitok, csupán egy üres íróasztal, egy fekete bőr gurulószék fogad, melyet oldalról megvilágít az ablakból besütő nap. Óvatosan becsukom az ajtót, majd a székben elhelyezkedve a táskámból előhúzzom a notebookom, és lazítok a nyakkendőn. Tény, hogy a helyiség kicsiny, de csakis az enyém. Az én kis saját birodalmam! És a legnagyobb vicc az egészben, hogy ezt az állást is Katinak köszönhetem. Még két hete egy barátnője fecsegte el neki, hogy a laptól lelépett egy ismerőse, a volt kultúra-rovat szerkesztő, így megüresedett a hely, engem meg beajánlottak. Tehát még ezért is hálás vagyok Katinak! Ha rajtam múlt volna, félévig tuti munka nélkül maradok!

Két órába is beletelik, mire rászánom magam az írásra, aztán végül határozok, és ha kelleni is, de megnyitom a szövegszerkesztőt. Pechemre ugyanebben a pillanatban kopogtatnak, és az ajtón egy millis hajú, feketébe öltözött lány lép be. Martens bakancsot és szűk bőrdzsekit visel, rajta hátizsák, nyakában ezüstlánc. Ő a gyakornok, ez nem vitás.

– Üdvözlét! Sára vagyok – mondja fiús hangon, és kezet nyújt.

– Szia, Sára – rázok vele finoman kezet. Csak most látom, hogy a körmét is feketére festette. – Amúgy nyugodtan nevezd Andrásnak. És kérlek, tegeződjünk, nem vagyok olyan idős.

– Ahogy gondolod – bólint a lány, azzal leül egy fal melletti műanyag székre, és a hátizsákját az ölébe veszi. – Az este azt olvastam, nagy név vagy a szakmában.

– Hát... Van benne igazság – mondom, és közben arra gondolok, hogy egy kurva cikket se tudnám felidézni.

– Akkor mondhatom a feladatod?

– Milyen feladatot? – ámulok. – Még semmit se beszéltünk meg.

– Tudom, semmit, de az előző szerkesztő rám bízta ezt a... – mondja, és kotorászni kezd a macskafüles hátizsákjában (na, ebből is látszik, hogy alig múlt húsz éves), majd előhúz egy vaskos könyvet, és a levegőbe tartja. Ránézésre lehet vagy ötszáz oldal.

– Ez lenne az – mondja. – Egy gejl romantikus ponyva. Valami cseh szerző írta.

– Érdekesen hangzik – mondom, miközben két felugró hirdetést kattintok ki. – De kérlek, folytasd.

– Tehát egy cseh szerző írta, és a történet egy ifjú párról szól, elvégre a könyv címe is *Az ifjú pár*. Persze, a cím ironikus, mivel a férj és a feleség egyáltalán nem fiatal, sőt már közelítenek a negyvenhez.

– Értem – mondom, és a kijelzőmre bámulok. – Hogy még egyszer, hány évesek?

– Azt nem részletezi a szerző. Csak annyit ír, hogy közelítenek a negyvenhez.

– Érdekes – mondom. – Ezek a cseh szerzők nagyon ironikusak.

– Az biztos – mondja a lány mosolyogva –, de most figyelj! A regény közepénél a feleség már gyereket szeretne, és nyaggatja is a férjét, de az folyamatosan kihátrál. Azt mondja – ekkor a lány felnevet –, hogy még időre van szüksége.

– Sára – csattanok fel –, mi ezen olyan vicces?

– Semmi, csak érti... – mosolyodik el.

– Sára, kérlek...

– Na, tehát – folytatja – a nő gyereket szeretne, és ezt mindenféle utalásokkal hozza a férfi tudtára.

– Három főre sütöttem – szólal meg a hang.

A tarkóm hirtelen égni kezd. Egy pillanatra lehunyom a szemem.

– Bocsi, minden rendben? – kérdezi Sára.

– Persze – mondom. – Csak kissé elbambultam. Újságírókkal megesik. Na, és mit reagál a férj?

– A férj? – kérdez vissza Sára. – Hát, ő elég nevetséges. Összevissza beszél, és hogy is írja a szerző? Ja, megvan! Úgy viselkedik, mint egy gyerek.

– Értem – mondom. – Biztos vicces figura. És amúgy mi a sztori vége?

– Azt sajnos nem tudom – mondja –, még hátravan nyolcvan oldal.

– Nyolcvan oldal... Értem, Sára – mondom. – Akkor hát maradjunk annyiban, hogy elolvasod a könyvet, és megírod a recenziót.

– Oké, András – vágja rá.

– Most pedig kezdjünk el dolgozni, mert telik az idő. Egy újságíró pedig legyen gyors! – jelentem ki, és közben eszembe jut, hogy életem első cikket öt napig írtam.

Mikor hazaérek, kellemes illat csapja meg az orrom. A papucsomat felhúzáva egyből a konyhába indulok, ahol Kati épp a tányérokat pakolja ki. Úgy sűrű, akár egy mesterszakács.

– Szia, kedves! – köszönök. – Nos, mi finom készül?

– Hát kérlek, gombás-borsós rizottó.

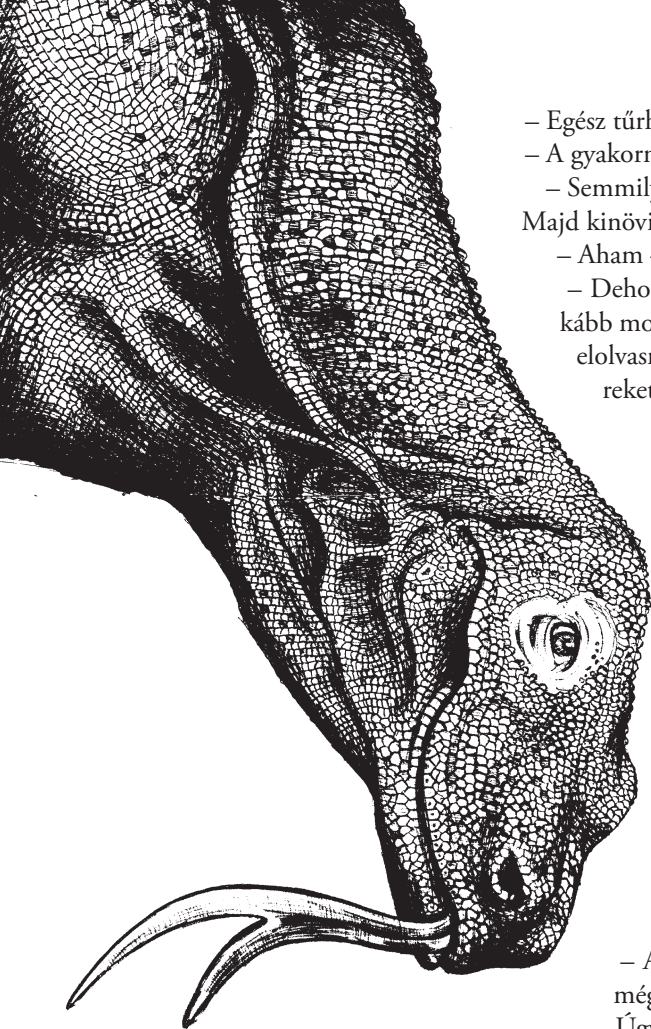
– Csodálom, hogy volt időd főzni – bókolok, és egy pusztit nyomok az arcára.

– Valakinek muszáj – mondja. – Ül le, és mindjárt kiviszem.

Öt perc múlva már az asztalnál eszünk.

– Aztán... – szólal meg Kati – Milyen volt az első nap?

– Egész tűrhető. Bemutatkoztam a kollégáknak, és...
– A gyakornok csaj milyen?
– Semmilyen. A ruhái alapján még a lázadó korszakban van. Majd kinövi.

– Aham – mondja Kati. – És tetszik neked?

– Dehogyan tetszik! – vágom rá. – Teljesen összezavarsz. Inkább mondok valami érdekeseget. A lánynak egy regényt kell elolvasnia, ami egy negyvenhez közeli párról szól, akik gyereket akarnak. Pontosabban: csak a feleség.

– Nem mondd? – mered rám Kati. – Akkor ezt a könyvet rólunk írták.

– Mondhatni.

– És mi a vége? Beadja a kulcsot a férj?

– Azt nem tudom – válaszolom. – A csaj azt mondja, még hátravan nyolcvan oldal.

– Akkor lassan vége – mondja Kati.

Csendben eszünk tovább, kezdek egyre jobban eltelni.

– És amúgy – szólal meg Kati –, az én férjem mikor határoz?

– Kati – sóhajtok egyet –, mindennek eljön az...

– ...ideje – fejezi be, azzal feláll, és a tányérokka elindul a konyhába, de hirtelen megfordul:

– András, tudod, mit gondolok rólad? – kérdezi.

– Azt gondolom, azért nem kell neked gyerek, mert még magad is gyerek vagy.

Úgy ledöbbenek, hogy a számat is eltátom.

– Most meg mit nézel úgy? – kérdezi Kati. – Igen, András, egy gyerek vagy.

– Kati – szólalok meg –, a regényben is ugyanezt mondja a feleség.

– Micsoda? – kérdezi. – Te komolyan nem vagy százas.

Negyedóra múlva a nappaliban ülök a kanapén, és a könyvespolc aljába helyezett síképernyős tévét bámulom. Épp egy természetfilm megy, a képernyőn egy homokos tengerpartot látni, melyen egy sötétszürke, hosszúkás hüllő halad lassú léptekkel. Mellettem nyílik az ajtó, Kati lép be kedvenc rózsaszín pizsamájában, majd lehuppan mellém. Szókásomhoz híven a karom a dereka köré fonom, de Kati félrehajtja a kezemet. Erre én kérdően ránézek, de ő durcás tekintettel mered a tévére. A műsorban megszólal a narrátor:

– A komodói varánusz a pikkelyes hüllők, és azon belül a gyíkok rendjébe tartozik. Egy átlagos példány testhossza két és fél méter, testtömege nyolcvan kilogramm. A varánusz koponyája hosszúkás, a kisméretű lábai miatt nem képes a gyors futásra. Figyeljék meg, most is milyen lassan, milyen lomhán halad. Bár a komodói varánusz csoportban is vadászik, nem nagyon vágyik társaságra. Ő inkább szeret egyedül lenni. Sőt, akár napokig is elvan magával.

– Mintha csak te lennél – szólal meg Kati.

– Kösz – mondom. – Igazán kedves tőled.

– ...a varánusz ráadásul mohó állat – folytatja a narrátor. – Mindent magának akar, és nem törődik senkivel. Kijelenthetjük tehát, hogy a varánusz egy igazán önző lény.

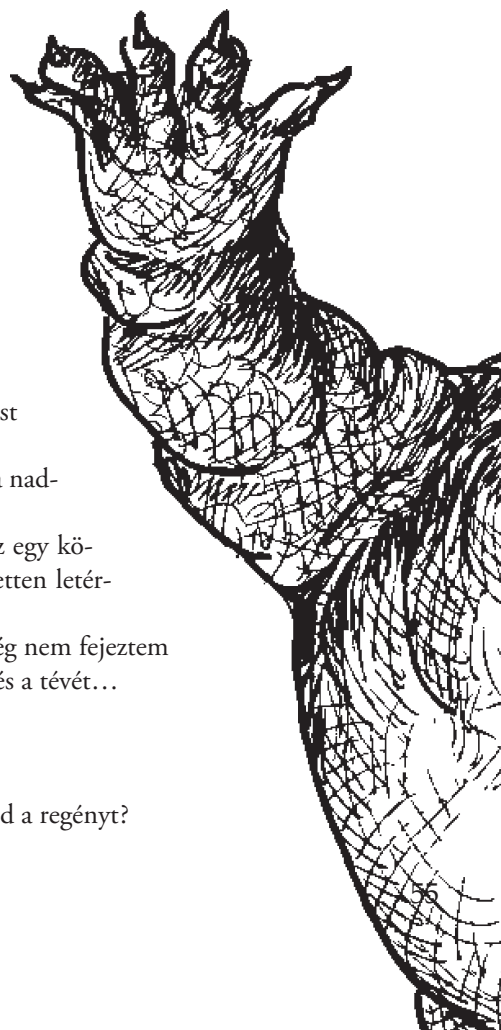
– Mondom, hogy ez te vagy! – mutat Kati a tévére.

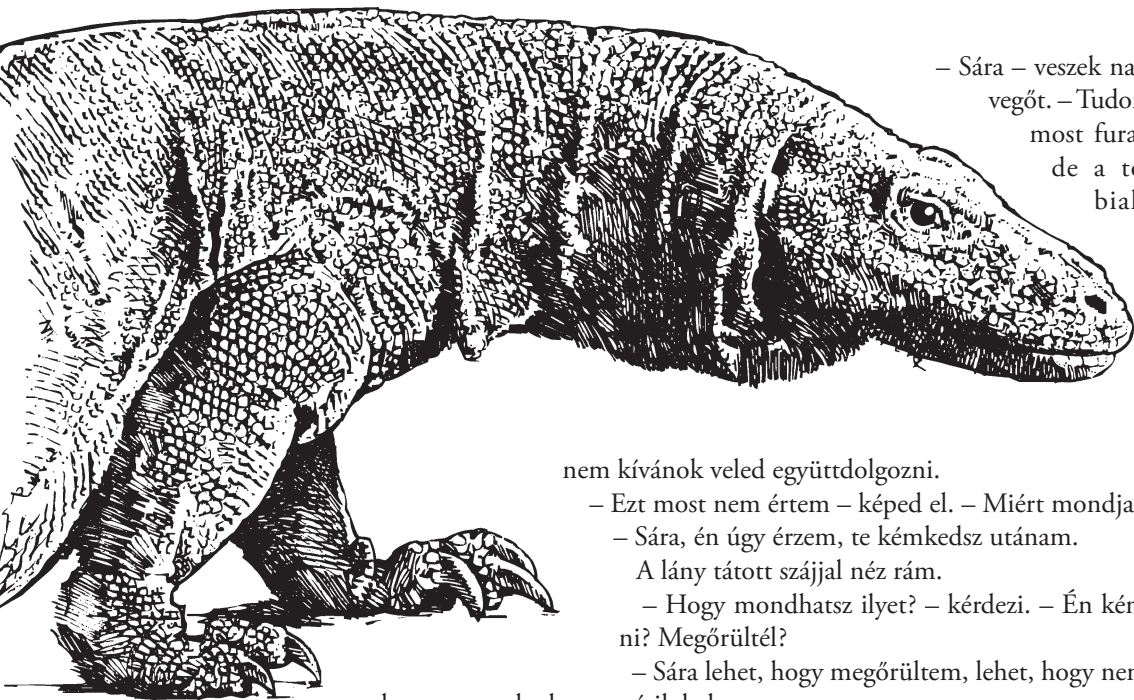
– Na, itt fejezzük be.

Kati elhallgat, csendben nézzük tovább a műsort. A varánusz most egy füves terepen lépked, aztán egyszer csak megáll, mintha valami szagot érezne.

– Figyeljék azokat a karmokat – szól a narrátor. – Ezek a karmok bármilyen állatot képesek leteríteni. Nézzék! Most épp egy kiscsirke felé közelít. Látják szegény kiscsirkét, milyen riadtan figyel a varánusz lépteit? Mozdulni sem mer. Most a varánusz megáll, szinte szuggerálja áldozatát. Villás nyelve ki-bejár. Már biztosan éhes.

– Kapcsold el ezt a baromságot! – mondja Kati.
 – Most mi bajod? – szóló nekik. – Jó, figyi, Kati. Akkor én vagyok a varánusz, az a kiscsirke meg a... gyakornok – nevettek fel.
 – De undorító vagy.
 Ekkor a tévében a varánusz megindul, nyelve megböki a csirkét, aki ettől a levegőbe röppen. Erre a hüllő nekiiramodik, és egyetlen harapással elfogja áldozatát. Aztán nagyokat nyel, miközben a csirke egyre beljebb kerül a szájában.
 – Hallják a csipogást? – kérdezi a narrátor. – Az utolsó jajsavak!
 – Most fejeztem be – szól Kati és felugrik a kanapéről. – Undorítóan viselkedsz, és nézed ezt a szart!
 – Ne csináld, Kati – mondom. – Ne csináld, mert jön a varánusz! – azzal a pizsamájába kapok, de ő elrántja magát.
 – Fejezd be! – kiáltja. – Gusztustalan vagy! És ma este külön alszunk.
 Azzal kilép a szobából, és becsapja az ajtót. Egy ideig csak bámulom a képernyőt, aztán a kanapéba ütök. A tévében a csirke teljesen eltűnik a varánusz szájában. A hüllő üveges tekintettel mered előre.
 – Hallják? – szól a narrátor. – Még mindig csipog!
 Reggel tiszta kóma vagyok, mikor kinyomom a telefonom ébresztőjét. A nappali kanapén fekszem kinyúlva, és rögtön feltűnik, hogy nincs mellettem Kati. Akkor tehát igaz, az éjszaka tényleg külön aludtunk. Felkelek a kanapéről, a papucsomba bújok, és mint egy holdkóros, kibotorkálok az ebédlőbe. A lakásban síri csend, egy moccanást se hallani. A hálószoba felé fordulok, ajtaja résnyire nyitva. Közelebb lépek, az ajtót beljebb tolok, és látom, hogy az ágy teljesen üres. Mikor megfordulok, az ebédlő asztalán meglátok egy sárga cetlit, rajta tollal felirat: „Hamarabb elindultam. Csinálj magadnak reggelit. Kati”. Milyen ravasz, tehát ez a büntetésem a tegnapi estéért. Fogom a papír mellett fekvő golyóstollat, és aláírom: „Úgy lesz.”
 A szerkesztőségi ülésen a kollégák egy külföldi politikus botrányáról beszélnek, de én a fáradságtól és az egyre növekvő éhségtől alig bírok figyelni, pláne, hogy a reggeli sietségben csak egy szelet kenyeret ettem. Egyszer csak elhangzik egy poén, mire felnevet mindenki, így gyorsan én is jókedvet mímelek, de csak egy gyatra vigyorra futja. A megbeszélés utolsó negyedórájában már úgy erőlködöm, hogy a fejem ne zuhanjon az asztallapra.
 Miután felállunk az asztaltól, nyomban a kávéautomatához igyekszem, és veszek magamnak egy eszpresszót. A szobámba lépve a szürke, műanyag pohárkát az asztalomra helyezem, magamra csukom az ajtót, és fáradtan a székembe ereszkedem. Most miért ilyen durcás Kati? És miért kell kínoznia? Próbálok választ keresni, de ebben a pillanatban nyílik az ajtó, és Sára lép be szokásos viseletében.
 – Üdvöz... Vagyis hello – mondja.
 – Miért jöttél ilyen kor... – kezdeném, de ekkor egy loccsanást hallok.
 A földre nézek, és látom, hogy kávéban ázik a fal, az asztal és a nadrágom szára. Tehát sikerült a karommal levernem a poharat.
 – Aj, de kínos – mondja Sára, és a táskájában matatva előhúzza egy köteg zsebkendőt, melyet mérgemben kikapok a kezéből. Mindketten letérdelünk, és elkezdjük felitatni a kávé a földről.
 – Amúgy – kezdi Sára – nagyon durva a könyv. Mondjuk, még nem fejeztem be, de a legutóbbi részben a férj és a feleség a nappaliban ültek, és a tévét...
 – Mi ment a tévében? – kapom fel a fejem.
 – Valami természetfilm egy ilyen... nagy hüllőről...
 – Csak nem egy varánuszról?
 – De, az volt! Egy varánusz! – bólogat Sára. – Már te is olvasod a regényt?

– Sára – veszek nagy le-
vegőt. – Tudom, ez
most fura lesz,
de a továb-
biakban

nem kívánok veled együtt dolgozni.

– Ezt most nem értem – képed el. – Miért mondja ezt?

– Sára, én úgy érzem, te kémkedsz utánam.

A lány tátott szájjal néz rám.

– Hogy mondhatasz ilyet? – kérdezi. – Én kémked-
ni? Megőrültél?

– Sára lehet, hogy megőrültem, lehet, hogy nem, de
keress magadnak egy másik helyet.

– Fogok is – mondja –, mert itt hóbiztos, hogy nem maradok – azzal fel-
áll, és a kávéját ázó zsebkendőt a kukába ejti. Mielőtt kilépne az ajtón, még visz-
szaszól: – Paranoiás.

Este hullafáradtan érek haza, ismét síri csend fogad. Miután átveszem a papucsom, rö-
gön az ebédlőbe megyek, de meglepetésemre minden változatlan, az asztalon fekvő cetli is
ugyanott fekszik, ahol reggel hagytam. Hol járhat Kati? Már este hét múlt, ilyenkor rég
itthon szokott lenni, persze lehet, hogy az iskolában maradt és dolgozatokat javít. Vagy
az egyik gyerek valami rosszat művelt, és most az anyjával beszél. Vagy esetleg Kati ha-
zaköltözött a szüleihez, és náluk marad napokig. Erre mondjuk csak egyszer volt példa,
még a kapcsolatunk elején. De mi van, ha... Nem, azt sose tenné meg... Ha elválnánk,
az maga lenne a vég.

Negyedóra múlva az ebédlőben ülök, és egy egész grillcsirkét eszem magában, melyet
hazafelé vettem egy árusnál. Épp az egyik combról rágom le a húst, mikor... Kati most
tényleg ennyire pikkel rám? Tegnap este is elég volt egy rossz szót szólnom, és rögtön be-
gurult. A kezemmel a csirke másik combját is letöröm, és a számmal letépek róla a húst.
Pedig milyen humoros volt az a tegnap esti műsor. Most elképzelem, hogy én is ragado-
zó vagyok, és az áldozatomat fogyasztom. Mivel senki se lát, a poén kedvéért mindkét
kezemmel megmarkolom az asztal szélét, és megpróbálom csak a számmal enni a csirkét.
Eleinte nehezen megy, amikor felemelem a fejem, a szaft végigfolyik az államon. De ek-
kor kulcszörgést hallok, és a nyíló ajtót.

– Megjöttem! – hallani Kati hangját.

– Na, végre! – mondom megkönnyebbülten. – Már azt hittem, sose jössz! Merre voltál?

– Csak vásároltunk egy barátnőmmel, meg beugrottam a postára – mondja, és hallom,
ahogy leteszi a szatyrokat. – Megjeddél, hogy nem jövök, mi?

– Én megijedni? – kérdezem, majd a számmal beleharapok a csirkébe, és érzem, hogy
a zsír újra lefolyik az államon. – Nem félek én semmitől.

Hallom, ahogy Kati felveszi a papucsát, és közeledik a folyosón. Mikor belép az ebéd-
lőbe, hirtelen elkerekedik a szeme, és kezét a szájához kapja.

– Mi az, Kati? – kérdezem – Rémet látsz?

Kati nagyot sikolt, és kirohan. Ekkor felugrok a székről, de elesem, majd ahelyett, hogy
a földről feltápáskodnék, kúszva mászom ki a folyosóra. Kati már az ajtónál áll, és a kul-
csával zörög, de mikor újra meglát, sikoltva kilép, és az ajtót becsapja. Én ekkor tovább
kúszok, majd a szűkös előszobába érve a falitükör felé fordulok, melyből egy varánusz néz
rám! A meglepetéstől eltátom a szám, mire a tükörkép szája is kinyílik.

– Kati, segíts! – kiáltom, de válasz nem érkezik. A segélykérést még párszor megismétlem, aztán megadóan a nappaliba mászok, ahol az ajtó felé fordulva, a könyvespolc előtti szőnyegen lepihenek. Így fekszem vagy tíz percig, mikor hallom, hogy a bejárati ajtó kinyílik. Hirtelen felkapom a fejem, és látom, ahogy Kati fél arccal bekukkant a nappaliba.

– Kati – nézek rá kérlelőn –, én vagyok az, András!

– Csak nyugalom, nyugalom – mondja magának. – Ez most biztos egy álom. Egy nagyon furcsa álom.

– Kati, én vagyok az! Én vagyok a férjed! – kiáltom, és mérgemben rúgózni kezdek a lábammal. Erre Kati elmosolyodik, a szájához emeli a kezét, és megcsóválja a fejét.

– Hát, ide figyelj – szólal meg –, ha tényleg te vagy András, akkor vissza kell változtatnunk. Azt még nem tudom hogyan, de le merem fogadni, hogy okkal lettél varánusz. Emlékezz vissza, csináltál ma valami rosszat? Valamit, amit megbántál?

– Hát... – hajtom le a fejem, és a szőnyeget nézem – ...ma délelőtt kirúgtam a Sárát.

– Micsoda? – kiált fel Kati. – Te kirúgtad azt a csajt?

– Igen, de okkal, mert...

– Csönd legyen – mondja Kati, azzal kimegy az előszobába. – Hol a mobilod? – kérdezi.

– A kabátomban! – kiáltom.

Kati a telefonomat nyomkodva belép a nappaliba, majd letérdel mellém, és a fejemhez tartja a kijelzőt. Hallom, hogy kicsöng.

– Igen, mit akarsz? – szólal meg a telefonban Sára. – Halló? Hallasz?

– Sára – kezdem, de rögtön elhalkulok, és kérdőn nézek Katira. Ő bosszús tekintettel mered rám, és int a szemével.

– Figyelj, Sára – kezdem újra –, ami délelőtt történt, azért... Szóval bocsánatot kérek, és... Továbbra is szeretnék veled együtt dolgozni.

– Ez most komoly? – kérdezi.

– Igen Sára, ez komoly – mondom. – És kérlek, írd meg a recenziót.

– Te furcsa ember vagy – szólal meg, és hallom, ahogy sóhajt egyet. – De még szerencse, hogy én bírom furcsa embereket. Amúgy a könyv vége... Elmondjam, hogy mi a vége?

– Nem kell Sára – mondom. – Már tudom, hogy végződik.

Egy ideig hallgatunk.

– Akkor szia – mondom.

– Hello, András – köszön el.

Kati kinyomja a mobilt, és a könyvespolc alá helyezi. Eközben én a hosszúkás karmom, és a pikkelyes lábam vizsgálom. Aztán felemelem a fejem, és Katival újra egymásra nézünk.

– Kati, figyelj – szólalok meg. – Miért nem változtam vissza?

Válasz nem érkezik, Kati szótlánul néz rám. Kék szemével úgy figyel, hogy le se veszi rólam a tekintetét.

Aztán egyszer csak elhúzódik a szája, és könnyek futnak végig az arcán. Én ekkor közelebb lépek, és vigasztalásképp a fejem átdugom a karja alatt. Aztán egy nagyot sóhajtok, felemelem a fejem, és megszólalok:

– Kati – mondom –, most már én is akarom.

Kati ekkor egész testével felém hajol, és átkarolja a nyakam, mire én a fejemet a kezére hajtom. Így maradunk mozdulatlanul. ■ ■ ■

SIRALMAS ÜGY

zsaruers

festékmарóval öntöttem le a nagyszerű kurva dácsiáját persze a férjem előadta hogy nem vagyok normális nyilván azóta megfigyeltet akár egy muzulmán terrorfiú igen rohadtul siralmas ügy de miért is érdekelne amíg a lányom egy tizen-nyolc karátos gimnáziumba jár kihúszom e márványhodályban aztán elszököm a gyermek volt hapsijával a hinduk édenébe mauritiusra különben pedig mit képzelsz magáról andrás voltaképp már a segge is ráncos akár egy aszalt őszibarack

FÖLDSZINTI BÁRBAN

parancsvers

egy tömbházat is szerezzél a nagykörút legyen miénk tizenhármastól a tizenhetes számig s az épület pincerendszerében óhatatlanul szülessen meg a posztmodern alvilág akárcsak élet az idők legelső kezdetén probléma zérus a maffia lelke ott lebeg már a szürkés betonpadlózatok felett jobb oldalon kupleráj teremődik épp a semmi-ből középen csilingelne majd a diszkó baloldalt pedig egy játéktérrel nőjön varázslatossá alattuk újabb pincerendszeren keresztül suhanhatsz mint őskeresztény hívó az underground járatokban s persze a bevételt összegyűjtheted viszont gondoskodj róla hogy a földszinti bárban a lányok masszírozni is tudjanak

PANCSERANGYAL

nehézvers

úgy érzem képtelen vagyok megtanulni angolul nehéz akár polipnak a zárok feltörése persze az émelyítő uram voltaképp simán elkaristol nagy britanniában is szerinte csak vagányság a módja nem görnyed jegyzetek fölé bizony tapadnak rá a szavak mint cementpor egy hidegburkoló nyakára de engem épp figyeltetni tud szerdán vásárlás előtt neonkabátos faszik nyomultak mögém pancserangyalok ha rákérdezek miért csinálja röhögve annyit összehord fél hogy megőrülök s balgaságba kezdek amúgy nem érdekel foglalkozzon talán a hajbeültetésével az vetésforgónak is nagyszerű mit gondolsz reménytelen vagyok elképzelhető inkább ledölnék az ágyra csak gyere nyalogasd végig a csigolyáimat aztán majd zuhanj a tomporom vájatóhoz és a szeméremajkaim közé a nyelved akár egy feltüzelt szexhalacska

MINT POSZTMODERN csapóvers

egy hónapja láttalak téged messziről a parkban de sajnos a férjemet börtönbe vágták s nem engedte hogy olykor átsuhanjak hozzád míg távol van bizony a zártkörű végén úgy csapódott rá három év mint pingvinre nagykabát pedig milliárdokat raboltunk össze a szőke benzinkút körül majd egy üzletember karjának eltörésén ő megbukott sosem bír magával ordítottam is neki ezentúl vagánykodhatsz bentről hogy szétlövetnéd a szomszéd garázsát mint posztmodern kisnapóleon

ZOMBIKÉPŰ GYEREK milyenvers

sajnos a férjem aligha kíván nyugalmat vele képtelenség elmenni színházba vagy csupán egy koncertre igénytelen akár a laskagomba pedig a ringyójához átjár négy éve bizalmasan felcsinálta de miért is pofázom nyelvórán a zombiképű gyerekről hiszen téged sem érdekel ugyan slusszpoén gyanánt a szajha rányomult a pécsi szerzetesrend főnökére csak ájtatoskodott szentmisén az első padsorokban dugható magdaléna csodálkozol az uram piszkosul bepörgött acélcsövekkel verette ronggyá a fickó tüdőbajos ladáját egyébként szépek az ujjaid nemhiába költő vagy harmincöt éves elmúltam s nincs férfi az életemben olykor átgon-dolom hogy milyen kellemes amikor a bugyimba nyúlsz

KÖTÉLNYI VASTAG

nekemvers

előkészítem a szökésemet akár egy brazil szappanoperában igen nyaralás címén mauritiusra utazom aztán elfelejtek visszajönni s bejelentem a válást olyasmi a barátnőm véleménye szerint képtelenség hogy a férjem kisemmiz nem ócska prostituált vagyok se ingyenes szűzmária legrosszabb esetben is jár nekem körülbelül a vagyonunk fele sejtetheted a lányom volt hapsijánál fogok maradni a szíve akárcsak jézusé a farka meg kötéllyi vastag

Legédy Jácint (1976): költő, fordító, képzőművész. *Központi Zóna* című verseskötete 2006-ban jelent meg a Balassi Kiadónál, *RAF: Búcsúszimfónia* című könyve pedig 2009-ben a Kalligramnál. Nyomólemez-installációi és kollázsai legutóbb az ARTE Galériában, a Magyar Műhely Galériában, valamint a Kassák Múzeumban kerültek bemutatásra.

A verseket Legédy Jácint önarcképsorozatával illusztráltuk (asszisztens: Budai Kinga).

A létezés prózája – KÖLTŐIEN

Nagasaki után – mintegy 200 000 ember és környezete pusztulása után – az élet dolgai más jelentést nyertek. Ishiguro az egyik leglátványosabb történelmi trauma mellőzésével hozza közelbe a háború utáni másnapok „sápadt” életét. Létállapotokat ír le, a mindennapok egyszerű rutinjának ismétlődő bemutatásával. Férj nélküli, csonka családok, vagy egy második házasság zavart életében a megszokottság és az udvarias fegyelem, a panasztalanság görgetik a napokat. Az emberek *nem* emlékeznek, illetve csak a szerényebb kis események felemlítésével érintik egy-egy volt történet emlékeit. A japán főhősnő, Etsuko éppen lánya öngyilkossága után fogadja másik lánya látogatását, aki nem kér bocsánatot azért, hogy nem jött el féltestvére temetésére.

Kazuo Ishiguro – az új japán-angol Nobel-díjas író – könyvei sorában egyetlen jelent ismer. Leghíresebb, első regénye, a *Sápadt képek a távoli dombokon* (1984) az állandó *mostban* játszódik, mely mögött kimondatlanul Nagasaki áll, ahol az író 54-ben született. Ez a *most* első személyű beszámoló formájában jelenik meg, a tér és a fizikai környezet legaprólékosabb leírásával, amelyet főhőse szabad, nem szabályos időrendben él át. A rend természetesen nagyon is szeszélyesnek hat, érthetően belülről vezérelt, és sokszor nem világos, hogy milyen időpillanatban járunk.

Ishiguro drámai ható regényében látszólag egyszerű mindennapiság uralkodik. Elsőként közvetlenül a háború utáni korszakban vagyunk, és meghatározatlan, hogy a főhősnő, Etsuko terhessége mikori eredetű. A szomszédasszonnyal, Sachikóval való barátsága minden nehézségtől mentes, és szinte rituálisan a délutáni tea újra kínálásával telik. Hóbortosnak, ha nem sérülnek tűnő kamaszlánya egyetlen szenvedélye a kóbor macskával való fűtött?, feszült?, játék; a lány indulatosan elutasítja az anyja által bejelentett esetleges amerikai utazást.

A regényben felidézett férfi (feltehetően egy második házasság) jelentősége nem tűnik nagyon meghatározónak, általában más özvegyeknél sem eleven, bár az özvegyek szerint az apák valaha mind „fontos” emberek voltak. Nem úgy, mint a barátnő mellett feltűnt férfi, aki a kétes jelentőségűek közé tartozik. Nem is japán, hanem egy amerikai „idegen”, akinek életvitele nem illett a megszokotthoz, és cseppet sem ígérkezett szavahihetőnek. Ha olykor „elfelejt” hazajönni a szomszéd bárból, az egyre nyugtalanítóbbnak tűnik, hiszen ígérete szerint hamarosan elmennek együtt Amerikába.

Az öngyilkos lány után megjelenő későbbi „szabad életet élő lány” idegen marad a házban és a környezetben, és már régóta egy más földrészen, Angliában él. Az asszonyról is

csak úgy mellékesen tudjuk meg, hogy már ő maga is Londonban lakik. És magától értődőnek vesszük, hogy nem lehet közöttük élő kapcsolat.

A búcsú anyja és lánya között, mintha először találkoztak volna. Etsuko nem jut közelebb hozzá, mint a sok évvel ezelőtt talált esetleges barátnőhöz. Mint egy futó ötlet merül fel benne, öt nap vizit után, hogy el is adhatná a házat, hiszen túl nagy lett számára, minthogy a férje már nem él... de erre sincs visszhang. Kikísérhetné a pályaudvarra, ám felesleges gesztus lett volna, noha az egyetlen ember, aki meg hozzátartozott. De hát mindenki a maga burkában és a maga csendjével él... nincs miért erőltetni...

Az azaleákról beszélgetni a volt apóssal, egy *más* időszakaszban, szerencsés témának bizonyult, hiszen erről mindkettőjüknek volt mit mondani: mennyire népszerű lett a színek elevensége a kerti kapuk mellett... De ez a szereplő ad alkalmat arra, hogy a közelmúltból megtudjunk valamit: az após, valaha iskolaigazgató, nagyon sérelmezi, hogy volt ifjabb tanártársa már nem esküszik a császári ideákra, sőt túl látványosan csatlakozik az új – „haladó” – eszmékhez.

Ám ez még nem elegendő ahhoz, hogy a távolságtartás mellett az ironia ne szólaljon meg: egy könnyű délutáni séta alkalmával, az após és menyje a Békepártba is elmennek – hiszen kihagyhatatlan látnivaló: a közlekedési rendőrré emlékeztető, hatalmas fehér szobor, ami rejtélyes módon az égre mutat kezével: a bombákra utal? – kérdik, de azért egy kötelező képeslapot mégis venni kell a papának. Ennyi maradt a végtelen pusztulásból?

A veszteség, aminél látványosabbat a jelenlegi történelem nem ismert, nem teremthetett megfogalmazható kapcsolatot a némileg elhagyatott kis világban. Akár Londonban, akár Nagasaki mellett vagyunk, a szervesség testetlen marad, mintha egy különös, más természetű világban járnánk, az alig megnevezett környezetben. A túlzottan aprólékos kis tények inkább bizarrak, tört, érzelemmentes emléknymokat hagyva a szereplőkben.

Az asszonyok, mint annyiszor, „szolgálgják” az életet: a hiányt ugyanúgy, mint a köznapiságot. Érthető, hogy egy volt banális kirándulás említése jelentős lesz, nem történései okán, hanem az érzelmi felindulás akkori valósága miatt. Egy amerikai asszony és fia, hangos, önigazoló modorával, hirtelen idegenkedő kényelmetlenséget okoz Etsukónak. A semleges barátságtalanság és a gyerekek közötti feszült ellenségeskedés zavarja meg az ártatlan kirándulás légkörét, de érezni lehet közben az idegenkedést a betolakodó amerikai idegenekkel szemben.

Mariko-szan véletlenül?, szándékosan?, hagyja a tömzsi gyereket leesni az ágról. Milyen életidegen ügyetlenség!

A mélyvízi sodrás fontosabb, mint a valóságos történések, noha természetesen erre sincs megvilágító utalás. És nem lesz jelentősebb, mint a barátnő által regisztrált csalódás, hogy az éppen állandósult férfi „elfelejtett” hazajönni a távolabbi bárból, noha ígérete macskul továbbra is érvényben tűnt maradni. Hogy a végén kiderül, minden banális rosszra fordul: csak a közeli Kobéba készülnek menni, ahol valami amerikai bázison a volt katonára egy teherhajón kapott állást, nem éppen biztató, de nem minősíti senki. Mert az igazi dráma Mariko tántoríthatatlan ragaszkodása a kismacskákhoz, akiket magukkal akar vinni... De az anya kegyetlen erőszakossággal, a kislány szeme előtt vízbe fojtja őket – a legjovátéhatetlenebb bűn az egész történetben.

Noha az időbeli folytonosság mindig meglepő és magyarázat nélküli, érthető, hogy e „kizökkent” világban mindenki sérülékeny, nem véletlen, hogy *ezelőtt* Etsuko hirtelen, váratlanul újraeli lánya „eltűnésének” (öngyilkosságának!) drámáját. A kóbor kislányt követve menteni akarja, halálos veszélyt érez. Igaz, hogy elmenni Japánból sosem lesz kötelezően végleges, hanem még visszafordítható, ha az idegen lét nem hoz megoldást, még visszajöhetnek... – magyarázza nyomatékkal. Saját nevében szólítja meg váratlanul, mint ha saját lányához beszélne. Ez a pillanat szenvedélyes érzelmi valósága szerint súlyosabb, személyesebb, mint akármilyen eddigi megnyilatkozás volt.

Az időrétegek összeszövése, zökkenésmentes kezelése a modern regény óta természetesen nem újdonság. Jelen, múlt és álom (képzelet) milyen gazdagon keveredik – bármiféle jelzés és tagolás nélkül – már a 19. századi nagyoknál. Ami itt Ishigurónál megragadónak tűnik, mennyire zavartalanul folytonos lehet a *létezés* bármi világkatasztrófa és személyes csapás után. Lehet temetni temetés nélkül, fájdalmas, hosszas belső monológok nélkül. Sőt, emlékezés nélkül, hiszen a csend a megnevezhetetlenről szól.

Ishiguro hősei japánok, a fegyelem és szertartásos némaság egyformán kötelező példái. Az elhallgatás, az elfojtás, a tiszteletet követelő csend mindennapi kenyerük. Így lehet az érintkezés a legtapintatosabban (szinte előírásosan) tartózkodó.

Egy jellemző kis epizód a két özvegy barátnő között, mikor az idősebb, valaha jobb napokat látott asszony szinte könyörögve kéri barátnőjét: kérdezz! Nem érdekel, milyen a barátom? Hogy élek vele ilyen kiszolgáltatottan, kislányomat gondjaidra bízva, hogy találkozzak vele egy szomszéd város olcsó bájában és szállodájában? És Etsuko képtelen pontos kérdést feltenni, tudván, hogy amerikai katonáról van szó: „mondd, és beszél japánul?” „Angolul beszélünk, de ez nem számít” – feleli a barátnő.

Az elhagyás a képzelet határáig mehet, de nem azon túl. „Mit szólhatott lakásadónője, mikor a lányt szobájában felakasztva találta?” – töpreng magában az anya. Nem magára, hanem egy ismeretlen harmadikra gondolva. Egy hajnali felálomban mintha lépteket hallana szobája előtt a folyosón, felriad. Még a látvány sem jelenik meg képzeletében. Csak az elvont fizikai tény... A megjeleníthetetlen nem ér el az emberi szavakig...

Nem volt semmi természetellenes abban, hogy a meg nem élt, eltemetett múlt elfedi a talán sohasem felszínre engedett érzelmet. A közvetlen fizikai valóság konkrétabb, mint a érzelmi: a leszorított, tárgyias létezés nem ismer szomorúságot, szenvedést.

A létezés fegyelme? Prózája? A létezés érintőleges tudomásul vétele homályos és megjeleníthetetlen. A hősök illuzorikus világképe egy másfajta valóság. De mögötte, körötte érezhető Ishiguro gazdag poézise. Ami a külvilágból megjelenik, az költőien eleven, színesen érzékletes, de távolról sem a hősök élményén keresztül. Nem véletlen, hogy a lezárás váratlan hangot vált: lánya távozásakor a hősnő egyszerre magát is kívülről látja: a kertkapuból visszanező szemével egyszerre meglepőnek tűnik, hogy oly sokáig nézett utána, valamely tágabb, fénylőbb tekintettel...

■ ■ ■

Bíró Yvette: Budapesten született. Mintegy negyven éve New Yorkban és Párizsban él. Az NYU emeritus professzora. Esszéista, forgatókönyvíró. Könyvei többek között magyarul, angolul és franciául jelentek meg.

„Nem műfajt teremtettem,
hanem azt mondta el,
aminek megélte
a világot”

Kemény Lili felvétele

■ *A te szerkesztésedben jelent meg a Kalligram kiadónál Gáli József A püspök madarai című kötete. Méltatlanul elfeledett szerzőről van szó, aki tragikus életében sem kapta meg az őt illető elismerést. Hol helyezzük el Gálit a rendszerváltást megelőző irodalomtörténetben?*

– Márton László a kötethez írott utószavában úgy fogalmaz, hogy „olyan hangvétel és világlátás mutatkozik a könyvben, amely számottevően gazdagíthatta volna

a nyolcvanas évek nagy fordulata előtti magyar prózát, vagy akár a prózafordulatnak is része lehetett volna”. Mármint itt a *volna* egyrészt arra vonatkozik, hogy ha Gáli életműve még életében ki tudott volna teljességében bontakozni, másrészt pedig arra, hogy ha nem hal meg 1981-ben, ötvenegy évesen. Én azonban ehhez nem értek. Ez a „prózafordulat”-narratíva annyit jelent számomra, mintha azt mondanák, hogy krikosz-kraksz, vagy pontosabban hogy mostantól valamiféle jelentéstartalom nélküli tartományban kellene leélnem az életemet. Gáli legfontosabb írásai ennek az ellenkezőjét képviselik. Ott nincs a valóság megélésének kontextusából kivont szöveg. Ő nem műfajt akart teremteni, hanem elmondani azt, aminek megélte a világot. Ez már csak azért sem volt egyszerű, mert ennek egyik középpontja Auschwitz volt. Erről pedig, mint az özvegye, Balla Margit fölidézte – aki a halála évében megjelent és a mostani kötetnek is tervezte a borítóját –, húsz évig nem-hogy írni, de beszélni sem tudott. Utána alig maradt ideje.

■ *Nehéz is volna attól eltekintenünk, hogy az élete is kész regény volt. Az, hogy a könyv címében említett püspök, Apor Vilmos az ő keresztapja, csak a kezdet. És nem is úgy, ahogy Prohászka volt Szerb Antalé: ők végig jóbarátságban maradtak. Csakhogy Gáli édesapja – a keresztényi áldozatvállalásra hivatkozva – nem ment bele, hogy Apor elrejtse családját a deportálás elől.*

– Igen, Gáli tizennégy éves volt, mikor egész családját megölték Auschwitzban, illetve a bátyját munkaszolgálatban. Egyedül a nagybátyja élte túl, akit az új rendszer bírónak nevezett ki, de amikor egy ártatlan vádlottat kellett volna elítélnie, addig vívódott, amíg agyvérzést kapott. Őt magát osztályidegenként kizárták először a kollégiumból, aztán a színművészeti főiskoláról is, noha később, bolti dolgozó munkaskáderként, immár a József Attila-díja után, visszavették. 1956 után pedig halálra ítélték, papíron a Tóth Ilona-perrel összemosva, valójában leginkább a *Szabadsághegy* című drámája miatt, amit a Rajk-újratemetés estéjén mutattak be, és nagy szerepet játszott a forradalmi hangulat fokozódásában. Állítólag a nézőtérén mindenki Nagy Imrét nézte, miután lement a függöny, és csak akkor kezdtek tapsolni, amikor látták, hogy ő is tapsol. Miközben elképesztő ereje lehetett a darab zárójelenetének abban a közegben: miután a családi drámán keresztül az egész rendszer hazugsága lelepleződik, a miniszter főszereplő ott marasztalja a szobájában az ÁVH-s őrnagyot, és rummal kínálja, mire az őrnagy fölhajtja és összeüti a bokáját: „A dolgozó népet szolgálom!”. Magukban a november 4. utáni harcokban Gáli egy újság szerkesztésével vett részt, ami miatt – Gimes Miklóst kivéve – rajta kívül senkit nem ítélték halálra. Végül akkora nemzetközi tiltakozáshullám indult, hogy az ítéletet nem hajthatták végre, de a börtönben se bántak vele finoman, holott már a koncentrációs tábor óta beteg volt a szíve. Ehhez jött még egy orvosi műhiba folytán beállt klinikai halál is 1968-ban. A hetvenes években Kafkát és a többi legjelentősebb német szerzőt fordította, végül pedig a halála évében jelent meg az eddigi egyetlen kötete, de abban nem voltak benne a színdarabjai.

■ *Ennek kapcsán az is fölmerül, hogy Gáli szövegei megszabadíthatóak-e keletkezési idejüktől, a történelmi korszaktól, vagy a kettő egymást kiegészíti, az egyik nem érthető a másik nélkül?*

– Ennél többről van szó, a prózája szerkezetének felismerésre kell készítenie bennünket – éppen ezen a téren is. Egyrészt ugyanis nem érdemes megszabadítani a megélt alapjaitól: hogyan csapták rá a fedőt egy átlagos, intimitással és feszültséggel egyaránt átszőtt családra, egyúttal egész Magyarországra, pontosabban: Magyarország fölfoghatóságára. Az *Elmondom az életemet állatokban* ciklus nagy része ezt az átjárást jeleníti meg az átlagos hétköznapi és az auschwitzi elvágóla-

gosság között. Éppen emiatt viszont ez ennyiben teljesen átemelhető a saját hét-köznapijainkra is, és azt fogjuk látni, hogy semmilyen különbség nincs az ő polgári gyerekkori élményei és a magunkéi között, vagyis velem is tehették volna ezt 1989-ben vagy épp 1997-ben, ha másként alakul a kor. Maga a gyerekkor pedig tette is – ahogy Kertész Imre felelteti meg azt a lágerélménnyel. A korok azonosságára persze abból is fakad, hogy az akkori polgári kultúra legalább annyira „élen” járt már, mint a mai; Gáli ereje ennek az átjárásnak a megjelenítése. Ezt mégis máshogyan teszi, mint, mondjuk, Kertész vagy a kz-irodalom más revelatív szerzői. Tulajdonképp a „szocialista” realizmus kicsit lehetetlen, mégis elég impozáns törekvésebe illeszkedik, ahol a szöveg a polgári realista írással szemben nem csak ábrázolja, hanem meg is változtatja a valóságot. Ez a törekvés soha nem a gyári termelés propagálását jelentette, hiszen a sematizmus ellen Révai Józsefék határozottabban küzdöttek, mint bármi más ellen. Hanem kiélesíti az emberi viszonyérzékelést. Ehhez nagyon rétegzett érzékenység kell, mivel különben csak politikai cselekvéssel lenne elérhető, amit itt a szöveg megjelenít. Az irányzat kudarcának egyik oka amúgy talán épp ez az ellentmondás volt. A másik oka is egy ellentmondás lehetett: az, hogy Révaiék a rendszer szolgálatát tekintették ennek kritériumának. Tegyük hozzá, nyilván nem helyezték volna Gálit ebbe a keretbe, és ő se magát, amibe most én.

■ *Ha Gáli nem élte is meg a rendszerváltást, bátorsága, ellenállása, erkölcsössége arra kötelez minket, hogy vérbeli demokrataként, a rendszerváltást magatartásával előkészítő figuraként tartsuk számon őt?*

– Igen nehéz arra válaszolni, hogy mi lett volna, ha Gáli József élhet a szabadság körülményei között. Másrészt mai szemmel azt sem olyan könnyű egyértelműen elmondani, hogy mi volt az, amiben ő szívesen élt volna. Három Pista volt a legjobb barátja: Angyal István, akit 1958-ban kivégeztek, Csurka István és Eörsi István. Csurka írt róla szívfájdító nekrológot az és-be, ahol Gáli „lángoló exhibicionizmusát” nevezte meg akként, mint ami „az íróra és az emberre egyaránt jellemző”. Ma persze ezt is előnytelen vonásként értenénk, holott csak azt támasztja alá, amiről az előbb beszéltem: Gáli klasszikus, az eredeti, emberi értelmében vett politikus beállítottságát. A barátai tevékenységéből ugyanakkor nem szűrhetünk le következtetést rá nézve, legfeljebb összehasonlítást tehetünk. Például az övénél didaktikusabb formát öltöttek Eörsi írásai, aki – ha lehetett – egyértelműen a közéletben fejtette ki azt, amit Gáli részben a szövegeibe szőtt bele. Eörsi volt az egyetlen valódi lukácsista – „szellemi bátyja”, Krassó Miklós mellett (s e téren örök árnyékában), jó értelemben véve dogmatikusan: hüen és szépen fölfogta annak valóságértékét –, de valamelyest a kétkezi munkás Angyal is lukácsista volt. Gáli ebből kimaradt. De a szabadságfelfogásuk közös volt, ami azt jelenti, hogy elsősorban a valóságra irányult, és csak abból következően a szabadságra. Az az egyszerű tudás búvik meg emögött, hogy a szabadság csak a valóság feltételével lehetséges, máskülönben valamilyen „reakció” visszarendeződéshez vezet. Ám ezt az egyszerű emberi tényt mintha csak ez az ’56-os közeg képviselte volna következetesen az egész magyar történelemben (és a nyugati kultúrán belül is ritkaságként). Ennyiben Gáli nem a rendszerváltás elődje, ahogy Eörsi is „pártszerűtlenül” volt később SZDSZ-es, hisz a rendszerváltás máshova futott ki. De az, hogy nem „morálisán”, hanem a valóság jegyében volt bátor és ellenálló, sokkal tartósabb helyet jelöl ki számára az esetleges szabadságkereső utókor szemében, mint egy aktuális liberális világkép legitimátoráé.

■ *Egyszeri kísérlet a mostani kiadvány, vagy várhatóak egyéb kezdeményezések, más jellegű szövegek kiadása, róla szóló szövegek megjelentetése, konferenciák, ehhez hasonlók?*

– Az új kötetrel együtt Gálinak valamennyi olyan írása napvilágot látott, amelyet ő maga befejezett és letisztázott. Halála óta is mindössze néhányan foglalkoztak vele, közülük tartozik Filep Tamás Gusztáv vagy Kőszeghy Péter, ők mind részt vettek a könyv bemutatásában, január 17-én az Aurórában. A kötet megjelenését a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége is támogatta. Remélem, a Mazsihisz vagy intézményei később is segítik majd az Auschwitz és a hétköznapiok átjárását bemutató művek megjelenését. Egy emlékirat-sorozat kiadását is szeretném például megvalósítani. A huszadik századot átfogó számos nagyszerű emlékirat lap-pang a fiókokban, vagyis most már a számítógépes mappákban, mert az utódok általában bedigitalizálták. Ilyen Ország Lili első festőtanárának, Róbert Miklósnak, vagy Stollár Béla szerelmének, a későbbi neves szerkesztőnek, Veressné Deák Évának az emlékirata. De a híres gyerekorvost, Preisich Kornélt vagy az építész Bíró Elemért is említhetném. Az ő évtizedekkel később írott emlékirata egyébként – egyfajta parádésan szubtilis záratként – éppen az ’56-os tüntetéssel ér véget; ami utána történik az életében, azt már nem meséli el. Az ő lánya, Bíró Zsuzsa filmdramaturg Gáli iskolatársa volt ’56 előtt, és részt vett a Gáli megmentésére szervezett hazai mentőakcióban is, amelyet Gobbi Hilda bevonásával igyekeztek végrehajtani. Ezek az emlékiratok egyrészt mind tele vannak mára elfeledett, mindannyiunk számára értékes információkkal, másrészt – habár 1944 konkrét értelemben csak a történet egy pontját jelenti – érzékletesen jelennek meg bennük Auschwitz előzményei és következményei, az a légkör, amiben a mindennapokat, az átlagos reflexeket átszötte ennek megtörténhetősége, majd megtörténtsége. Szerkezetileg is számtalan láttató elem fordul elő ezekben a szövegekben. Bízhatólag a Kertész Imre Intézet is teret ad majd a névadójához illő Auschwitz-megközelítésekre, ami ma teljesen hiányzik Magyarországról. Érne már egy olyan Major János-kiállítás például, amelyik nem az uralkodó képzőművészeti kánon felől közelíti meg Major munkáit, hanem, akár Szilágyi Ernő esetével egybevonva, a nem morális Soá-tapasztalatot állítja középpontba. A Soá megtörténte tudniillik nem utolsósorban a humanista morál tarthatatlanságára, relevanciájának megszűnésére mutatott rá.

Ayhan Gökhan (1986): költő. Kötetei: *Fotelapa* (József Attila Kör, 2010), *János és János* (Kalligram Kiadó, 2013). Az Üveghegy gyerekirodalmi portál szerkesztője. Jelenleg Boldog Salkaházi Sára írásainak összegyűjtésén dolgozik.

Pályi Márk (Budapest, 1983): gondolkodó, a Klubrádió szerkesztője. Többek között Kertész Imrével és Hannah Arendttel, az Auschwitz mint kultúra fogalomkörével, az európai kultúra gyökereivel, a monoteizmus és a politikai pluralizmus eltéréseivel és ellentéteivel foglalkozik. Gondozásában jelent meg tavaly Gáli József *A püspök madarai* című kötete is a Kalligramnál.

Albert Paris Gütersloh és IGNOTUS

1

Furcsa paradoxon, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia két államalkotó populációjának kulturális egymásra hatása nemigen van tisztázva. Adalékok persze vannak, összefüggő, egységes és részletes kép azonban mindmáig nem született e vonatkozásban. (Sajnos, nem tekinthető megoldásnak a mindig jó érzékkel tájékozódó, de inkább ügyeskedő, semmint megalapozottan érvelő Gerő András [2009] vázlata sem.) Az osztrák–magyar politikai ellentétek, a gazdasági rivalizálás (jellegzetes történelmi kérdés: „túlsúly vagy függőség?”) a jelek szerint felülírta a történelmi horizontot. Pedig Bécs és Budapest, vagy pláne Bécs és Pozsony földrajzi (s közlekedéstechnikai) közelsége, s nem utolsósorban az, hogy az osztrákok nyelve nyelvileg is bekapcsolta a velük érintkezőket egy nagy, domináns kultúrába, a németbe, magyar szempontból a közvetítőket, az osztrákokat, kimondatlanul is felértékelte a kulturális áramlás folyamataiban. Az osztrákokon keresztül a világkultúra egy nagy területéhez hozzá lehetett férni. S hogy ennek a kapcsolódásnak a rendjében, mi volt az, ami a nagy német kultúra közvetlen vagy áttételes hozadéka volt, s mi az, ami valójában az osztrák tapasztalatok és reakciók közvetlen (bár a némettől talán meg sem nagyon különböztetett) átvétele, öntudatlan internalizálása, egyáltalán nem lényegtelen kérdés. Sőt, ha az első világháború végén nem következik be Európa térképének radikális átrajzolása, magyar szempontból alighanem ez lett volna az alapve-

tő fontosságú kérdés. Magyarán, a politikai kiegyezés és a gazdasági együttműködés (s egymásra utaltság) bázisán létrejött-e volna, s ha igen, milyen minőségben, az a kulturális egységesülés, amely a Monarchia fennmaradásának záloga, mentális föltétele volt? (Ebbe az egységesülésbe persze beletartozott volna a Monarchiában élt nemzetiségek kulturális integrálódása is.) Vagyis: ha a globalizáció során átalakuló tőkeértékesülési feltételek nem élezték volna ki végtelenül a világkapitalizmus belső érdekellentéteit, az együttműködés terheit a kulturális egységesülés követelménye hordozta volna. Ez a lehetőség, persze, az európai nagy háború világháborúvá szélesedése (az USA belépése a harcokba!) révén megsemmisült, az európai integráció eszménye távolabb került a megvalósítástól, mint valaha is volt, s így visszamenőleg is dekonstruálta az osztrák és a magyar kultúra egymáshoz való viszonyának összefüggésrendjét. Olyannyira, hogy ez az egységesülés nemcsak gyakorlatilag vesztette el aktualitását (Ausztria a „nyugat”, Magyarország a „kelet”, de legalábbis a teljesen bizonytalan státusú „köztes” Európa része lett, „keletre” tartó komp), de retrospektíve, mint a történetírás tárgya is. Az osztrák és magyar kulturális egységesülés elsüllyedt Atlantisszá vált.

Az osztrák–magyar kulturális érintkezés bontakozó majd elakadt története azonban nemcsak érdekes (mint minden, amit a múlt lát el patinájával), de a nagy törés ellenére tanulságos is. Így, csonkán is, a magyar kultúra alakulástörténetének fontos, rejtőzködő összefüggéseit ismerteti föl velünk, ha kicsit a felszín alá is tekintünk.

Az epizód, amelyet e cikk kicsit közelebbről igyekszik szemügyre venni, a magyar kultúra történetének elszüljedt epizódja. Hogy egyáltalán megtörtént, csak az osztrák és német kutatásokból sejthető, s e kutatások – a saját nézőpontjukból érthetően – épp az epizódnak azt az oldalát nem érzékelik, amelyik magyar szempontból igazán érdekes. De legalább jelzik, hogy volt ilyen epizód: a festőművészként és íróként egyaránt számottevő „különc” osztrák művész, Albert Paris Gütersloh (1887–1973) és a modern magyar irodalom központi jelentőségű folyóiratának, a *Nyugatnak* (1908–1941) főszerkesztője, Ignó Hugó (1869–1949) pályája az 1910-es években rövid időre érintkezett. Sőt, hihető-e vagy sem, az osztrák alkotó íróként való fölfedezőinek egyike éppen a magyar író volt. De hogy ne legyen annyira „egyszerű” a történet, ez a fölfedezés végül nem magyar s nem is osztrák folyóiratban, hanem egy müncheni német folyóiratban történt meg.

Paris Gütersloh a magyar olvasók körében nemigen ismert, sőt érdemben a magyar irodalomtörténet-írás sem fordít rá figyelmet (vö. Adler Hrsg. 1986, Marischknig Hrsg. 1987, Thurner 1970). Az epizód rekonstruálása és értelmezése előtt tehát egy pillanatra el kell idéznünk személyénél. Annál inkább is, mert az a képlet, amely sorsában megmutatkozik, maga sem szokványos. Albert Konrad Kiehlreiber (ez volt eredeti neve) 1887. február 5-én született Bécsben. 1898-tól az alsó-ausztriai Melk bencés gimnáziumában, 1900-tól a bozeni (Bolzano, Dél-Tirol) ferences gimnáziumban tanult. Egyházi pályára készült. 1904-től színészeti tanulmányokat folytatott, majd – Albert Matthäus néven – különböző színházaknál dolgozott (először: Provinzbühnen, majd a berlini Deutsches Theater társulatában), Berlinben, Max Reinhardt (1873–1943) munkatársaként, rendező-asszisztensként is. Közben már festett is. 1909-ben, még autodidaktaként, Bécsben be is mutatkozott az Internationalen Kunstschau tárlatán. De érlelődött benne az író is. Sokoldalú tehetség volt, ahogy egyik méltatója írta: „ein Multitalent”, színész, író, festőművész. Gustav Klimtnek (1862–1918) tanítványa és barátja volt, Egon Schiele-nek (1890–1918) barátja – ez a kapcsolódás, nagy vonalakban, már automatikusan elhelyezi őt az osztrák művészet tablóján. Festőként a bécsi „újművészet” köreiben szerepelt (Kunstschau, Hagenbund, Secession, Art-Club,) de Párizsban (Salon d'automne), Németországban, Olaszországban s máshol is kiállított. Pályája egyik első nagy csomópontjának 1911/12 tekinthető. 1912 januárjában, a *Neukunst-Wien* csoport tagjaként (Schiele s mások társaságában) bemutatkozott Bu-

dapesten, a Művészházban, előtte pedig, még 1911-ben esszét írt festőbarátjáról, Egon Schiele-ről, megjelent első regénye, *Die tanzende Törin* (kb. 'A táncoló balga') címmel, s még ugyancsak 1911-ben, két évre Párizsba indult tanulni Maurice Denis (1870–1943) festőiskolájába. Ekkor már a művészetek iránt érdeklődő közönség Paris von Gütersloh (azaz 'güterslohi Paris') művésznévén ismerte. Ez a – választott – név árulkodó: a Gütersloh, ismeretes, településnév, még hozzá egy olyan település neve, amely nagy mértékben a szakrális művészet leleteivel fonódott össze, a Paris pedig, egyebek közt, egyszerre alludál a francia fővárosra, a modern szabadosság emblemikus világvárosára, s ugyanakkor, egy másik síkon, antik reminiscenciái is vannak. Olyannyira, hogy a mitológiai trójai királyfi, Parisz például, a vele összekapcsolódó három szép nő révén sokáig kedvelt festészeti téma is volt. (Az Albert Paris Gütersloh név csak 1921-től lett hivatalos neve.) Szinte törvényszerűnek tartható, hogy még a budapesti kiállítás (1912) előtt, legkésőbb 1911-ben megismerkedett Ignó Hugóval is, és elnyerte elismerését. Ekkor ugyanis már ő is, miként Ignó is, szerepeit váltogató, szerepek közt mozgó művésznek számított. Érdekes, rendhagyó figura volt.

3

Ignó és Paris von Gütersloh megismerkedésének pontos időpontját nem ismerjük. Annyi bizonyos, 1911 őszén már élt a kapcsolat. Valószínű azonban, hogy ismeretségük, laza formában, jóval korábbi, s még Max Reinhardt környezetében jött létre. A pályakezdő Gütersloh ugyanis Berlinben Reinhardt-színész volt, Ignó pedig színikritikusként jó kapcsolatot ápolt Reinhardtval és társulatával. Levelezéséből kiderül, hogy tervei szerint például már 1908. március 14-én „1–1 ½ hétre Berlinbe” készült (vö. Adyev II. 28–29.), s március 20-án, mint egy Hatvany Lajoshoz írott berlini levele tanúsítja, csakugyan Berlinben tartózkodott, sőt színházba is eljutott (MTA KIK Ms 383/144.). Egy másik, már Budapestről keltezett, április 5-i levelében „a most ideérkező két berlini színház”-at emlegeti, megjegyezve, hogy „írnom és lármáznom kellene” mellettük (MTA KIK Ms 383/6.). Hatvanyt pedig, többször is arra kapacitálta, hogy Reinhardtékkal együtt ő is jöjjön haza egy időre, – április 22-én például így: „Reinhardtékkal sincs kedved hazajönni? Egy pár kedves estét tölthetnénk velük.” (MTA KIK Ms 383/9.) Május 28-i levelében pedig arról tájékoztatta Hatvanyt, hogy „Reinhardték Pesten vagynak, örülten 'jól

megy nekik', és sokat vagyok velük együtt." (HLlev 40.) Ekkor, mint ugyane leveléből kiderül, többekkel, például a színház igazgatójával, Felix Hollander (1868–1931) író, dramaturggal is eszmét cserélt irodalmi dolgokról. Igen valószínű tehát, hogy e közös társasági trécselések során, ha csak laza, felszínes ismeretségek formájában is, a társulat sok más tagjával is megismerkedett. Így, talán, előbb-utóbb már Güterslohval is.

Ami viszont biztos, 1911 őszén már barátjának mondta s az érdekében akciózott. November 1-én, egybeként, ezt írta Hatvany Lajosnak: „Azonfelül megküldtem (s nagy baj volna, ha ez a tán egyetlen példány elveszne) az én bécsi v. Gütersloh festő barátomnak említett különös és geniális regényét (*Die tanzende Törin*), hogy olvasd el, és, ha téged is megkap, tégy érte valamit.” Majd így folytatta: „Légy oly jó, intézkedj, ha Párisban maradsz, hogy e dolgokat utánad küldjék.” (MTA KIK Ms 383/47.) A korábbi levél, amelynek mellékleteként Gütersloh regényét is megküldte, a visszautalásból következtetve, valamikor október közepén íródott. Ez azonban sajnos nem maradt fenn, s így azt sem tudható, elsőre milyen érveléssel ajánlotta a regényt Hatvany figyelmébe. De ha október közepén már a regény érdekében akciózott, akkor nagyon valószínű, hogy ő maga korábban, legkésőbb már október elején olvasta Gütersloh művét, s legkésőbb már akkor személyesen is ismerte a szerzőt. S benyomásai is erősek lehetettek, ha a regényt „különös és geniális” regénynek ítélte, a szerzőt pedig „barátjaként” nevezte meg.

A lexikonokban eltérő adatok vannak forgalomban a regény megjelenési időpontjáról: 1910, 1911 és 1913, a magyar Világirodalmi Lexikon szócikke (Komáromi 1988: 87.) például 1910-et ad meg időpontként. A zavart az okozza, hogy a regény 1910/11 fordulóján megjelent ugyan, de a kiadó csődjé miatt gyakorlatilag nem került forgalomba, példányai csaknem kivétel nélkül megsemmisültek, olvasókhoz eljutó editió pedig csak 1913-ban készült belőle – egy müncheni kiadónál. Ez megmagyarázza Ignótus szóhasználatát is: a példány, amelyet olvasott s elküldött Hatvanynak is, az első kiadás néhány megmaradt példányának egyike volt – ha nem is kézirat, de kézirat ritkaságú. Ezért írhatta, hogy „nagy baj volna, ha ez a tán egyetlen példány elveszne”. Ez a körülmény azonban árulkodó kapcsolatukra. Ha a szerzőtől Ignótus megkapta a megmaradt néhány példány egyikét, s azt ő nemcsak olvasásra használta, hanem a mű ismeretében a mű útját is igyekezett egyengetni, az speciális viszonyra vall: Ignótus, kritikus ikerdója szerint, most is nem „angyalcsinálóként”, hanem „bábaként” lépett föl. (Hatvany, akinek továbbította a példányt, mint lehetséges mecénás, vagy legalábbis mint német kiadói összekötteté-

sekkel bíró pártfogó – potenciális „ajánló” – jöhetett szóba.) S ennek a regény körüli bábáskodásnak a folyamatába tartozott, hogy Ignótus már 1911 őszén méltató cikket írt a regényről és szerzőjéről, s e cikk, legalább egy szűk körben terjesztett kiállítási katalógusban meg is jelent.

A katalógus a *Neukunst-Wien* művészcsoporthoz budapesti kiállításának katalógusa volt, maga a kiállítás 1912 januárjában, az úgynevezett Művészházban került megrendezésre. A katalógus a szokásos katalógus-adatokon túl két fontos szöveget tartalmazott: Paris von Gütersloh *Előljáróban* című, a Budapesten bemutatkozó bécsi művészcsoporthoz a közönség figyelmébe ajánló programismertetőjét – s Ignótus Gütersloht (s regényét) méltató cikkét. Hogy Ignótus cikkel szerepelt a képzőművészek katalógusában, nem teljesen szokványos dolog volt: egy író egy, gyakorlatilag hozzáférhetetlen regényt és szerzőjét népszerűsítette. Utalt ugyan Gütersloh festőművész voltára, de ez az utalás legfőlegbűbűrűként értelmezhető. Ám Ignótus 1911/12 fordulóján a modern magyar irodalom legtekintélyesebb kritikusa volt, a *Nyugat* főszerkesztője s a modernizmusért vívott harc egyik legsokekördalúbb, igen nagy hatású élharcosa. Azzal, hogy ő Gütersloh regénye és személye mellé állt, s cikke a katalógusba is bekerült, nemcsak a kiállítást gründoló Gütersloh, de a bécsi modern festők budapesti bemutatkozása mellé is állt. Saját tekintélyével megtámogatta a bemutatkozást. (A kiállításról referáló beszámolóokban, nevének említése nélkül ugyan, de jól meg is fogható írásának hatása. Még azok a kritikusok is, akik fanyalogtak Gütersloh képein, rendre utaltak a festő irodalmi tehetségére és/vagy jelentőségére. S a kiállításra irányuló, széles körű figyelem sem független Ignótusnak a bécsiek mellé állásától – persze, pro és kontra.)

Ignótusnak ez a *Paris von Gütersloh* című írása több szempontból is figyelemre méltó és tanulságos. Mindenekelőtt: már ekkor teljesen kész, végleges álláspontja volt Gütersloh regényéről, a regény jelentőségéről – 1913-ban, a német *Die Aktion*-ban közölt (s a nemzetközi szakirodalomba is bekerülő) esszéje, egy-két aktualitását veszített utalás elhagyásával e szövegének német nyelvű változata lesz. Már itt kimondatik a könyvről az igen elismerő vélemény: „A legsejtelmesebb könyvről van itt szó, amit valaha is egy geniális dilettáns a világba hajított.” Majd: „a Tanzende Törin meg van írva, s a mi időnkől való könyv s minden tehetséggel teljes arra, hogy további időké is legyen. A legnemesebbnek okmánya, amit ma érezhetni, a legmegkapóbb módnak, ahogy azt ma kifejezhetni.” Vagy: „Mélyen vallásos könyv ez, mélyen katolikus, mélyen emberi, mélyen művészi.” S a regény írásmódjának jellemzésében is ott van a szövegalakítás lehe-

tősegei szempontjából olyannyira fontos gondolkodástörténeti felismerés: „Freud professzor lebeg – tudatosan, vagy, hogy stílusos legyen hozzá, nem is tudva – e lüktető lélekömlés felett. A Gütersloh módja, előadása, komponálása a szabad asszociáció. Amit tudatosan fejez ki, annak rendetlenségét a tudat alatti lélek összefüggései szabják meg.”

A cikknek van néhány önreflexív, Ignotus és Gütersloh kapcsolatába is belevilágító (s utóbb, az 1913-as cikkből már, a német olvasókra való tekintettel kihagyott) passzusa. Mindenekelőtt: akár „ismerte” korábbi Ignotus Gütersloht, akár nem, a regényíróra való felfigyelés alighanem 1911 koraőrszi fejlemény volt, s egy sajátos kulturális érintkezés hozadéka. Ahogy a cikk megvallja: „Mi itt Budapesten – ketten-hárman, kiket Ludwig Abels barátunk, a Pester Lloyd bécsi műkritikusa, tett Güterslohra figyelmes – a nevét egy különös könyv útján ismerjük, melyet ő írt, *Die tanzende Törrin*-nek keresztelt, a mese regénye gyanánt határozott meg s benne ez a mondat található: 'Álmok ütődtek – majd sisakjukkal, majd lándzsaheggyel a leány agya fedelébe.' Ennek az utalásnak a kulcsszereplője, nem kétséges, Ludwig Abels, ő volt a közvetlen „kontakt” megteremtője. De ki volt ő? Dr. Ludwig W. Abels, eredetileg Abeles (1867–1937) a Monarchia jellegzetes (nyelvi és kulturális opcióját tekintve „osztrák”) zsidó polgára: író, művész, műkritikus (vö. LWA, EAA.). Osztrák, magyar és – természetesen zsidó érintkezésekkel, kapcsolat-hálóval. Amennyire megítélhetjük, gyakorlatias ember volt, publikációiban is. 1900-ban és 1901-ben szerkesztette a *Das Interrieur* című bécsi művészeti folyóirat két évfolyamát, 1904/05-ben főszerkesztője volt a *Die Kunstwelt* első évfolyamának, 1909-ben Berlinben, a Marguardt kiadónál jelent meg az *Alt-Wien, die Geschichte seiner Kunst* című könyve. Egy időben a Wiener Burgtheater igazgatója is volt. S nem véletlenül dolgozott a budapesti német nyelvű nagy lapnak, a Pester Lloydnak is: családirag magyar nexusokkal is rendelkezett (vö. EAA). Apja, Salomon Abeles (1828–1911) a Monarchia egyik ismert óra-nagykereskedőjének számított, akinek nemcsak Bécsben, de Budapesten, a Deák Ferenc utcában is volt üzlete. Az ő egyik lánya, Ludwig testvére, Clara Abeles 1884-től a budapesti Julius Jacob Spitzer (1856–?) felesége volt, s a Spitzer-házaspárnak három lánya született: Grete, Lili és Helene. (A három lány neve többféle variációban is előfordul a forrásokban – ez az asszimilációs folyamat szükségképpen folyománya, zavaró, de azért el lehet köztük igazodni.) „Helene” (Ilona) utóbb, 1912. május 18-tól a festőművész Berény Róbert első felesége lett, „Lili” pedig – alias Spitzer Alice, Somló Alice, Somló Lili – előbb, nagyjából a tízes évek elejétől a még házas-

ember Ignotus „kedvese” (szeretője), majd „válóok”, még később, 1916-tól pedig második felesége (Lengyel 2017a: 78–80., vö. még: Bp. II. ker. állami házassági anyakönyv 226/1916. folyószám). S történetünk idején, 1911-12-ben már „élt” az az „összejáró” társaság is, amely hol Berényék városmajori villájában, hol Spitzeréknél találkozott (vö. Lengyel 2017a, 2017b), s élénk kulturális eszmecseréket folytatott – egyebek közt a pszichoanalízisről és a művészetekről is. (Ennek a társaságnak négy tagja: Ignotus, Berény, Ferenczi Sándor és a „fiatal Radó”, azaz Radó Sándor a pszichoanalízis magyarországi recepciójának történetében is, nyugodtan állítható, „történeti” szerepet játszott.) Hogy Ludwig Abels fel-feltűnt Pesten, s olykor családja barátaival is összejött, értelemszerű. S egy ilyen pesti útja során kerülhetett szóba köztük a „különc” Gütersloh és könyve is. Nyilván, mint „érdekes” kulturális társalgási téma.

A cikk más utalásai is lényeges összefüggéseket világítanak meg. Mindjárt a cím alatt van egy alcímszerű fontos közlés: „A Pester Lloyd számára németül írta: Ignotus.” E közlést ugyan nem sikerült megtalálnom, s lehet, hogy valamiért nem is történt meg. De jelzi, hogy Gütersloh „felfedezésében” s útjának egyengítésébe Ignotus a Pester Lloydnak is szerepet szánt. Ez magyarázza, hogy a katalógus Gütersloh írta előszava, „*Neukunst*” címmel a lap 1912. január 4. számában, tárcaként elhelyezve, meg is jelent. Ennél is fontosabb azonban, amiről Ignotus cikke *expressis verbis* is beszél: „Nem fősvénykedem e benyomásommal [tudniillik dicsőítő szavaival], s egy nagy újság nyilvánosságának hatalmával szeretném német birodalombeli kiadók figyelmét e könyv felé fordítani”, írta. Majd így folytatta: „Mert úgy volt, hogy a kiadója is, mint az írója, fiatal volt és dilettáns volt, de kevesebb sikerrel. Alighogy, most egy éve, a könyvét kiadta, megbukott, a könyveit elkótyavetyélték s a 'mese regénye'-ből csak két-három példány maradt, melyek közül egyet Hatvany Lajosnak küldtem el, hátha felgyújtana valami kiadót e megrázóan különös könyv iránt. Én is ezt próbálom meg e sorokban – a német irodalom bizonyára nem szorul a mi éberségünkre, de mint olvasók talán megtehetjük, hogy távoli ormokról s messzeségeken s éjszakákon át tűzjelet adjunk, hogy itt valamit megéltünk és szívesen adjuk tovább. A Gütersloh nevének megvan az a joga s az a tehetsége, hogy országról-országra tovább terjedjen.”

Ez a szöveghely nyilvánvalóvá teszi, itt, a szerző szándéka szerint, *írófelfedezés* történt. A magyar kritikus itt a pályája elején lévő osztrák „multitalent” útját egyengeti, csupán azért, mert annak regényét jónak tartja. De, implicite, még valami kiderül ezen felül is: a felfedezendő ifjú alkotót nem közvetlenül a regény megjelenésekor, hanem csak kb. három-negyed év múltán fedezte föl a maga számára. Ak-

kor, 1911 őszén azonban azonnal akcióba lendült, s megmozgatta érte összeköttetéseit. Előbb, láttuk, fiatal, a német irodalmi körökben otthonosan mozgó milliomosbarátját, az őt respektáló Hatvany Lajost igyekezett megnyerni támogatóul, majd írásban is kiállt a „geniális dilettáns” mellett. S így, közvetve, a felfedező projekt részeként még a *Neukunst-Wien* csoport magyarországi fogadtatását is kedvező irányba befolyásolta.

A Művészház kiállításáról referáló kritikákból kiderül, Ignotus véleményét, bár nevét nem írták le, Gütersloh megítélésakor még az egyébként fanyalgó kritikusok is akceptálták. Némelyek, például a fiatal újságíró, Dénes Zsófia egyenesen 'sztárolták'.

4

A Neukunst-Wien művészcsoport budapesti bemutatkozására, mint utaltunk már rá, 1912 januárjában került sor. Az esemény, bár szélsőséges fogadtatásra talált, disszonáns hangok is föl-fölhangzottak, elég nagy érdeklődést keltett a magyar sajtóban, így viszonylag pontosan rekonstruálható a budapesti program.

Hogy a budapesti kiállítás terve mikor merült föl, nem tudjuk. 1911 december közepén mindenesetre a terv már nem csak élt, de nyilvánosságra is került. December 15-én a *Pesti Napló* beszámolt róla, hogy Kernstock Károlynak a Művészházban látható kiállítása december 16-án (!) bezár. „A Művészház legközelebbi kiállítása a 'Neukunst Wien' név alatt ismert bécsi művészcsoport munkáiból fog állani.” (A Kernstock-kiállítás bezárása. PN, 1911. dec. 15. 14.) Ugyanaz nap a *Népszava* is hírt adott a programról. A szociáldemokrata lap úgy tudta, Kernstock kiállítása „e hó 17-én, vasárnap délután 6 órakor bezárul. A Művészház legközelebbi kiállítása a 'Neukunst Wien' név alatt ismert bécsi művészcsoport munkáiból fog állani. A kiállítás résztvevői közül ez ideig még egyetlenegy művész sem szerepelt műveivel Budapesten. A bécsi művészek kiállítása az eddigi dispoziciók szerint január első hetében fog megnyílni.” (A Kernstock-kiállítás bezárása. *Népszava*, 1911. dec. 15. 6.) A megfogalmazásból kiderül, mindkét lap a szervezők promóciós anyagát mondta föl – a *Népszava* szerencsére részletesebben. 1911. december 30-án a *Budapesti Hírlap* már kicsit konkrétan, neveket is említve harangozta be a várható eseményt: „A kiállításon nagyobb kollekcióval a következő művészek vesznek részt: Paris Gütersloh, a ki mint költő is európai hírnévnek örvend, Anton Faistauer, Anton Kolig, Robin Chr. Andersen, Egon Schiele és Arnold Schönberg. A kiállítás rendezésére Anton Faistauer, a Neukunst megalapító-

ja [...] Budapestre érkezik, és a Művészházban személyesen fogja vezetni a rendezés munkálatait.” (Képzőművészet. BH, 1911. dec. 30.) A *Pesti Hírlap* 1912. január 2-án szintén a tárlat elé harangozott. Neveket nem nagyon emlegetett, de némi kontextust teremtett az esemény köré. Megemlítette, hogy a Neukunst Wien budapesti szereplése az osztrák-magyar kulturális közeledés része, a korábbi, „Wagner és Klimt” névével fémjelzett pesti bemutatkozás folytatása, s a közeledésről a „tejföl-leszedés” elsősorban osztrák érdek. Paris von Gütersloh (s egyik társa) több lap híradása szerint 1912. január 3-án már Budapestre érkezett. A *Pesti Hírlap* másnapi, 4-i száma erről egyebek közt ezt írta: a „művészcsoport tagjai közül Faistauer és Gütersloh művészek ma reggel Budapestre érkeztek, hogy a Művészházban rendezendő kiállítások rendezési munkálatait személyesen vezessék. A Művészház igazgatósága a bécsi művészek kívánságához képest újonnan installálja Kristóf téri kiállítási helyiségeit, mely ezúttal a túlnyomóan sötét tónusban tartott képek ellensúlyozásául tiszta fehér interieurra alakított át, hogy az egész kiállítás fekete-fehér hatást keltsen.” (A „Neukunst Wien” a Művészházban. *Pesti Hírlap*, 1912. jan. 4. 9.) Január 4-én a *Budapesti Hírlap* is beszámolt Anton Faistauer és Paris Gütersloh 3-i, reggeli Budapestre érkezéséről és küldetésükről, – a BH plusz információja a megnyitás időpontja: „A kiállítást január 6-án, szombaton délelőtt tizenegy órakor nyitják meg ünnepélyesen a nagyközönség számára. A sajtó képviselői január 5-én, pénteken tekinthetik meg.” (Képzőművészet. BH, 1912. jan. 4. 13.) A szempontunkból legfontosabb részleteket a *Pesti Napló* ugyanaz napi, 4-i száma adta hírül: „A 'Neukunst-Wien' cím alatt egyesült modern bécsi művészcsoport tagjai közül Anton Faistauer és Paris Gütersloh ma reggel Budapestre érkeztek, hogy a Művészházban rendezendő kiállítások rendezési munkálatait személyesen vezessék. A vendégművészek kiállítására a Művészház *díszes illusztrált kalauzt ad ki*, melybe Paris Gütersloh írt tanulmányt a csoport művészeti törekvéseiről. *Míg Ignotus pedig Paris Gütersloh művészi egyéniségét ismerte ti.* A kiállítás szombaton délelőtt tizenegy órakor nyílik meg.” (A „Neukunst-Wien” kiállítása. *Pesti Napló*, 1912. jan. 4. 9.) A három híradás szempontunkból nemcsak azért fontos, mert megtudható belőlük a bécsiek előőrsének január 3-i Budapestre érkezése, hanem azért is, mert emellett két fontos összefüggésre is fény derül: (1) a művészházi szereplés igazi organizátora, legaktívabb figurája maga Paris Gütersloh volt, s (2) ekkor már Gütersloh és Ignotus együttműködése is tartott – nemcsak ismerték egymást, de együtt is dolgoztak. Méghozzá jól érzékelhető koreográfia szerint. A bécsi művész a bécsi csoport törekvéseit harangozta be, a hazai tekintély, Ignotus pedig a beharangozót méltatta.

A bécsi művészcsoporthoz bemutatkozására a Kristóf tér 2. szám alatti Művészházban került sor, némi zökkenővel. Az eredetileg tervezett anyag csak két részletben jött össze. Az elején csak Anton Faistauer (1887–1930), Anton Kolig (1886–1950), Robin Christian Andersen (1890–1969), Egon Schiele (1890–1918), és Albert Paris von Gütersloh képei kerültek föl a falakra – Arnold Schönberg (1874–1951) és Oskar Kokoschka (1886–1980) kollekciója egy drezdai kiállításról, szállítási nehézségek miatt, csak később érkezett meg. A legtöbb alkotással, 22 festményrel a csoport megalapítója, Anton Faistauer szerepelt. De a rendezvény súlyát, ma már tudható, mégsem ő adta meg.

Az első szakaszban megérkezett művek, informálisan, a bennfentesek számára már január 4-én megtekinthetők voltak. A *Pesti Napló* január 5-i számába legalábbis d. zs., azaz Dénes Zsófia már kedvesriplortott tett közzé – Paris Gütersloh kalauzolásával (Neukunst-Wien. Bécsi festők Budapestén. PN, 1912. jan. 5. 13.). E közlemény két szempontból érdekes: mint Gütersloh-portré és mint a csoport művészeti törekvéseinek népszerűsítése. Kalauzáról Dénes Zsófia ezt írta: „Paris Gütersloh, ez a legmodernebb renaissance-művész, ami tehetségének sokoldalúságát illeti, hiszen író, festő, volt Reinhardt-színész és műkedvelő színrendező egy személyben, ez a huszonöt esztendő, éles nézésű és tömör beszédű fiatal ember volt szíves körülkalauzolni a termekben, ahol festők szerint már csoportosítva van a kiállítás anyaga. Közben előadja az ő festőgárdájuk, a 'Neukunst-Wien' csoportnak álláspontját, amely, a már tetőpontjához s így a továbbfejlődés lehetetlenségéhez elértet impresszionizmus örökébe lépett.” A leírás szerint az új művészcsoporth „nem helyezkedik szembe” az impresszionizmussal, „hiszen a 'Neukunst-Wien' az impresszionizmus összes vívmányát felhasználja a maga transzponálásában és a maga céljaira elérésére”. De az új csoport céljai „lényegesen eltérnek” az impresszionizmus céljaiétól, s az impressziók helyett a *formára* helyezik a hangsúlyt. A riport igazában mégis elsősorban Gütersloh-portré, a szöveg neki, személyének ad megkülönböztetett figyelmet. „Paris Gütersloh maga, mint festő, elsősorban egyéniségével érdekel” – mondja róla Dénes Zsófia. „Ez az intellektualitás és művésziességben oly kiváló és oly eredeti egyéniség, akinek a festészet csak másodrendű megnyilatkozási formája, mert írásban elsőrendűt produkál, nem akar l'art pour l'art festészetet adni, itt is csak önmagát. Mellékes az, szerinte, hogy ezeket az impressziókat festéssel fejezte ki, célja éppen csak a kifejeződés volt, de valami öntudatlan ösztön mégis

csak determinálta, hogy épp színék segítségével hívja létre a belül forrongó megnyilatkozást.” A riport tudtul adta, hogy „Arnold Schönberg ígért képei ez ideig még nem érkeztek meg”, s említi Schiele nevét is, de anélkül, hogy fölismerne művészete jelentőségét. Gütersloh szerepének ilyen kiemelése részben a helyzetből adódott, ő volt az újságíró kalauza, részben, mint évtizedekkel később kiderült, a két ember között alakuló románcból. 1976-ban (!), a *Film, Színház, Muzsika* című lapban, 20 kérdés Dénes Zsófiához címmel megjelent egy interjú, s ebben, az akkor már idős író megvallotta: ő és Gütersloh akkoriban majdnem összeházasodtak. Megismerkedésükről szölv ugyan több mindent már összekevert (Kokoschka kiállítását önállóként említi, s a Nemzeti Szalonba helyezi stb.), de az atmoszférát többé-kevésbé jól adja vissza: „A Nemzeti Szalon verniszsázsán nemcsak az osztrák festők színe-java jelent meg, hanem Schönberg is, s ott zongorázta el egyik legjobb művét, hogy melyiket, arra már nem emlékszem. Kokoschka érett expresszionizmusa elbűvölt.” Kokoschka és Schönberg nevének összekapcsolása, az osztrák festők „színe-javának” jelenléte valószínűsíti, hogy arról, amiről az interjúban, pontatlanul, megemlékezik, január 19-én történt. (Erről később még szölvünk.) A megismerkedés azonban, mint láttuk, már előbb, január 4-én megtörtént. De ami a lényeg: a megismerkedésnek következménye lett. Ahogy az interjúban olvasható: „Freudnál annak idején konzultációra jelentkeztem, ugyanis Paris von Gütersloh nevű osztrák festő, Schönberg legjobb barátja akkoriban kérte meg a kezemet, nekem tetszett is, meg nem is, sehogys tudtam határozni. A Freuddal való konzultáció eredményeképpen rájöttem, nem hozzám illik, a házasság füstbe ment.” (*Film, Színház, Muzsika*, 1976. nov. 20., 47. sz. 8.)

A tervezett, január 5-i sajtóbemutató rendben lefolyt – ennek, egyebek közt, három fontos cikk is a bizonyítéka. Január 6-án Elek Artúr Az *Újságban* (*A bécsi legmodernebbek* címmel), Bgy., azaz Bölöni György a *Világban* (*Bécsi művészek* címmel), Török Gyula pedig a *Magyar Hírlapban* (*Bécsi festők a Művészházban* címmel) osztotta meg benyomásait olvasóival.

Egy további, ugyancsak január 6-i cikk, amelyet (r. e), azaz Radisics Elemér írt s a *Budapesti Hírlap*, tehát a konzervativizmus egyik szócsöve közölt, érdekes Gütersloh-értelmezést képvisel. Az elutasítás egyik, leplezetlen, változata ez, de mint jellemzés, paradox módon mégis tanulságos. A leírás megragad valami lényegeset Gütersloh festészetéből. „Paris Gütersloh képeit már a túlzásba vitt fényimádás jellemzi”, írta róla a kritikus. „Előtte a tárgyak elvesztik anyagszerűségüket, fölületek összetételévé válnak, melyeknek egyedüli föladata és célja, hogy

a fénynek megtörésre alkalmas területet szolgáltatásnak. Képei mozaikszerűen összeállított fényfoltok összessége. Nézzük meg például önarcképét, mintha prizmán előzetesen fölbontott fénynyalábok ölelnék körül alakját.” (Bécsi művészek kiállítása. BH, 1912. jan. 6. 16.) Ez, ismételjük meg, nem az egyetértés, inkább a distanciálódás gesztusa, de a leírás-kísérlet mégsem teljesen önkényes. Valamit, ami újszerű, meglát Gütersloh festészetéből.

Január 6-án, szombat délelőtt 11-kor a hivatalos megnyitó is lezajlott. Erről, *Verniszázs* címmel, a *Pesti Napló* másnapi híre is beszámolt: „A bécsi művészek kiállítását ma nyitotta meg Molnár Viktor államtitkár. Paris von Gütersloh kollégái nevében is üdvözölte az államtitkárt. Hermann Bahr író a bécsiek nevében köszönte meg a szeretetteljes fogadtatást.” (Verniszázs. *Pesti Napló*, 1912. jan. 7.) S január 7-én már kiállításkritikák is megjelentek a bécsiekéről, például a *Népszavában*, ahol (vd.), azaz Várnai Dániel adott hangot kritikai megjegyzéseinek. Szempontunkból a mai perspektívából legfontosabb három művészről alkotott véleménye az érdekes. Paris von Gütersloh így jelenik meg írásában: „Paris von Gütersloh, akinek a munkálkodásán inkább irodalmi, mint festői körökben ámulnak mostanság és aki a 'Neukunst' néhány művésze budapesti kiállításának a rendezője, hosszabb ismertetést írt – önmagáról meg a barátairól – a szombaton megnyílt tárlat katalógusába.” Majd: „Gütersloh [...] bizonyára jobb író lehet, mint amilyen festőnek itt bemutatkozik. A festő Freud professzor ő, akinek a festékes fazék a klinikája. Úgy tetszik, hogy mámoros pillanataiban belenyúl a festékes fazekába és két tenyérrel keni rá a színeket igen kis felületekre. Ha van rendszer ebben a tobzódásban, nyilván az van benne, hogy a színnek mennél többnek és mennél tüzesebbnek, egy színnek húsz mellékszínre felbontva kell lennie a vásznon, amelynek kénytelenségből cím is adódik.” Nem igazán hízelgő jellemzés ez, el kell ismernünk. De nem kap jobb jellemzést Schiele sem: „Egon Schiele érdekes, ennél nem is több. Mértani idomokból összerakott alakjai, az arcok villogó fehérsége: ó-egyiptomi víziók, zavaros metafizikai kínlódások: a mi küzdelmes életünknek, gondolatainknak és képzeteinknek semmi köze hozzájuk.” És Schönberg is megkapja a magáét – noha képei még meg sem érkeztek Pestre: „Hetedik a társaságban Arnold Schönberg, aki Berlinből tart közösséget osztrák társaival. Az ő képeiről csak később lesz módunk beszámolni, amennyiben azonban a katalógus 'vörös tekintet', 'kék tekintet' és hasonló különösségeket ígér Schönberg-től, azt hisszük, már előre Schiele mellé lehet állítani.” Egészében az a kritikus véleménye, a neukunst művészete „privát problémák” megfestése, s „ki kell menniük a műtérmből az életbe”. („Neukunst Wien” a Művészház-

ban. *Népszava*, 1912. jan. 7. 5.) A *Népszava* kritikáját, nem kétséges, nyugodtan besorolhatjuk az értetlenség dokumentumai közé, de ha csak ennyit teszünk, valami nagyon lényeges tematizálatlanul marad. Itt ugyanis, nem mellékesen, arról is szó van, hogy az a disszonancia, amelyet ezek az alkotók így vagy úgy kifejeztek, érületi inkongruenciában voltak a szervezett, szocialista munkásoknak azzal a beállítódásával, amelyet a kapitalizmussal szembeni distanciálódásuk során kialakítottak maguknak, s amelyből kiindulva próbáltak szembeszállni a tőkelegika érvényesülésével. Ennek az inkongruenciának a léte magukat a bécsieket, s közvetve az úgynevezett „modern” művészetet is minősíti – nemcsak az „értetlen” szocialista kritikust. Láthatóvá teszi a modern művészet inhere ns korlátait, melyek e művészetet csak meghatározott szociokulturális pozícióból teszik fogyaszthatóvá, „értelmessé”. (Ugyanerre hívja föl a figyelmet az a tény is, hogy a „másik” oldalról, a *konzervatív* kritika oldaláról is, k. k. l., mint már kritikája címében is kimondta, egyenesen „Hulla-festészet”-ként látta a Művészházban kiállított bécsi műalkotásokat [Hulla-festészet a Művészházban. *Pesti Hírlap*, 1912. jan. 6.4–5.].)

Kokoschka és Schönberg képei csak január 19-én kerültek a közönség elé. Erről a bemutató napján, január 19-én a *Népszava* adott hírt: „a Művészház be akarta mutatni Arnold Schönbergnek, a bécsi konzervatórium volt tanárának és Oszkár Kokoschka lengyel születésű bécsi művésznek festményeit is, ezek azonban a drezdai kiállításról valami szállítási késedelem miatt nem érkeztek meg a vernisagera. Az új nagy anyagra való tekintettel a Művészház újra rendezte a 'Neukunst Wien' kiállítását és Kokoschka és Schönberg műveit a sajtó képviselőinek e hó 19-én, pénteken mutatja be, míg a tagokat újból meghívja az e célból folyó hó 20-án, szombaton délután 5 órakor tartandó vernisagera.” (Kokoschka képei a Művészházban. *Népszava*, 1912. jan. 19. 6.) Schönberg zongorajátékára, amelyre öregkori interjújában Dénes Zsófia utalt, alighanem ekkor, a 19-i sajtóbemutatón került sor. De a falakra pótlólag került anyag nem mindenkinek tetszett. A *Népszava* kritikusa, B-t, azaz Bálint Aladár, aki íróként és kritikusként a *Nyugatnak* is munkatársa volt, január 24-én meglehetősen fulmináns kritikát osztott meg olvasóival. Kokoschka itt kiállított anyaga „selejtés”, írta, „át nem élt élmények hazugsága csap ki belőlük”. „Schönberg [mint festő] teljesen jelentéktelen.” (Kokoschka – Schönberg. *Népszava*, 1912. jan. 24. 6.) A pótanyag nem is maradt sokáig látható. A *Budapesti Hírlap Képzőművészet* című, 28-i híre szerint a kiállítás „már csak január hónap 28-án látható”. (Képzőművészet. BH, 1912. jan. 28. 19.)

Közvetlen adatunk nincs rá, de nagy a valószínűsége annak, hogy a „sajtónak” (értsd: az újságíróknak) szánt mindkét programon, azaz január 5-én és 19-én (esetleg a 6-i ünnepélyes nyilvános megnyitón is) Ignotus is ott volt a Művészházban. S nemcsak látta a kiállított anyagot, de a Pestre látogató osztrák művészekkel is találkozott. E találkozásokról konkrétabb megállapításokat tenni persze felelőtlenség volna, de maga a tény, hogy Paris von Gütersloh mellett nagy valószínűséggel olyanokkal is szót váltott, mint az író Hermann Bahr, a festőművész Egon Schiele vagy a zeneszerző Arnold Schönberg, nincs minden jelentőség nélkül. S az is tény, hogy Ignotus lapja, a *Nyugat* írt a bécsiek produkciójáról. Bálint Aladár, *A bécsi fiatalok a művészházban* címmel, azon frissiben, már a január 16-i számban referált a kiállításról. (Még csak az első öt művész anyagáról írhatott, Kokoschka és Schönberg képei akkor még nem érkeztek meg.) Írása jóindulatú, méltányló, de kritikus. Ítélete lényegét Gütersloh katalógus-szövegére reflektálva fogalmazta meg: „Güterslohnak igaza van, azonban – és ez az egész kiállítás elbírálásának foglalatja is egyúttal – a bécsiek nem vetettek felszínre olyan megkezdéseket, munkáik nem tartalmaznak olyan eredményeket, amely a párizsi, de még a magyar fiatal piktorok eredményeit megelőzte volna akár a kifejlődés menetében, akár az átfogott terület kimélyítésében.” (Bálint 1912: 204.) Ez az ítélet, ismételjük meg, nem rosszhiszemű, nagyjából-egészéből stimmel is, de legalább egy esetben nem eléggé érzékeny és pontos: nem ismeri föl Schiele tagadhatatlan történeti originalitását. Róla csak ezt mondja: „Az irodalom teng túl Schiele szimbolikus képein, azonban Schiele rajzai olyannyira kitűnőek, annyi mozgás pezsdülés, a mozgás feszültségének olyan ereje gyűl össze bennük, hogy képeinek bátran megbocskáthatunk.” (Bálint 1912: 205.) Ez a jellemzés, bármily rövid is, persze kvalitásérzékre vall, Bálint jó szemű műértő. De éppen a lényegét nem érzékeli, azt, hogy Schiele rajztudása mögött a *valóságérzékelésnek egy új*, a Monarchia világáról lényegeset elmondani tudó *módja* munkált. Bálintnak ez az érzéketlensége, paradox módon, éppen a modern művészet értelmezésének egy meghatározott sémájából következett. Reflektált ugyan Paris von Gütersloh katalógus-előszavának sémákat elhárító, a sémákhoz való viszonyítást terméketlennek vélelmező tézisére, de mégis a maga modernitásképet vetítette rá az anyagra, s úgy vélte: „engedelmet kérek, de leírom azt a három nevet, amely egyre kiűt a képek mögül: Gauguin, Cézanne és Greco.” (Bálint 1912: 204.) S elhárította Gütersloh „életre” való hivatkozását is. „Gütersloh

az előszavában már előre tiltakozott, hogy a formát valaki másképpen értelmezze miképpen ő értelmezi”, írta. Majd idézte Gütersloh téziséét: „A forma mellett foglal pártot [ti. a bécsi csoport] s az artista számára semmi se utálatosabb, mint *az életnek minden művészetek legbensőbb problémájával* való komázása.” S Bálint reakciója itt megint kettősséget mutat: „Ebben is igaza van Güterslohnak”, írta, „azonban képei – miután róla a festőről van szó – ugyancsak fontos dokumentumok. Ezek pedig nagyjában Picasso utánzatok. A szó jobb értelmében, vagy hogy enyhítsük a mondat keménységét, túlságosan hatott rá Picasso. Sajnos némely helyen a készületlen és fegyelmezetlen dilettáns üt ki belőle.” (Bálint 1912: 204–205.) Ez akár igaz is lehet, s Gütersloh dolgainak értelmezésekor meg is fontolandó, ám éppen a lényeg szempontjából ez *ad hominem* érv: nem cáfolja az „életnek”, a bécsiek által megélt s megtapasztalt életnek a formában való kifejeződését. (A „készületlenség” – vagy a készületlenség látszata – egy normához viszonyítva létezik, ám ugyanakkor az a bizonyos „élet” is megjelenhetik benne.)

A bécsiek budapesti vendégszereplését Bálint Aladár végső soron mégis pozitívumként könyvelte el. „Nagyon kedves és szükséges ez a vendégség. A Lajtán túl dolgozó fiatalok üzenete. Kézszerítés és biztató üdvözlés.” „Üdvözlés mely mindenekelőtt a mi fiatal művészeinket illeti, egyben mindazokat akik hisznek bennük és ügyük igazságában. Végül megismertünk ismét olyan művészeket, akikről eddig alig tudtunk valamit. Ez a megismerés kész nyereség mindnyájunkra nézve.” (Bálint 1912: 205.)

A *Nyugat* főszerkesztője ekkor az az Ignotus volt, aki – Gütersloh nyilvános jellemzésével – már maga is kiállt Gütersloh s a bécsiek vendégszereplése mellett. S hogy a *Nyugat* „figyelőt” közölt a bécsiek bemutatkozásáról, aligha lehetett az ő tudta, egyetértése, sőt intenciója nélkül. De Bálint írása, ismerve a *Nyugat* szerkesztési gyakorlatát, mégsem tekinthető Ignotus szócsövének.

7

A Neukunst-Wien budapesti bemutatkozását követő periódus kapcsolattörténetét egyelőre nem tudjuk rekonstruálni. Annyi tény, 1913-ban az érintkezés újabb állomása érhető tetten. Márciusban Gütersloh újra Pesten állított ki egy kollektív tárlaton, újra a Művészházban. Most Klimt köré szerveződött a produkció, de az 1911 januári szereplők közül is többen, így Gütersloh, Schiele és Kokoschka is ismét itt volt. Március 8-án a *Budapesti Hírlap* részle-

tesen beszámolt az eseményről. Radisics Elemér, aki a kritikát írta, meglehetősen elutasító volt, leszólta a kiállító művészeket. Egyebek közt ez olvasható beszámolójában: „A Művészház kiállítása a bécsi Bund Österreichischer Künstler vendégszereplése. A szövetség Gustav Klimt festőművésszel az élen a legnagyobb osztrák festők és szobrászok gárdája. Egy részüket már a Művészház régebbi kiállításáról ismerjük, s az eddigi ismeretség alapján nem sok bizodalommal tekintettünk a szövetség kollektív kiállítására elé. Várakozásainkban nem is csalódtunk. [...] kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy kivéve néhány igazán tehetséges vezérferfiút, a kiállításon szereplő művészek klasszisa a mi komoly, számbavehető művészeink színvonalán jóval alul marad.” Gustav Klimt (s egy-két, ma súlytalanabb név) az elismertek közzé került, a kiállítók többsége azonban megkapta a magáét. Már e rész fölvezetése is igen beszédes: „És most szálljunk le a Parnasszusról és tekintsük meg azoknak a képeit is, akiket Pegazus már az induláskor levetett hátáról s a kik az öntudat és nagyképűség gebéjén kocognak a kiválasztottak nyomdokaiban.” „Mert Kokoscka rossz futurista képeiben, nyüzött borjúfejeiben, úgynevezett svájci tájában, Paris Gütersloh, Egon Schiele, valamint Anton Faistauer szörnyűségeiben ugyan senki sem fog gyönyörűséget találni.” (Bécsi művészek kiállítása. BH, 1913. márc. 8. 14.) Radisics Elemér e kritikája nem igazán hízelgő, s a művészettörténet-írás mai értékítéleteivel sem igazán van összhangban, szempontunkból azonban mindenképpen fontos. Mindenekelőtt azért, mert dokumentálja Gütersloh újabb budapesti felbukkanását (s persze jól érzékelteti a konzervatív kritika atmoszféráját is). Ám a *Pesti Hírlap* ugyanaz a napi kritikája még sarkosabb, a bennünket érdeklő művészt illetően is: „kevésé vagyunk kíváncsiak, mi barbár magyarok, a Faistauer Anton és Gütersloh Paris pizsok-festményeire, melyek inkább bekeretezett súrolórongyok, mint 'műalkotások'.” (Klimt és társai. *Pesti Hírlap*, 1913. márc. 8. 11.)

Ignotus tudott festőbarátja újabb budapesti felbukkanásáról, s föltehetően találkoztak is. Ignotus ugyanis ekkori szűkebb társasága egyik tagjával, barátjával (nem mellékesen: majdani sógorával), Berény Róberttel íratott a kiállításról. (A *Nyugat*nak Ignotus ekkor nemcsak szimbolikus vezére, de – mint laptulajdonos és főszerkesztő – a „faktikus”, tényleges szerkesztője is volt [vö. Lengyel 2018]. A lapot most ő szerkesztette, ő „rendelt” meg és fogadott el kéziratokat, stb. Berény írásának a *Nyugat*ban való megjelenése tehát az ő intencióit fejezte ki.) Berény „figyelője” *Oesterreichische Künstler* címmel a folyóirat 6., március 16-i számában jelent meg. Szelektív kritika ez, nem összképet ad, a nyitó egy mondatot és a záró pár sort leszámítva csak arról szól, ami Berényt aktu-

álisan érdekelte. Ezt szövege második, zárójelbe tett, azaz magyarázó szándékú mondatában le is szögezte: „Nem akarok róluk pontos beszámolót, magyarázatot vagy kritikát írni, csak egynéhány gondolatot közölni egyik-másik képről, szoborról.” (Berény 1913: 501.) Azt mondhatnánk, írása szinte a konzervatív kritika (*Budapesti Hírlap*, *Pesti Hírlap*) ellenpólusát vázolta föl. Legjobb véleménye Kokoschkáról, közelebbről a *Svájci tájáról* volt, a leghosszabb méltatást is Kokoscka kapta. Hogy miért, azt Berény nem is rejtette véka alá: „A téréreztetést hasonló úton-módon, tudtommal, hárman csináljuk, egymástól teljesen függetlenül: Kokoschka, a francia Delaunay és én. [...] Közös: a térirányoknak erős érzése, ami a kompozíciónak új lehetőségeket ad.” (Uo. 501.) Ítélete félremagyarázhatatlan: „Örömmel gondolok arra, hogy végre méltán kijár valakinek a 'geniális' jelző.” (Uo.) A második, akit megemlít, föltehetően Ignotusra való tekintettel is, a főszerkesztő osztrák festőbarátja: „Paris von Gütersloh fejlődő, ígérő kezdőpiktör, akinek akarásai – csodálatos módon – nem lendülnek túl képességén, ezért hatnak jól a képei.” (Uo. 502.) Ezt követően néhány megemlített művész ugyancsak egy-két mondatos jellemzést-értékelést kap. Egyikükről ezt olvashatjuk: „F. A Harta hallott valamit az irányvonalokról harangozni (Gütersloh portréja).” (Uo. 502.) (N. B. A budapesti születésű, de osztrák Harta 1916/17-ben Ludwig Abels portréját is megfestette, jól.) A „nagy név”, Gustav Klimt, ha nem is akkora terjedelmet kap, mint Kokoschka, de kiemelt figyelemben részesül: Berény tudja, hogy Klimt „valaki”. Megadja rangját, hiszen érvelve szól róla, de ítélete egészében véve elutasító. Klimt művészi „problémáját” aktuálisnak s az eljövendő festészet problémájának tekinti. De: „A megoldás semmi esetre sem a Klimt-é.” (Uo. 502.) Elutasítja Klimt „dekoratívítását” is. Álláspontja a konzervatív Klimt-recepció markáns ellenpólusa. Érdekes, hogy Schiele-ről szólva is kritika és elismerés vegyül a jellemzésben: „Ve [ti. Klimt-tel] kissé rokon Egon Schiele. Színtelen, plasztikázó, de nagyon erotikus. Tehetséges, de nem festőien az.” (Uo. 502.) „A többi kép melán lógó rámaalkalom.” (Uo. 502.) Érdemes figyelni rá, hogy Berény kritikája, minden „szakszerűsége” ellenére az ökor-szindróma jellegzetes megnyilvánulása. Mert ahogy az antik görögség egyik gondolkodója észrevette, ha az ököröknek istene lenne, ökörként képelnék el, úgy Berény is csak azt tartja relevánsnak a modernség szempontjából, ami egybevág a saját gyakorlatával. Kritikai gesztusait persze némileg kiegyenlíti a kritika zárása: „Köszönet azoknak, akik beinvitálták a bécsieket. Érdemes volt.” (Uo. 502.)

Berény „figyelője” szempontunkból mégis mindenképpen figyelemre méltó. Legalább két okból. A modern osztrák festészet – nem kritikátlan, de egészé-

ben véve méltányló – *visszaigazolása* ez. S Paris von Gütersloht is jóindulatúan kezeli. Nem sztérolja, de méltányolja. Mindkét momentum mögött érezhető a *Nyugat*, jelesül a főszerkesztő Ignótus szerkesztéspolitikája. Alapirányultsága.

8

Paris von Gütersloh 1913 tavaszi budapesti szereplése valószínűleg szerepet játszott abban, hogy 1913 nyarán Ignótus fontos cikket közölt róla a berlini *Die Aktion*-ban. A cikk közvetlen előzményeiről megint semmit nem tudunk, de apropója minden bizonnyal a regény müncheni megjelenése volt, s tény, a berlini lap 1913. július 19-i, 29. számában ott van a *Paris von Gütersloh* című cikk, „Von Ignótus (Budapest)”. A közlés külön érdekessége, hogy Ignótusnak ez az egyetlen cikke jelent meg a lapban, sem előtte, sem utána nem jelentkezett itt másik írással. S hogy súlya volt e közlésnek, mi sem mutatja jobban, minthogy sok évtizeddel később, 1986-ban a Jeremy D. Adler szerkesztésében megjelenő *Allegorie und Eros: Texte von und mit Albert Paris Gütersloh* című reprezentatív kötetbe, amelyet a Piper Verlag adott ki, a szerkesztő – neves szerzők írásai mellé – Ignótus e cikkét is beválogatta. Azaz az utókor ítélete szerint a Gütersloh-kép megteremtésében Ignótus írásának releváns szerepe volt. Olyan, amely közel háromnegyed évszázad múltán sem veszített jelentőségéből.

A cikk az 1911-ben írott cikk német nyelvű változata, kevés változtatással, inkább csak egy-egy, a német közönség számára fölösleges passzus elhagyásával. (A két nyelv képzelete, szövegszervező „logikája” persze különböző, s így akár két cikkről is beszélhetnénk, de a két szöveget nem csak a szerzői név azonos-sága tartja egybe: az összetartozás egy mélyebb, gondolati szinten is megvan, megmaradt.) Címe, láttuk: a művész neve, semmi több. Ez az egyszerre semmitmondó és ugyanakkor, ha akarjuk, szimbolikus cím-adás jellegzetes megoldás, Ignotus napi rutinját követi. (Az újságíró, aki leír egy ilyen címet, még nem tudja, mit fog írni, e címtípus szabad teret ad impresszióinak.) Ignotus, aki maga is egy szokatlanul ható, felvett írói név jelöltje volt, persze jól tudta, Gütersloh neve német nyelvi közegben egyáltalán nem evidens, szokatlan, magyarázatra vár. Részletes magyarázatba nem bocsátkozott, de jelezte, ez a név valódi: „Pa’ris (hangsúly az első szótagon), Paris von Gütersloh valódi és polgári neve egy fiatal embernek”. S mindjárt, a névhez kapcsolódva, a cikk a személyiséget is jellemzi: „finoman félénk fegyencfe”, „különös tekintet”, „választékos medvemozgás”, egy „osztrákká

puhult german vidéki bensőségessége”, mondja róla apró, paradox képek sorozatával, egy ember, „akinek eredeti parasztság és misztikussága talán olasz vagy zsidó keveredés által régóta városiba és intellektuálisba vegyült át”. Majd egy szinttel lejjebb (vagy feljebb) megy. Ennek az embernek „idege van”, mondja, mint egy franciának, „címszavakban beszél, mint egy antik görög”, egészében azonban „elég különös lerchenfelderi beütést” mutat. (Lerchenfeld = pacsirta föld, de itt inkább a vidékiesség földrajzi szimbóluma.) „A Gütersloh név a bécsiek egy egész kis körében, bizonyos ideje a párizsiakéban is, mint egy érdekesen személyes festőé ismert”, mondja róla. Majd így folytatja: „Kevés hiányzott hozzá – a kevés a pénz volt – [...], hogy a Gütersloh név a berliniek között is, mégpedig mint egy figyelemre méltó másképpen gondolkodó, közismert legyen”. Itt, épp csak jelezve, egy komoly hangsúlyváltás mondódik ki, hiszen, akiről szó van, festő ugyan, de itt már egyben „másképpen gondolkodó” is. S ez a gondolkodói státus nem pusztán egy festő járulékos attribútuma: Gütersloh csakugyan író is. Legalábbis: „Mi, itt, egy-két ember Budapesten Gütersloh-t egy különös könyv okán” tartjuk számon, mondja Ignótus. Ez a könyv, Gütersloh könyve: *Die tanzende Törin*, amelyet, a lapalji hivatkozás szerint, a Verlag Georg Müller, München adott ki. (Ez, az 1911-es cikkhez képest, értelemszerűen új információ.) Ignótus idéz is a könyvből egy, nehezen elfordítható, enigmatikus mondatot: „Träume stiessen bald mit dem Helm, bald mit der Lanzenspitze an die Decke ihres Gehirns.” (Ezt ő maga, 1911-ben így fordította magyarra: „Álmok ütődtek – majd sisakjukkal, majd lándzsaheggyel a leány agya fedelébe.”) Ignótus e mondat idézésével álom és realitás írói ütköztetésére figyelmeztet, ez fogta meg érdeklődését. (Figyelme ilyen intencionáltságában nem nehéz felismerni a freudiánus orientációt – nem véletlen, hogy Ignótus, e cikk keretében, egy helyen Sigmund Freudot név szerint is megemlíti.) De ennél itt mégis tovább megy, az álom, Gütersloh regényében, szerinte szövegszervező erő. „Ez a könyv olyan szép, mintha álomban írták volna. Az álmok élével (erejével) és határozottságával (mert az álmok élesek és határozottak, és csak az emlékezésben olvadnak össze) – halóságával [Leichlichkeit] és cáfolhatatlanságával, és az álom végtelen gazdagságával vannak a dolgok elbeszélve...” „Minden el van beszélve, minden dolog, melyek égről és földről a mi iskolai tudásunkban egészen másként ismertek”, mondja. Majd, nyomtatékul, kérdésként is elismétli: „Mit mesél el tulajdonképp a könyv?” E kérdésre ugyan, e ponton az elsődleges válasza ez: „Ha az ember szó szerint veszi, [a könyv meséje] semmivé válik az idegen szavak súlya alatt”, – ám mindjárt utána fölvezet a könyv szüzséjét. „Jó házból való fiatal lány szerez magának

egy kérőt, akit képes elviselni [leiden = elszenvedni], [...] hazugsággal ő a kedvesség [Gefallene = megelégedés], e hazugsággal vágtat át egy ideiglenes életbe, ahol annak leple alatt, hogy táncosnőnek képezi ki magát, néhány hónapon vagy éven át férfiról férfira, hímről hímre jár, saját bátyjánál [!] kezdve, mindenkitől odavonzva és kívánva, de senkitől sem megérintve... így történik ez férfiról férfira, városról városra tovább, végül, ez élet révén, rá kell lépnie a hazugsághídra, s hogy életben tudjon maradni, táncosnőként kellett föllépnie, de mivel mégsem táncosnő, a híd összeomlik alatta, és ebben tönkre megy.” (N. B. Ez a táncosnő motívum alighanem önéletrajzi eredetű elem a regényben, Gütersloh első és második felesége is táncosnő volt – Ignotus azonban ezt az „életrajzi” értelmezési lehetőséget nem használja ki, számára más a fontos.) Inkább azt hangsúlyozza, hogy „aki ismeri a könyvet, ezt a tartalmi elbeszélést nevetésnek fogja találni”. „A könyv ugyanis épp azáltal különös, hogy minden beleolvasható, és emiatt abból kiolvasható. Mert itt a pontszerű [getuppten] mondatokban, mint a pointilistáknál, egymás mellé helyezve, közel minden lehetőség egy papírfelületre van láncolva, s ezekből egy mindenkinek nyitott intellektus áradhat át.” Mindaz, „amiről tulajdonképp beszél, amit tulajdonképp elbeszél” a „költőnek, vagy festőnek, vagy művésznek, egyszerűen ennek a teljes értékű embernek” (ti. a szerzőnek), úgy tetszik, „csak ürügy az említéshez”. „Minden megfigyelése, minden szava, minden megalkotott metaforája és a fölmerült játékok (történések) mint ablakok kilátással vannak a végtelenbe.” A szereplők, mint emberek, a „kozmoszba vannak illesztve”. „Mint agyak, mint az összes történet valamennyi hullámának csomópontjai. Mint harmatcseppek, melyek minden egyesében az egész nap tükörképe remeg.”

Ignotust, nem lehet nem észrevenni, ez az írásmód nyűgözte le, a könyv igazi hozadékának, újszerűségének ezt az írásmódot vélte. Ítélete ezt egyértelművé teszi. „Ez a legsejtetemesebb könyv, amit valaha is egy zseniális dilettáns a világba röpített. Olvasni is olyan, mintha álmodna az ember. Elbeszélésének folyamán, mint egy másik, fordított Léthé-n, az emlékezés vízen süllyed az ember.”

De mit hoz fölszínre ez az írásmód? Ignotus erről is beszél. Utal a nem [Art] alkonyulására, a még meg nem történtnek a már régóta ismerttel való jellemzésére, stb., s ez szerint „az álmok ama nemére emlékeztet, amelyekben mi a régóta elhunytal való találkozásokat ünnepeljük, és félelemteljesen és örömtelien meggyőzzük magunkat mindig újra s újra, hogy ők tényleg élnek, tényleg nálunk időznek, és a halál életüknek semmilyen nagyobb kárt nem okozott, noha mi nagyon jól tudjuk, hogy ők valójában halottak, halottak, halottak, mint egy ajtószög, ahogy Di-

ckens írta...” A „beszédes képződmények” egy „kifejezésbeli misztikum” körül sorjáznak, s ez a misztikum, „mint egy intellektuális vérzésbetegség, ahol az ember a könyvet megérinti, felbuzog a legbensőből”. Ez „az olvasót állandó borzongásban tartja. Intuíciót feltételez nála és intuívitást ad neki – minden szó egy ostya.” Így a könyvben „egy gondolatbeli tömjén kezeskedik mindenkiért”, a profán is szakralizálódik. „Vallás és festészet, tánc és szobaberendezések, nyár és tél, homoszexualitás és katolicizmus, álmok és valóságok, hasonlat (példázat) és meghatározások – egy összefoglalt világmindenség forr, csillámlik, csapkod itt egymásba, az élet minden kapcsolata, ahogy a halálon keresztül átszítva van, a színekben, mint egy fény szövődése egy kriptaablak üvegfestményén keresztül.” „Alig kinyomozható, hogy ez a kísértetszerűség [das Gespenstergafte = hazajáró lélek] a sok reális előadásban honnan származik. Talán az átmenekek meredekségéből. Talán a mozdulatok utáni néma odakapásokból, mint egy fiatal macskánál.” A pezsgő bőbeszédűség közepette.

Amit itt Ignotus a könyv „tartalmi” sajátosságaként megemlít: élet, halál, szexualitás mint misztikum, példázatszerűen és gazdag asszociációs mezőt teremtve, egyszerre az emberi lét „örök” tartozéka és korszpecifikusan érzékennyé vált élményköre. Erős és Thanatosz, összekapcsolódva, ma már tudjuk, a bécsi századforduló jellemző egzisztenciális tapasztalata. S ma már ennek számottevő irodalma is van. A szimptomatikus mindebben az, hogy ezt Ignotus egy „zseniális dilettáns” írói pályakezdésének művében, első könyvében fedezte föl. Minden bizonnyal azért, mert Gütersloh írásmódja ezt az élménykört nemcsak kifejezte, de egyben, indirekt eszközökkel, ki is emelte, fölérősítette. Nem is véletlen, hogy Ignotus szavá is tette: „A könyv művészete persze nem a felhívásé, nem az elrendelésé [Anordnung] és nem a szerkezeté. Az északi erő is meghal benne. Puhaság és agyonszabdaltság, s fiatalos teljesség ellenére, mégis kicsit fáradtan hat a könyv.” Ez az az „epika, amely a sorsszerűséget hirdeti, de őt magát a véletlen uralja”. Ez a véletlen az interpretáció szerint „determinált véletlen”. „Ugyanez a véletlen az álomban egészen határozott okokból a főképpeniséget [das Hauptsächliche] elleplezi és a mellékességet [Beiläufige] kiemeli. Így lesz itt, előkészítetlenül és előreláthatatlanul, a mellékességeknél egy megállás. Az elbeszélés folyamata összetorlódik és megdagad, ráhegesztődik a töltésszakadásig, a vízzuhanásig, az elfolyó megnyugvásig. A részletek így jelentőséget kapnak, melyek látszólag az elbeszélés keretéből kiesnek, ténylegesen azonban az elbeszélés lényegét teszik ki. Árhullámtól árhullámmig megy a történet tovább és tovább, míg a végén a semmibe folyik szét. Mint az álomban. A könyv szabálytalansága a lélek legbensőségesebbjébe he-

lyez bennünket, éppen mert a könyv a lélek mintájára lett alkotva.”

S Ignotus számára *emberismeret* (antropológia) és *esztétikai alakítás* ezen a ponton kapcsolódik össze, s ez a kettősség adja meg számára Gütersloh könyvének jelentőségét. Ezt az összefüggést a cikk nyíltan ki is mondja: „Freud, professzor Freud lebeg – tudatosan vagy stílszerűen, tudattalanul, e pulzáló lélekömlés fölött. Az előadás jellege, Gütersloh kompozíciója a szabad asszociáció. A tudatos kifejeződésnek szabálytalansága tudattalanja összefüggéseinek szabályát követi. Innen mindentudása, hisz mi van, amit mi tudatosan vagy tudattalanul nem tapasztaltunk volna, s mi, ami önünk koherenciája, a világmindenségbe való beágyazottságunknál fogva, bennünket ne a lélek ereje által cipelt volna, s a lélekben, még ha tudattalanul is, kitörölhetetlensége benyomását hagyta volna.” Majd, a mélylélektani érvelést szinte észrevétlenül az irodalmiba váltva át: „Mint a drámaíró Wedekind epikai rokona, követi Gütersloh az ő gondolatait gondolatlanul, vagyis az okoskodást magába fojtja, az ismerőt megszólaltatja. És így adja meg esztetelségtől esztetelségig tántorogva az élet értelmét. Egy fiatal ragadozó zizegésével kergeti az élet tényeit”. Majd specifikálja ezt az írói gyakorlatot: „Hangok és vonalak között nevelkedve a festő írónak a szavak újak, különösek és vágyat gerjesztők. A vérükben [tudniillik a szavak vérében] gázol és kiszívja belőlük az eszmét, és ahol ő, elbágyadva, a félhalálig lesüllyed, ott végződik a könyv.” (Különben a szavak és a tombolás ugyanezen szenvedélyével a könyv a „végtelenbe folytatódhatott volna”).

Ignotus pszichoanalitikus orientációjának irodalmi demonstrációja ez az értelmezés. Mintát s egyben magyarázatot talál a könyvhöz, a könyvre. De érzi a mű egyszerűségét, megismételhetetlenségét. „Nem tudom elképzelni, hogy Gütersloh egy új könyvet hogyan tudna létre hozni”, írja. Majd kételyét, variálva, nyomatékosítja: „Egy újat – bizonyosan, de egy másikat? Ebben az egy könyvben annyira teljesen adja magát, és annyira állhatatosan ismétli magát, hogy hangja az utolsó szó lezárultával az olvasó kedélyében el lesz könyvelve. A 'mese regénye' sötétben tapogatózik körbe a maga újszerű módján, ami csak több rutin lesz, és arcba vágó teljességével kinevet minden logikát, amely csak ismételni, de nem kiegészíteni hagyja magát.” Záró értékítélete így némi rejtett ambivalenciát mutat. Ez a könyv, írja, „a legnemesebbnek egy *dokumentuma*, amit az ember most érezhet, a legmegragadóbbnak, amit csak képes az ember kifejezni. Annak, aki olvassa, ez lesz, még ha csak egy szerény része is eddigi életének, és ez lesz, ha még oly csendes meghatározója is további életének.”

Ignotus Gütersloh-kritikája több szempontból is figyelemre méltó. Mindenekelőtt figyelemre méltó benne az ítéleti biztonság: egy még nem kanonizált, meglehetősen szokatlan alkotó könyvét merre zseniálisnak nyilvánítani. Ez a gesztus azonban nem a szubjektív gesztusa volt. Magáról az alkotóról azt állította, hogy „zseniális dilettáns”, s mint meg is írta, nem igen hitt abban, hogy a szerző pályájában e könyvnek lesz – lehet – folytatása: egyszeri nagy, kiugró teljesítményt látott benne. S ennek a vélekedésének volt is bizonyos alapja: a szerző is, könyve is csakugyan rendhagyó fejlemény volt. Hogy Paris von Gütersloh később mégis az osztrák irodalom egyik fontos, sőt sok vonatkozásban meghatározó alkotója lett, olyan „cáfolat”, amely a maga módján a kritikus prognózisát is igazolja: Gütersloh ugyanis csak jóval később, írói szempontból sok „elvesztegetett” év után lett az az író, akinek ma az osztrák irodalmi kánonban helye van. De Ignotus igazán fontos felismerése mégsem a kvalitás felismerése volt, hanem az *írásmód újszerűségének és speciális irodalmi funkciójának* megsejtése. Ez a „szabad asszociációs” írásmód, amelyre Ignotus jó érzékeléssel felfigyelt, természetesen az osztrák kultúra rejtett hálózataán keresztül összefüggésben állott azzal az intellektuális atmoszférával, amely Sigmund Freud mélylélektanát is megszülte, s Ignotusnak, mint (1911-ben) újdonsült „freudistának” erre a fejleményre értelemszerűen már megvolt az „antennája”: Gütersloh regényében és saját új orientációjában érzekelte a rokonságot. Kritikusai teljesítményének azonban e rokonság érzékelése csak az egyik eleme. Legalább annyira fontos az, hogy felfigyelt az e metodikában rejlő szövegalakító, irodalmi lehetőségekre is. S ez már, mint *par excellence* irodalmi teljesítmény, jelentős regénypoétikai felismerések előtt készítette az utat. (Vö. tudatfolyamregény, Joyce stb.)

De Gütersloh könyvének Ignotus szempontjából is volt egy nem elhanyagolható hozadéka. A regény, mint Ignotus értelmező gesztusaiból is kitetszik, egyáltalán nem az optimista haladáshit demonstrációja volt. *Erősz és Thanatosz* élményének a századvégi Bécsre jellemző variációja (vö. Sármány-Parsons 2013), a könyvön keresztül egy meglehetősen komplikált antropológiával szembesítette – valószínűleg már nem először, de hangsúlyosan – Ignotust. S így a modernitás igénye és bomlásának tapasztalata egybecsúszva jelent meg, illetve erősödött föl horizontján.

JEGYZET: A hírlapi forrásokra az egyszerűség kedvéért csak a főszövegben hivatkozom, ezek nem kerültek be az irodalomjegyzékbe. Itt kell köszönetet mondanom munkám segítségével Marjanucz Lászlónak, Rékasi Jánosnak és Varga Katalinnak.

Albert Paris Gütersloh

Ignotus Hugó

IRODALOM

Adylev = *Ady Endre levelezése II. (1908–1909)* Sajtó alá rend. Hegyi Katalin és Vitályos László. Jegyz. Vitályos László. Bp., 2001, Akadémiai Kiadó – Argumentum Kiadó

Adler, Jeremy D. (Hrsg.) 1986: *Allegorie und Eros: Texte von und mit Albert Paris Gütersloh*. München/Zürich: Piper

Bálint Aladár 1912: A bécsi fiatalok a művészházban. *Nyugat*, 2. sz. 204–205.

Berény Róbert 1913: Oesterreichische Künstler. *Nyugat*, 6. sz. 501–502.

EAA = Erika Abels d'Albert. – https://hu.wikipedia.org/wiki/Erika_Abels_d'Albert

Gerő András 2009: A századelő Monarchiájának kulturális karakterisztikájáról. = *A Művészház 1909–1914. Modern kiállítások Budapesten*. Szerk. Gömöry Judit, Veszprémi Nóra. Bp.: Magyar Nemzeti Galéria, 7–10.

Gütersloh, Paris von 1911: *Egon Schiele*. Wien: Brüder Rosenbaum Verlag

Gütersloh, Paris von 1912: Előjáróban. = *A Neukunst Wien 1912 vendégművészeinek kiállítása a Művészházban Budapest, IV., Kristóf-tér 2.* [Katalógus.] (Bp.: Művészház), számozatlan lapokon.

Gütersloh, Paris von 1912b: „Neukunst” *Pester Lloyd*, jan. 4. Morgenblatt, 1–3.

HLlev = *Levelek Hatvany Lajoshoz*. Válog., szerk. Hatvany Lajosné. Előszó Nagy Péter. Jegyz. Belia György. Bp. 1967, Szépirodalmi Könyvkiadó

Ignotus (Hugó) 1912: Paris von Gütersloh. = *A Neukunst Wien 1912 vendégművészeinek kiállítása a Művészházban Budapest, IV., Kristóf-tér 2.* [Katalógus.] (Bp.: Művészház), számozatlan lapokon.

Ignotus (Hugó) 1913: Paris von Gütersloh. *Die Aktion*, Nr. 29., július 19., 702–706.

Komáromi Sándor 1988: Gütersloh. = *Világirodalmi Lexikon* 4. köt. Főszerk. Király István. Bp.: Akadémiai, 87.

Lengyel András 2017a: Berény Róbert Ignotus-portréi. *Kalligram*, 2. sz. 76–84.

Lengyel András 2017b: Egy rendhagyó fegyverbarátság történeti sikere. Ignotus és Ferenczi szövetsége. *Tiszatáj*, 10. sz. 40–69.

Lengyel András 2018: Szerkesztett-e a főszerkesztő? Ignotus és a Nyugat viszonyához. *Forrás*, 1. sz. 89–96.

LWA = Dr. Ludwig W. Abels.

<https://www.museum-joanneum.at/neue-galerie-graz/austellungen/austellungen/rundgang-werbis-du/raum-03/dr-ludwig-w-albes>

Marischnig, Michael Hrsg. 1987: *Albert Paris Gütersloh zum 100. Geburtstag*. Wien

Sármány-Parsons Ilona 2013: Erősz és Thanatosz városa, Bécs. = *Egon Schiele és kora. Remekművek a bécsi Leopold Múzeumból*. Bp.: Szépművészeti Múzeum, 9–37.

Thurner, Franz 1970: *Albert Paris Gütersloh*. Studien zu seinem Romanwerk. Bern

Lengyel András (Békéscsaba, 1950): irodalomtörténész, Szegeden él. Kutatási területe a 20. századi magyar irodalom- és művelődéstörténet, időnként visszanyúlva a 19. század végéhez is. Megközelítésére a filológiai és gondolkodástörténeti szempontok kombinálása jellemző. Számos könyv szerzője, legújabb kötete (marginalitástörténeti tárgyú írásai egy gyűjteménye) ősszel jelenik meg. Déry-, Tömörkény- és Komlós Aladár-díjas. Újabban Ignotus Hugó életművét kutatja, de elsősorban ma is József Attila-kutató (akit persze pályája során sok másféle alkotó is foglalkoztatott, Kosztolányitól Németh Andorón át Cholnoky Viktorig). A Szeged-kutatásban is letette névjegyét.

NOSZTALGIKUS NAPTÁR

GreCsó Krisztián: *Harminc év napsütés*¹

„Mint aki többé nem akar a jelenben lenni.”
(GreCsó Krisztián: *A szerető neve*)

GreCsó Krisztián szövegeire – különösen pedig a most tárgyalandó *Harminc év napsütés* című gyűjteményes kötetre – fokozottan igaz, hogy olvasott, ám az irodalomtörténeti- illetve tudományos érdeklődésnek nem kifejezetten központjában lévő művekről van szó. Természetesen nem lehet elmondani, hogy egyáltalán nem foglalkoznak velük professzionális olvasók, azonban mintha a szerző közönségikere ezt a munkát bizonyos értelemben komolytalanná tenné. Hogy GreCsó Krisztián művei miért sikeresek, arra véleményem szerint kétféle válasz adható. Az egyik inkább szociokulturális jellegű, amelynek közelítési módja lehet a szerzői perszónával való könnyű azonosulás lehetősége és a viharsarki szegénylegény kortárs városi művésszé válásának Bildung-, vagy divatos kifejezéssel élve, coming-of-age története. A perszóna részeként működő felolvasások, koncertek, színházi és egyéb közösségi terekben történő fellépések mind olyan mintát kínálnak az ezekben a helyzetekben nézőként működő (potenciális) olvasók számára, amelyeket könnyű dekódolni, és a kulturális átöltözés- vagy léptékváltás sikertörténeteként értelmezni. A népszerűség másik magyarázata azonban éppenséggel a megjelent szövegek irodalom- és hagyománytörténete lehet, ami különösen érdekes annak fényében, hogy tanulságuk paradox módon éppen az emlegetett kulturális átöltözés lehetetlensége. A tény, hogy ezek

a szövegek sok esetben publicisztikai és szépirodalmi műfajok határán egyensúlyoznak (sokszor nem jó minőségben működtetve az utóbbi kódjait), önmagában még nem értékítélet, noha az értelmező sokszor zavarban van a műfaji megjelölést illetően. Én novellának fogom nevezni azokat, amelyek megfelelnek a rövidpróza kritériumainak, és szövegnek az olyan írásokat, amelyekre leginkább a *cikk* meghatározása illenék. Az irodalomtörténetnek nemcsak a szövegek esztétikai minőségének, hagyománytörténeti pozíciójának, nyelvi-

retorikai, vagy éppen szintaktikai megformáltságának és poétikájának elemzése a feladata, hanem az is, hogy egy adott szerző vagy korpusz népszerűségének okát – mindezen felsorolt eszközök és módszerek segítségével – megfejtse. Lévén jelen dolgozat irodalomtudományos, nem pedig kultúrszociológiai munka, inkább a második okkal fogok foglalkozni, bizonyos kulcsfogalmakat – idő, én, kalendárium – játékba hozva.

Grecsó Krisztián *Harminc év napsütés* című kötet 2017 szeptemberében jelent meg, és amikor ezeket a sorokat írom, még alig lehet róla kritikát, értelmezést olvasni. A fellelhető írások jelentős része nem professzionális olvasóktól származik, és közös bennük a személyes élmények, a személyesség olvasási stratégiává emelése. Ez máris felveti az egyik fő kérdést, amely a *Harminc év napsütés* kapcsán feltehető, hogy tudniillik, kinek a történetét kapja meg az olvasó, és a radikálisan ki- és eljátszott személyesség milyen elbeszélői stratégiákat feltételez? Ahogyan a következő, az időről, és a nosztalgia társadalomtörténeti konstrukciójáról szóló fejezetben még bővebben írni fogok róla, azt gondolom, hogy az anekdotikusságon keresztül az én és a személyesség felnagyítva jelennek meg a kötetben, sejtetve, de nem kifejtve a tágabb társadalmi kontextust.

A könyvben található írások jelentős része publicisztika formájában vagy korábbi, szépirodalmi kötetek részeként több helyen is megjelent korábban. Mivel a kötetben sehol nincsenek feltüntetve az írások korábbi megjelenési helyei – és feltételezzük, hogy nem minden lelkes olvasóban rejlik egy Grecsó-filológus – valószínűsíthető, hogy a kötet kompozícióját így egészen értelmezhetjük: ezek a szövegek ebben a könyvben, ebben a sorrendben megjelenve alkotnak egységet. A hat nagyobb fejezetre osztott kötetben összesen ötvenhat rövidebb írást olvashatunk, az egyes fejezetekben pedig akadnak tematikus vagy motívum-jellegű egyezések, amelyek közül néhányat még említeni fogok. Az egyetlen, nem fejezetben szereplő írás a kötetet nyitó, *Össze kéne szedni* című novella, amely a nagyszülők házasságkötésének történetével kijelöli az elbeszélői én eredettörténetének utolsó látható kiindulópontját. A cím egyfajta önfelszólításként is működik, az írások és a rajtuk keresztül létrejövő eredettörténet és identifikációs stratégiák összerakásának imperatívuszaként.

A giccsesnek, akár hatásvadásznak is nevezhető cím az első fejezetben elemzett regények címéhez hasonlóan iránymetaforaként működik, amely az alcímmel együtt – *egy csendes kalendárium* – olvasva már az idő társadalmi strukturáltságának jelzője. Olyan megoldás, amely nemcsak azt sejteti, hogy ez elmúló időnek központi szerepe lesz a kötetben, hanem az egyes írások – bejegyzések – rövidségére is magyarázatot kínál. Az olvasó magára marad egy kötetrel, amelynek címe egyrészt egy anakronisztikus, a társadalmi imagináriusban ma már elsősorban a paraszti kultúrához kötő-

dő naptárváltozatra utal, másrészt a múlt meghatározásának sajátosan konkrét allegóriája. Feltételezésem szerint az egyik fő ok, amitől mindez giccses és sikeres, a múltó idő, az intimitás, a generációk, az egyéni és közösségi emlékezet elbeszélésének elsődleges stratégiájává tett nosztalgia konstrukciója.

IDŐ

Hasonlóan a Grecsó-szövegvilág több darabjához, a *Harminc év napsütés* radikális személyességének tétje egyrészt az idő rögzítésének, a múltó idő és az időben változó személyiség tapasztalatának szövegszerűsége, másrészt pedig én a helyzete a hétköznapi és az idő relációjában, egyszerűen szólva az önelbeszélés lehetőségessége vagy lehetetlensége. Hány generáción keresztül térnek vissza az ősök bűnei? Meddig lehet menekülni a múlt elől? Hogyan válhat az otthon olykor az idegenség, máskor pedig az önmagasság megfellelőjévé? Mit jelent a kulturális átöltözés? Ahogyan az eddig megjelent kötetekben, most is ezek a kérdések vezetnek az elbeszélőt és az olvasót. Egy korábbi szövegben a *Jelmezből* kapcsán ezt írtam: „Ami eltűnt, csak temporálisan tér el a jelentől, mert ugyanúgy a részévé válhat a történeteken és az embereken keresztül. Az *Isten hozott*-ban egy régi napló az eltűnt idő médiuma, a *Megyék utánad*-ban tulajdonképpen maguk a szerelmek, az egykorvolt lányok. „A nők tesznek valamilyenné.” – mondja részegen Daru apja Darunak. Erről szól a regény. A *Mellettem elférsz* elbeszélője egy fényképen keresztül kezdi el feltárni családjá számára addig ismeretlen eseményeit, míg végül a saját történetében kell megtalálnia azt, ami tanulság lehet: hogy a végzet csak a gyenge emberek mentsége, hogy az identitás nem sors, hanem választás kérdése, s hogy alakításában neki éppen akkora szerepe van, mint a géneknek és az ősöknek.”² Nem véletlen, hogy a *Harminc év napsütés*-ben mindkét, a kötet értelmezését megalapozó metafora egy őshöz, ráadásul egy-egy nagyszülőhöz – a korábbi szövegekben is megjelenő Jusztai mamához és Domos tatához – köthető. Mint ha a szülők generációja a saját esendőségek és a körülmények alakulása miatt alkalmatlan lenne az elbeszélői önidentifikáció origójaként, legalábbis támpontjaként működni. Az én-ről szóló fejezetben amellet fogok érvelni, hogy tulajdonképpen ez is egy ellen-aparegény, egyelőre azonban részletesebben kitérek az idő és a nosztalgia textuális működésére.

Az idő rögzítésén keresztül konstruálódik a személyesség, azon keresztül pedig létrejönnek, de meg is kérdőjeleződnek az otthon és intimitás fogalmai, a családi leszármazás sorsszerűségei. A kötetben számos utalás van arra, hogy a tér, akárcsak az idő, az emlékezés mé-

diuma lehet. Az ezt tematizáló szöveghelyek a téridő egész köteten végig húzódó poétikáját teremtik meg. Ezért is tűnik alkalmas elemző fogalomnak a nosztalgia, amely eredeti jelentése szerint nem más, mint egy régi vagy elképzelt én iránti honvágy, vagyis már a fogalom jelentésében megjelenik tér és idő összekapcsolódásának lehetségsége. A társadalomtudományokban már évtizedek óta, legkésőbb Fred Davis amerikai szociológus 1979-ben megjelent, *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia* című monográfiája³ óta népszerű téma a nosztalgia társadalmi konstrukciója, ha úgy tetszik, a tér-idő problémájának társadalmivá tárgított tényezője, amely a múlt értelmezéséről és újraindításáról ugyanúgy beszél, mint az iránta való vágyakozásról. A nosztalgia kutatása hasznos lehet a narratológia számára is, amennyiben nemcsak a szövegvilágban létező visszaemlékező és felidézett én kapcsolataira vagyunk kíváncsiak, hanem arra is, az emlékezés folyamata milyen szubjektív tér-idő poétikákat hozhat létre egy mindenki számára ismerős és átélethető, a szellemi és fizikai határán létező jelenség segítségével. A nosztalgia kifejezés a görög *nostos*, vagyis *hazatérni* és *algia*, vagyis *vágyakozni* kifejezések összevonásából keletkezett. A nosztalgia érzése egyszerre fejez ki idő és tér utáni sóvárgást, egy elveszett, elvesztett, vagy éppen soha nem is létező hely vágyát. A nosztalgia szót 1688-ban alkotta meg egy Johannes Hofer nevű svájci orvos, és egészen a 19. század közepéig mentális betegségként tartották számon, az otthon iránti irreális vágyakozás kórképeként, amely fizikai tünetekkel is járt. Fred Davis monográfiájában több fontos elemzési szempontot vet fel a nosztalgia kapcsán, amelyek közül a legerősebb talán a nosztalgia társadalmi vonatkozása. Davis szerint a nosztalgia egyéni, sőt, személyes (personal) jellege ellenére társadalmilag meghatározott folyamat, amely számos helyzetben kifejezetten hasznos lehet.⁴ Ilyen lehet egy radikális váltás vagy változás, de ilyenek azok az élethelyzetek is, amelyeket a szegény, a nyugtalanság vagy a csalódás határoz meg – vagyis amilyen a könyvben egy osztálytalálkozó, egy volt szeretővel való találkozás, egy rokon halála, vagy egy válás.

Fontos kiemelni, hogy a nosztalgia egyszerre implikál veszteséget és hozadékot, hiszen, bár az identitás integritása a helynélküliség miatt sérül, a saját fantáziával és múlttal folytatott párbeszédnek, és az ezáltal újramezített múltnak a helyekre vetített nosztalgia értelmezésében is fontos szerepe van. Bizonyos szempontból nagyon hasonlít az álomra, mert jelenlétet ad annak, ami időben és térben máshol van. Az álom és a nosztalgia összekapcsolódása két novellában is narratív funkcióval telítődik. Az egyik a *Mire kinyílnak a muskátlik* fejezet címadó darabja, amelyben az egykori otthonába a fővárosból visszalátogató elbeszélő alkohol indukálta álomba és öntudatlanságba mene-

kül a jelenbeli városból, amelyben már nem találja a helyét. Ebben a szövegben igen plasztikus alakzatban jelenik meg a szövegvilág otthontalanul, két állomás között ténfergő, nosztalgizáló elbeszélője: „(...) ez az *eljött* és mégis *ott maradt* figura nagyon is allegorikus, ez a hamar indult, de későn érkező szereplő, aki azt hiszi, hogy állandó fáziskésésben van, pedig valójában behozhatatlanul lemaradt, legfőképp a saját reményeihez képest (...)”⁵

A másik novella, amelyben az álom kiemelt szerepet kap, a kötet vége felé található *Két korty svédcsépp* című szöveg, amelyben a meg nem nevezett elbeszélő egy iskolatársával, Lilivel némileg bódult állapotba kerül az immunerősítőként alkalmazott svédcsépp túladagolása miatt, és ebben a múltban szituálódó helyzetben egy álom elmesélésével tekintenek előre: „Lili azt kérdezte, hogy álmodtam-e már magamról, láttam-e már, milyen leszek felnőttnek. (...) De most egy pillanatra látta magát, öreg volt, visszanézett, sőt mondott is valamit. (...) »Azt mondtam magamnak«, mondta Lili, és hitetlenkedve megrázta a fejét, »hogy élvezzem az itt fekvést veled, ahogy összeér a kezünk, és nézzük a plafont, mert soha többet nem leszek ilyen boldog.»⁶ A mediális értelemben filmszerű jelenetben a jelenből visszatekintő nosztalgia a jövő megelőlegező múltba téved vissza, amely az elbeszélés időtápasztalátát kiforgatja ugyan, a nosztalgia működés módjának azonban nem mond ellent. A jelen ugyanis a nosztalgikus elbeszélő vagy a nosztalgikus tekintet fókuszának csupán olyan kiindulópontja, amely a gyakorlatban mindig magában hordja a saját múlt iránti vágyakozást is. A jelenet egyben meta- és autotextuális jelentőséggel is bír, hiszen a 2014-es *Megyek utánad* első fejezetének (*Lili jön*) szereplője az elbeszélő gyerekkori barátja, Lili, akivel a fejezet végén már felnőttként találkozik újra. Az itt leírt jelenet nosztalgiaja tehát a korábbi kötetben megelőlegezett, az elmúlt időt tényként kezelő találkozási felé is irányulhat.

A nosztalgia, működésének minden melankóliája ellenére, megtermékenyítő, tudást hordozó kifejezés. Ahogyan már utaltam rá, átmeneti képződmény, egyszerre az anyagi és a szellemi kultúra része, hatás és vágy, objektum és szubjektum, amely elmosza kint és bent különbségeit. Michel Foucault ismert elmélete szerint a vágy azért kettős természetű, mert a szellemiből kiindulva fizikai tüneteket is kivált – véleményem szerint a nosztalgia is érdemes ebben a kontextusban értelmezni. Nem véletlen, hogy a svájci orvosok ópiummal és piócával akarták gyógyítani fizikai tüneteit. A nosztalgiaiban a honvágy és a múlt, de legalábbis a *másik* idő miatt összeolvad tér és idő: ez a kronotoposz lesz az, ahová nemcsak vissza lehet térni, de amit el is lehet vinni. A sóvárgás tárgya nemcsak a hely és idő, hanem a vágyakozás ágense maga: a nosztalgia a vágyott én felé is irányul, egy olyan beszédmód kialakításának

vágyával, amely egyszerre ismeri és felismeri a világot, és megőrzéssel válaszol a mindenkori jelen bizonytalanságaira. Susannah Radstone narratív nosztalgiával foglalkozó tanulmányában⁷ azt állítja, hogy a nosztalgia egyszerre kulturális módozat (cultural mode) és időbeli viszonyulás (temporal orientation).

Svetlana Boym *The Future of Nostalgia* című könyvében a nosztalgiának két, egymással versengő típusáról: megerősítő (restorative) és reflektív (reflective) nosztalgiáról beszél. A megerősítő nosztalgia inkább a „nostos”, vagyis a hazatérés részből táplálkozik, hiszen időn és történelmen átnyúlva hozza létre az elveszett otthon képzetét. Ezzel szemben a reflektív nosztalgia a vágyakozás felől közelít: „Reflective nostalgia thrives in algia, the longing itself, and delays the homecoming – wistfully, ironically, desperately. Restorative nostalgia does not think of itself as nostalgia, but rather as truth and tradition. Reflective nostalgia dwells on the ambivalences of human longing and belonging and does not shy away from the contradictions of modernity. Restorative nostalgia protests the absolut truth, while reflective nostalgia calls it into doubt.”⁸ Grecsó Krisztián szövegeiben inkább a megerősítő nosztalgia működik, az időn és téren keresztül, vagy talán azok jelenében létező otthon képzetében, amely mintegy kimerévített díszletként szolgál a szövegvilág kószáló figurái számára, ahonnan elmennek és ahová visszatérnek, folyamatos dinamikus mozgásban tartva ezzel azt, amit megélték, és azt, amire emlékeznek.

Aligha véletlen, hogy a *Harminc év napsütés*-ben az idő teresítésének koncepciója az úthoz kapcsolódó megérkezés és elindulás fogalmaihoz kötődik. Mintha a szó szerint és metaforikus értelemben, helyek és kulturális kontextusok között folyton úton lévő elbeszélő nemcsak a múlt korszakait, hanem a múlt tereit is hozzá akarná ragasztani saját, a kulturális idegenség képzetét folyton előhívó, jelenbelinek tételezett identitásához. Először a *Húsz év múlva* című, egy osztálytalálkozóról szóló szövegben jelenik meg a kronotoposz képze- te és a nosztalgia konkrét koncepciója: „Egy sarkot sem megyünk, már kezdem a kibírhatatlan nosztalgiázást, az idegenvezetést a szirupos múltban.”⁹ Ezekben a szövegekben a múlt egy hely, amelyet, akárcsak az osztálytalálkozó alkalmával a régi iskolát, meg lehet látogatni, amelyhez vissza lehet térni, és amely az intimitás és az ismerősség ígéretét jelenti. A különféle helyekre, a család- és személyiségtörténet különböző korszakaiba és tereibe kiránduló elbeszélő a nosztalgián keresztül teremti meg az elbeszélés kereteit: „(...) szóval, ahogyan a térben léteznek megszentelt helyek, úgy az idő is kifesti magának a fontosabb pillanato- kat.”¹⁰ Az emlékezet, legyen bár egyéni vagy közösségi, szükségszerűen fikcióként működik, ahogyan az egymást követő történetek elbeszélője is folyton reflektál a személyes történetek kitalált jellegére. Már a kötet

elején, *Az első Valentin-nap* című novellában igen erős az erre való utalás: „Azon a Bálint-napon, amit akkor először hívtak Valentinnak, ők olyan szépek és boldogok voltak, mintha én találtam volna ki őket, hogy itt mosolyogjanak ezeken a lapokon.”¹¹

Az allegorikusan is értelmezhető *Félúton* című szövegben fikció és emlékezet fogalmai még hangsúlyosabban összekapcsolódnak: „Milyen jó lenne, ha mint a térben, az időben is lehetne választott úton lenni. Vagy még jobb lenne, ha félúton. (...) Elindulnék hát oda is, bele a kitalált múltba, igen, hiszen már kitalált emlékek ezek, általam tákolat valóság, mese mind, ezeket a pillanatok és a hozzájuk tartozó fabulákat már magamnak sem hiszem el, hiszen nem emlékszem rájuk, csak arra emlékszem, ahogy elmesélem valakinek.”¹²

Az emlékezet fiktív jellege azért fontos, mert a téridő poétikájába helyezve nemcsak az idő, hanem ezen keresztül a tér is bevonódik a történetbe, miközben maga az elbeszélhetőség kérdésessé válik: „Maradt a szekrények, a szőnyegek sziluettje, a közös élet körberajzolt tere, megannyi szétfolyó emlékkontúr, de lám, már megint nem tudok az időről beszélni. Talán mert nincs emlékem róla. (...) Még az elmúlás is a tér ügye.”¹³ Az egykori szerelmére visszagondoló középiskolai tanár jelen ideje is inkább térként szituálódik *A szerető neve* című szövegben:

„(...) mintha a méterek percek volnának, és vissza lehetne ballagni az időben”¹⁴

A teresített múlt egyúttal egy felnőtté válás történetét különböző állomásait is bemutatja. Ezért is fontos, hogy a *Harminc év napsütés* sok története a kamaszkorhoz kötődik. A kötet harmadik, fizikai és szimbolikus értelemben is centrális helyzetben lévő, *Mire kinyílnak a muskátlik* című fejezetében található egy *Kamaszok* című novella, amely konkrétan a sajátos, pszichológiai és biológiai értelemben egyaránt átmeneti időszak leírását adja. Ez a már említett harmadik fejezet lesz az, amelyben helyet kapnak az otthon elhagyásával és megtalálásával, az indulással és megérkezéssel, és úgy általában, az átmenetiséggel és úton levéssel kapcsolatba hozható szövegek (*Hazulról el, Mire kinyílnak a muskátlik, Félúton, Lakjon, mondjuk Ercsiben, Kamaszok*). A kötet ezen kívül is számos, a kamaszkor és a felnőtté válás témáját játékba hozó darabot tartalmaz. Az osztálytalálkozóról szóló *Húsz év múlva* az időben való járkálás képzetét vezeti be, míg a második, *Házi kecsap* című egység három részből álló kezdődarabja, *A The Toors-mappa* egy gimnáziumi amatőr rockbanda történetén keresztül a kamaszkor utólagos mítoszképző potenciáljáról szól. A *Házi kecsap*, a *Remények, Il-dik*, a *Vera és az első szerelem* és a *Lakjon, mondjuk Ercsiben* című szövegek kamaszkori, míg például *Az első Valentin-nap*, a *Családi csomagolás*, az *Este, otthon* vagy *A vadgesztenyeszemű lány* című írások a fiatal felnőttkori élményeket, vágyakat, szerelmeket tematizálják.

Ezek alapján is jól érzékelhető az úton levés motívuma, amely az egész kötetet áthatja ugyan, ezekben a szövegekben azonban központi szerepet is kap, hogy ezáltal jöjjön létre az idő nosztalgikus tere, amelyben már semmi nem múlhat el, hanem minden megmarad. Örökös múlt idő az elbeszélés örökös jelen idejében.

ÉN

Noha tulajdonképpen gyűjteményes kötetről van szó, az egységes értelmezést segítő két iránymetafora könnyedén felfejthető a *Harminc év napsütés*ben is, két különálló, de ugyanazon, *Kémlelő* című fejezetben található írás alapján. Az első a fejezet nyitódarabja, a kötet alcímű is szolgáló *Csendes kalendárium* című novella, amelyben kiderül, hogy elbeszélő anyai nagyapája, a *Mellettem elférszből* is ismert Domos tata a *Kincses Kalendárium*ba írja a vízóraállást, egy kockás füzetbe pedig évtizedeken keresztül a napi időjárást. Ezzel a gesztussal a „kincses” mellett egy saját kalendáriumot, ha úgy tetszik, egy saját, az emlékezethez hasonlóan a fikció valós vázát alkotó archívumot hozott létre. „A beborult egekről évek múlva is tudni fogunk, dohogtam, bezzeg magunkról semmit. Amikor meghalt a nagyapám, anyám után én is végigolvastam az összes füzetet. Harminc év napsütése, átlaghőmérséklete, felhőátvonulása. (...) Akárha egy csendes kalendáriumot találtam volna az életünkről, amelyben – nem kell az a hízott egó – mi nem vagyunk benne.”¹⁵ A téma utal a falusi, paraszti életformának az időjárással kialakított viszonyára, meghatározó kapcsolatára, ahogyan arra is, hogy mindenki egy nagyobb rendszer része, a másság pedig mindig gyanús. Így lóg ki a családi láncolatból az elbeszélő, és Benedek a *Mellettem elférsz*ben. Mindez egy másik novellában is megjelenik: „Akkor még nem tudtam, hogy az apám nagybátyjának a szerepe lesz az enyém, én szövöm tovább a szöveget. Én viszem tovább a hűtlenség kanyargós mintáját, és tudok majd először kitörni egy magát védelmezőnek mutató, kötelező világból.”¹⁶ A hűtlenség szövege a hűtlenség *szövege*, pontosabban a szövegen keresztül létrejövő kulturális identitásváltás allegóriája lesz, miközben a nagypapa kalendáriuma az időjárás személytelen, mégis sorsokat befolyásoló részletezéséből az unoka-elbeszélő értelmezésében anekdotikus és emlékező naptárrá válik. A mintázat világos, mondhatni túl egyszerűen kínálja fel magát az olvasó számára, rétegzettség azonban kétségtelen.

A második iránymetafora a kötet utolsó előtti darabjában, a *Megszülettem egy kazal tövében* olvasható. Az első verseskötetét a nagymamájának hazavivő elbeszélő cserébe megkapja a nagymama, Juszti mama féltve őrzött saját írásait, amelyek között ott van ön-

életrajza is. A törvénytelen gyerekként egy szénakazal tövében született, majd árvaként felnövő és cselédsorba kerülő nagymama története az elbeszélő saját, az íráson keresztül felfedezett önelbeszélésének kiindulópontja lesz, a lehetőségekkel nem rendelkező nő történetét és a saját, ezen keresztül létrejövő genezisést egyszerűen létrehozva. Erre a sajátos, a tanúság és továbbvitel ígéretét hordozó gesztusra utal az is, hogy a novella címében egyes szám első személyben olvasható születés immáron nemcsak a nagymama, hanem az elbeszélő, sőt, az elbeszélő én születésére is utal. Hasonló ez a textuális helyzet – már ami a leszármazás íráson keresztül történő identifikációját illeti – mint ami György Péter *Apám helyett* című esszéisztikus családrejényében konstruálódik: „Az *Apám helyett*ben egy különös, ám a 20. század történelmi eseményeinek, ideológiai és politikai rendszereinek tükrében nem érthetetlen sors feltárására, elemzésére, megértésére és *megírására* tesz kísérletet a fiú, vagyis a tovább élő, a folytonosságot képviselő utód. A címben nevesített metonímia már a bevezetőben megszűnik pusztán retorikai alakzatként működni, hiszen kiderül, hogy a csere, bár szimbolikus, ugyanakkor valóságos, szó szerint értenődő is. »Ebben a szövegben, amelyet az apám helyett írok, számos ponton kerültem vissza az évtizedeken át ismétlődő problémához.«¹⁷¹⁸ A nagymama novellabeli története egyben autofikció is, hiszen már a *Mellettem elférsz*ben is megjelenik, ami erősíti az életmű darabjainak egymásra olvashatóságát, esetenként fölcserélhetőségét is. A *Harminc év napsütés* éppen annyira működteti a családrejény kódjait, mint amennyire tette a *Mellettem elférsz* vagy a *Jelmezbal*, szerkezetiileg pedig éppen annyira implicálja a töredezettséget, mint például a *Megyek utánad*. Ahogyan már utaltam rá, a mostani kötetben nemcsak olyan darabok szerepelnek, amelyek újságokban, internetes oldalakon jelentek meg, hanem olyanok is, amelyek részben vagy egészben korábbi kötetekben kaptak helyet. Ezek közül is figyelemreméltó a *Harminc év napsütés*ben helyet kapó négy Daru-történet, amelyek, ha nem is szerepeltek a *Megyek utánad*ban, mindenképpen meta- és intertextusokként olvashatók. Mind a négy novellában visszatér a *Megyek utánad* elbeszélőjének önleplező textuális határsértése, amely azonosítja az elbeszélőt Daruval, csupán időben tesz közöttük különbséget. Daru átélője, tanúja és mesélője is a történeteknek. „Daru én vagyok. Illetve voltam, húsz évvel ezelőtt. Ma már nem vagyok az. Senki sem hív így, de nem ezen múlik, hogy már nem vagyok.” A jóval egységesebbként olvasható *Megyek utánad*ban ez mindössze egy helyen jelenik meg, míg a *Harminc év napsütés* rövidebb Daru-novelláiban minden alkalommal, először a *Szabad?* című írásban: „Tudom, mert Daru én vagyok, és még most is a torkomban dobog a szívem, ha felidézem ezt a percet.”¹⁹ A *vadgesztenyész-*

mű lány című írásban hasonlóképpen: „Azon a februári napon is sajnálta magát nagyon. Sajnálta magát, mert Daru én vagyok, és az egyik legkedvesebb foglalatosságom ez.”²⁰ Ha mindkét kötet esetében, sőt, bizonyos vélekedések szerint a *Jelmezbál* kapcsán is felmerülhet, hogy az egyes novellák, elbeszélések önállóan és együtt olvasva is megállják a helyüket, úgy ez nemcsak a folyton újra- és túlíródó homogén szövegkorpusz elméletét erősíti meg, hanem utólagosan a korábbi kötetek kompozíciós elveit is. A *Harminc év napsütés*ben a *Jelmezbál*ból is találunk történetet, a *Mellettem elférsz*nek pedig számos szereplője és motívuma szivárogtat át – vagyis az új kötet szinte csak a kompozíció és a szerkesztési megoldás miatt új, más különben az autofikció és az intertextualitás evidens példája. A saját szövegeken kívül számos vendégszöveggel, kulturális- és médiaszövegek referenciáival találkozhat az olvasó, József Attila létértelmező költeményétől²¹ a *Nagy utazás* című filmslágeren keresztül a *Csil-lagok háborújáig*²². A publicisztikai műfaj sajátosságainak megfelelően könnyen jelennek meg benne a tömegkultúrára való utalások, olyan nyelvi játékok vagy vendégszövegek, amelyek sok befogadó közös tudását hordozzák. Konkrét szépirodalmi intertextus – amikor nem saját szöveg átértelmezése történik – inkább csak lokális vonatkozásaiban jelenik meg. A legfeltűnőbb példa erre a *A szegvári bál* című novella, amelyben – a kötettől szinte már jól megszokott módon – a bál majdnem heterotóp tere a gyerekkori, kamaszkori nosztalgia helyszínévé válik. A régi ismerősökkel és barátokkal való találkozás kirándulás a múltba, amelynek tanúi az elbeszélővel együtt öregedtek tanácstalanra. A novella előtt található, *Szent Iván-éji csodák* című szöveg ugyanakkor saját múltidézésébe szövi bele Móricz Zsigmond *A szegvári bál* című novelláját, amelyet a meglátogatott egykori iskola tanulói az elbeszélőhöz kötnek: „A volt tanító nénim mindjárt ki is tölteti velem a gyerekek műveltségi tesztjét, de már túl jószívű, mert megsúgja, amit nem tudok, hát, ha ez annak idején is így ment volna, gondolom, és beik-szelem a kettest, Móriczot, mert ő írta *A szegvári bált*. A volt tanító nénim azt feleli boldogan, hogy az összes csoport rám tippelt.”²³ Ez végül – hasonlóan az „össze kéne szedni” önbeteljesítő parancsához – olvashatóvá is válik, a helyi hős pedig a lokális mítoszképzésen keresztül egyfajta önkanonizáláson megy át.

KALENDÁRIUM

Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy a kalendárium eredeti jelentése „adósok könyve” volt. A 20. század elején a kalendárium – például a már megidézett *Kincses Kalendárium* – a vidéki, paraszti kultúrá-

ban a világgal való kapcsolatot is jelentette, amelyből nemcsak az idő strukturáltságát lehetett kinyerni, de ráadásul mindenféle érdekességet is. A kalendárium persze, ahogyan Domos tata időjárását feljegyző füzetének tartalma is, véges volt. Ma leginkább a naptár kisé régies szinonimájaként használatos, pedig ha mind ezt, és eredeti jelentését végiggondoljuk, világossá válik a jelentősége. Az adósság ugyanis nemcsak anyagi, hanem metafizikai is lehet. A *Harminc év napsütés*ben megjelenő adósságok az időre ugyanúgy vonatkoznak, mint azokra a tartozásokra, amelyeket a családnak, az elhagyott helyeknek és embereknek kellene leróni. Az énelbeszélés nyelve azért szükségszerűen hiányos, mert a folytonos rejtőzködés, asszimilálódás, mimikri és narratív trükközés (vö. *Jelmezbál*) ellenére mégsem sikerül soha megtalálni sem a vágyott ént, sem a vágyott időt és teret. *A szegvári bál* című, már említett szövegben hiába találkozunk az elbeszélő egykori önmaga szemtanúival, az idő természeténél fogva az elbeszélés jelen idejében ugyanolyan vágyódást érez a múlt, mint a soha meg nem élt jelen iránt: „Megint iszunk, közben arra gondolok, hogy miért nincs több ilyen pillanat, amikor nem zsörtölődöm, hanem csak hálás vagyok érte, hogy vagyok, miért nem tanultam meg jobban örülni a perceknek, ahogy morzsolódnak.”²⁴

Gregory Marshall *The Sound of Story: Narrative, Memory and Selfhood* című tanulmányának egyik kiemelt gondolata, hogy a narratívában megképződő én olyan képzelőerővel rendelkezik, amely az én egyébként diszperzív fragmentumait képes úgy összerakni, hogy abból tapasztalatot és tudást hoz létre.²⁵ A narratíva ebben az értelemben, ahogyan a nosztalgia is, empirikus, hiszen mindkettő az én elbeszélésének bevett stratégiáit képes működtetni. Az elbeszélő tapasztalatai a nosztalgikus vagy emlékező narratívában egy adott renddé állnak össze: nemcsak az idő szerkezetét, hanem a dolgok rendjét is létrehozzák. Ez az olvasónak is lehetőséget ad arra, hogy saját élményeit az elbeszélés élményeivel rokonítsa, adott esetben kiterjessze, mindez pedig alátámasztja a népszerűség azon elgondolását, amelyre már a fejezet elején utaltam. A narratív én bizonyos értelemben, a csenddel szemben jön létre, hogy a saját történet megírásán keresztül arcot és hangot adjon azoknak, akinek a nevében beszél. Ez a *Harminc év napsütés* esetében különösen fontos, hiszen a kötet alcíme *egy csendes kalendárium*. A kalendárium írásának és olvasásának lassú, kontemplatív jellege, a napok egymás után fordulása a csendet implikálja, ezzel szemben a megírásán keresztül tapasztalás láthatóságot és hangot ad a néma szubjektumoknak, nem létező történeteknek: „Ötvenéves titok szabadult ki a napvilágra. Ötven évig nem merete senkinek mondani. (...) Mit akar egy négy elemi végzett, árva lányból lett parasztasszony? Mi végre írogat? Milyen úri hóbort ez?”²⁶ Az unoka végül megírja ket-

tőjük történetét, ahogyan az idézett *Apám helyett*ben végül a fiú írja meg azt, amire az apának sem nyelve, sem ideje nem maradt. Az elbeszélő és az olvasó egyszerre válnak nemcsak tanúságtevőkké, hanem egyben az élmények átélőivé, azon a nyelven keresztül, amely a közös tudásra építve alakítja ki az identitás stratégiát és az énelbeszélés módozatait, gyakran éppen a családtörténeten keresztül.

A *Harminc év napsütés* első olvasására kifejezetten férfias szöveg, számos férfi szereplővel, elbeszélővel, illetve a férfiaság és férfivá válás különféle rítusainak bemutatásával, sőt, a kötet ötödik fejezete egyenesen *A férfiak sose tudják* címet viseli. Szembeötlő, hogy az elbeszélő eredettörténetének origója, ahogyan már utaltam rá, a nagyszülői generáció, különösképpen pedig a saját önéletírásával a rögzített családtörténetet elkezdő Juszti mama. A szülői generáció, különösen pedig az apa, elérhetetlennek tűnik. Mintha a nosztalgia, az elvesztett, illetve sok esetben soha nem létező én és ott-hon iránti vágy valójában a már halott apa iránti vágy lenne, aki, ahogyan több, a kötetből szereplő szövegből kiderül, soha nem volt jelenlévő, elérhető. A hely iránti nosztalgia figurális értelemben az apa iránti nosztalgiává alakul, amelynek megvannak a maga sajátos terei. Az apa és a tér között így metonimikus viszony alakul ki: a múlt, amelyet az ő nem-jelenléte határoz meg, a teljes hiányából visszatekintve mégis otthonosnak tűnik. A honvágnak nemcsak időbeli és térbeli kiterjedése van, hanem az apa lehetségeségét, a vele és általa megélt élményeket is jelenti: „Mély, felnőtt izgalmat éreztem, de munka közben emlékeztem, egészen pontosan *nosztalgiáztam*, ahelyett, hogy átéltem volna, ami történik. Hogy együtt vagyunk, ahogyan olyan ritkán, az apám meg én.”²⁷

Mindeközben nemcsak az elbeszélő családtörténetét, de magát a kötetet is a nagyszülők indítják el, az *Össze*

kéne szedni című nyitó írás utáni első fejezet ugyanis a *Nyarak a nagyival* címet viseli, és főként olyan írásokat tartalmaz, amelyek a Juszti mamával töltött baltóni nyaralásokat mutatják be. Ezek a szövegek nemcsak a nyaralás tematizálásában közösek – a címre utaló nyári motívum több fejezetben előkerül – hanem inkább a felnövéstörténet nagymamán keresztül megidézett epizódjaiban. Juszti mama uralja, sőt, befolyásolja és alakítja az időt. A *Harminc év napsütés* az elbeszélés jelen idejéből visszatekintve a nagymamával töltött nyaralásokkal kezdődik, és még akkor is az ő története, önként vállalt önelbeszélése mozgatja, amikor már textuális értelemben semmivé vált. Így a *Harminc év napsütés* ágense a nagymama, alanya az elbeszélő, tárgya pedig a távoli apa, akit megtalálni nem, legfeljebb elképzelni lehet, egy ellen-aparegény megírásával.

Akármilyen könnyed, számos olvasó által problémamentesen dekódolható kötet a *Harminc év napsütés*, a benne megjelenő téridő-poétika, az emlékezet, a családi archívum, az önelbeszélés és a nosztalgia kezelése mégis hangsúlyossá tesz, hiszen olyan társadalmi jelenségeket mutat be, amelyek az egyéni és közösségi elbeszélések jelenleg is fontos csomópontjai. Az identitás ezekben a kötetekben nemcsak az első számú probléma, hanem ráadásul a kérdésekre adott válasz is. Az identitás komponensei nemcsak az elbeszélhetőség, hanem a láthatóság privilégiumát is meg tudják adni az elbeszélő és elbeszélő szubjektumoknak.

■ ■ ■

Hermann Veronika: irodalomtörténész, kritikus. Az ELTE BTK-n végzett magyar nyelv és irodalom, összehasonlító irodalomtudomány és kommunikáció szakokon, 2015-ben doktorált ugyanitt az Irodalomtudományi Doktori Iskola-ban. 2011-től a Média és Kommunikáció Tanszék oktatója.

JEGYZETEK

- 1 A tanulmány megírásának ideje alatt a szerző Móricz Zsigmond Irodalmi Alkotói Ösztöndíjban részesült.
- 2 HERMANN Veronika, *Beszédtrödékek az eredetről* in Kalligram 2016/9.
- 3 DAVIS, Fred, *Yearning for Yesterday: A Sociology of Nostalgia*, New York, The Free Press, 1979.
- 4 Ld. DAVIS 1979, VII.
- 5 GRECSÓ Krisztián, *Harminc év napsütés*, Budapest, Magvető, 2017, 101–102. (kiemelés az eredetiben)
- 6 Uo., 201.
- 7 RADSTONE, Susannah, *Nostalgia: Home-comings and departures* in *Memory Studies*, 2010/3, 189.
- 8 BOYM, Svetlana, *The Future of Nostalgia*, New York, Basic Books, 2001, XVII.
- 9 GRECSÓ 2017, 30.
- 10 Uo., 103.
- 11 Uo., 44.
- 12 Uo., 104–105.
- 13 Uo., 76.
- 14 Uo., 106.
- 15 Uo., 207.
- 16 Uo., 125.
- 17 GYÖRGY Péter, *Apám helyett*, Budapest, Magvető, 2011, 14. – hivatkozás az eredetiben
- 18 HERMANN Veronika, *Hát akkor itt fogunk élni – Identitás és emlékezetpolitikai ajánlat György Péter Apám helyett című könyvében* in ANTAL Nikolett-MÉSZÁROS Márton (szerk.) *Holokausz, új utak, új generációk*, Budapest, Fiatal Írók Szövetsége, 2016.
- 19 GRECSÓ 2017, 144.
- 20 Uo., 226.
- 21 „És persze, hogy én állnék minden fülkefényben. Látnám magam: könyöklök és hallgatók.” (Uo., 104.)
- 22 „mondtam neki, mint Leila hercegnő Obi-Wan Kenobinak” (Uo., 84.)
- 23 Uo., 37.
- 24 Uo., 41.
- 25 MARSHALL, Gregory, *The Sound of Story: Narrative, Memory and Selfhood in Narrative*, Vol. 3, No. 1, 35–37.
- 26 GRECSÓ 2017, 231.
- 27 Uo., 123. (kiemelés – H.V.)

„Te, némagyerek”

Az amerikai horror olykor egészen bizarr viszonyt tételez a régivel, az öregséggel és egyáltalán az elmúlással. A divatjamúlt tárgyakból, öreg emberekből (*elhasznált* testekből) elviselhetetlen fenyegetés és közben varázs árad. Lovecraftnál és más amerikai horrorszerzőknél a régi és az idegen egyszerre *másítja* meg / el a mi jelenünket. Az *ösi* a jövőt lehetetlenné teszi, személyes katasztrófába sodor, hiszen lenyűgöz, elvarázsol, rabul ejt.

Szalay Zoltán novellái – egy remek klasszikus rémtörténetet, a *Kékfejű makákót* leszámítva – mind az ezredfordulós Kelet-Közép-Európában, Szlovákiában játszódnak. De ebben a *felföld*-univerzumban is minden, ami *ösi*, öreg, elhagyott, omladozó az *borzalmas*. Ráadásul ez a fenyegető, már csak félálomban élő múlt többnyire „magyar idejű”. Nem a fáraók átka, nem valami távoli civilizáció, hanem a bennünk élő, már elfelejtett nagymama vagy nagypapa jelent elviselhetetlen fenyegetést. Hiszen az Újváros lakótelepei mögött (alatt) ott rejtőzik egy félig romba dőlt, régi metropolisz a maga elhagyott gyáraival, utcáival, vasútállomásaival – egy megtagadott szellemváros, a Bratislava mögött rejtő Pozsony. Már szinte láthatatlan, de a szaglás, az hangok és az álmok révén bármikor felidézhető. „Amikor Emil Pikler egy-egy kellemesen fényes tavaszi délutánon kitárta az ablakát, a lány szellő elhozta lakásába a szellemgyár lehelletét...” (86). A kötet emel tán leginkább Lovecraftra emlékeztető¹, de kortárs valóságban játszódó novellájában, *A tökéletes számban* a fiatal Lipák logopédushoz hurcolják, aztán megölik a gyerekeiket, mert az elsőnek „elátkozott szavakat” mond: *szíp, kíz, kírek*. A „magyar” szó egy-

Szalay Zoltán:
Felföld végnapjai
Kalligram, 2017

szer sem hangzik el az elbeszélésben, a szülők és a logopédus csak „idegen nyelvről” beszélnek. Az „idegen nyelvnek” a szövegben nincs grammatikája, a félelem, a szégyen és az artikulátlanság társul hozzá. És a kutyaugatás a motivikusan visszatérő szimbóluma.

A novellák többsége értelmezhető az identitásvesztés elbeszéléseként is, és kínálhat politikailag könnyű megfejtést. De a szövegháló azért ennél izgalmasabb lehetőségek is felvillant.

A Mikszáth-novellák érdekes paradoxona, hogy sokszor olyan szlovák hősöket mutat be, akik egész életükben szlovákok között éltek, kizárólag szlovákul beszélnek – és teszi a szerző mindezt magyar nyelven. A paraszti kisvilág fojtó drámaisága (mint pl. *A lohinafi* fiú) épp a sajátos *ki-fordítás* révén lesz érzékelhető számunkra. A befogadáshoz társul azért némi szorongás vagy szégyenkezés: hiszen mi nem azonosul(hat)unk teljesen a hősökkel, csak meglessük vagy kihallgatjuk őket.

Szalaynál aztán a csavar tovább csavarodik vagy Henry James-szel szólva „fordul egyet”: a szlovák hősök, akik egész életükben szlovákok között éltek, csak szlovákul (vagy angolul) beszéltek, a szívük mélyén tudják, hogy magyarok, vagy hogy legalábbis magyarok *valahol*, bár nem beszélük ezt a nyelvet – és mi ezekről a szorongásokról, a nyelvvesztés traumájáról irodalmi magyar nyelven olvasunk.

A *felföld végnapjai* cím (még így, kisbetűsen is) patetikus pusztulást sejtet. A cím alapján visszavonuló seregeket, lerombolt kastélyokat, kémjátszmákat, kétségbeesve csomagoló szépasszonyokat képzelünk magunk elé. Semmi képpen sem ezt a lassú, fáradt erjedést, megadó, öreges vagy abszurdba forduló

ló identitásvesztést. Pedig a cím a *Jani-csárok végnapjaira* (Jókai Mór) is utal, egy beláthatatlan következménnyel járó, történelmi korszakfordulóra. De a novellák egy része nem magyarokról vagy elszlovákosodott magyarokról szól – akkor viszont kinek vagy mi- nek a *végnapjaira* kell felkészülni? Egyáltalán nem biztos, hogy Szalay *felföld-je* alatt a hagyományos Felvidéket kell értenünk, Hanem inkább azt a polgárosodó Kelet-Közép-Európát (Szlovákiát?), amely múltja megtagadásával próbálta megteremteni az élhető, fiatalos, a jövőre és természetesen a nyugatra nyitott társadalom kereteit. De egy ilyen kísérlet mindig reménytelenül az ismétlődés és a múlt foglya marad, mint láthatjuk ezt a remek Kafka-parafrazisban, *A keleti szárnyban*.

Szalay Zoltán kispolgárai szinte semmiben nem hasonlítanak a hajdani Monarchia ravasz, mozgékony, vidáman jövő-menő, de a birodalmat közben mégiscsak börtönnek látó polgáira. Szalay figurái kövérek, lottyadtak, torzak, enerváltak. És szinte mindig tehetetlenek. Több novella hőse vagy elbeszélője fogyatékos gyermek. A homogén nemzetállam, a *múlt* újraéledt, némi Európázással nyakon öntött változata az egyént beszorította valami univerzalisztikus, rideg és riasztó egyformaságba. A legtöbb novellában tél van, a hősök dideregnek, mintha Újvá-

¹ Ez a novella, ahol a főhős körülményes kutatómunka után a „rettenetben” saját családjára és származására ismer, mintha Lovecraft *Árnyék Innsmouth felett* c. híres elbeszélésének kiforgatása lenne.

rosból az idegenekkel együtt a tavaszt is száműzték volna.

A legelső novellában, az *Orrok és orrocskák*ban Piaček úr új ajtót rendel a tönkrement régi helyett. De ez a bizonyos új ajtó soha nem érkezik meg. De ajtó nélkül sem vezet sehova Piaček úr és kedves felesége útja. A konyhájukból csak a lépcsőházra látnak, és ha Piaček úr ellátogat az Egérlyuknak hívott kocsmába, csak hozzá hasonló, csúnya és kopott öregemberekkel találkozhat. A makákós történeten kívül ez az egyetlen novella, amelybe beszűrmeddik valami a Kelet-Közép-Európán túli valóságból: a raktáruháza recepciósa közép-afrikai vulkánokról, azerbajdzsáni sztrájkokról hablatyol, mikor az öregekkel meg akarja értetni, miért késik a megrendelt ajtó. Ezek a világok persze olyan viccesek és lehetetlenek, mint a középkori útleírások fantasztikus, soha-nem-látott birodalmai.

Szalay Zoltán kelet-közép-európai (rém)történeteiben az öregség és a múlt nem magától értetődően szörnyű, mint az amerikai horrorban, hanem csak azért válhat nevetségessé vagy növekedhet démonivá, mert az elhallgatásuk (*újboldi* elhallgatásuk) lehetetlenné tesz bármiféle jövőt vagy folytatást. De nemcsak ez az egységes gondolati keret kapcsolja össze az egyes elbeszéléseket. A visszatérő motivikus elemek (némaság, kutyák, lakótelep, torzszülöttek) olyan erők és részletgazdagok, hogy mögöttük nemcsak egy novellaciklus, hanem egy jövőendő nagyregény körvonalai is felsejlenek. ■ ■ ■

■ **Bánki Éva:** író, irodalomtörténész. Művei: *Esőváros* (2004), *Aranyhímzés* (2005), *Magyar Dekameron* (2007), *Fordított idő* (2015), *Elsodort idő* (2017).

RIZSÁNYI ATTILA

Léttengenés és megszűnés lidércnyomásban

A kötetcímben jelzett pusztulást megelőző hangulattal igen, ehhez kapcsolódó tudatos készülődéssel azonban nemigen találkozunk a *Felföld végnapjai* olvasója. A megszűnésre utaló jeleket ugyanis, legyenek bármilyen egyértelműek is, ezekben a *végprózák*ban mintha nem fognak a szenzorok, mintha a megbomboló, a helyenként preapokaliptikus ehelyett inkább átfordulna normálisba. Nem a remény, nem is a rádöbbenést követő beletörődés atmoszférája okozza ezt, sokkal inkább a silányulással, a sínylődéssel kialakított összhang, a negatívummal való koegzisztencia. A külső és a belső minőségek egymásnak feszüléseit sorakoztatja fel a novelláskötet: bezárt világok tűnnek fel, amelyeket ha nem maga az elszigeteltség sodor az enyészet felé, akkor a feltöretettség, a megnyílás egy formája.

Az egyének elmagányosodása ugyan megmarad személyes tragédiának is, ám a szövegekben ez a jelleg relativizálódik és valamelyest háttérbe szorul a közösségi, társadalmi vonatkozásokhoz képest. A megjelenített cselekvésmintázatok sokszor szembekerülnek a környezet elváráshorizontjával, az így létrejövő kölcsönhatás pedig rendszerint kaotikus, de minimum a konvencionálistól távol álló kifejeletet hoz magával. A társadalomábrázolás pedig a térségben felfedezhető légkör leképeződésének, sőt kritikájának mondható: a novellákban rendre olyan közösség rajzolódik ki, amelynek fiatal tagjai emigráltak, a beteges kinézetű öregek céltalan bolyongása jellemzi az utcaképet, s csak halványan dereng a tudat, hogy ez nem feltétlenül van így rendjén. „Piaček úr nem értette őket, s azt sem értette, vajon mi ez az egész: maga körül csak ilyen kövér öregeket látott, akik mind nagyon hasonlítottak egymásra, de az újságokban, amiket olvasott, másfaj-

Szalay Zoltán:
Felföld végnapjai
Kalligram, 2017

ta emberek voltak, tiszta arcúak, apró, finom orral, mondhatni, orrocskával” (13). A leépülés nyomán monotonitásban átforduló közegben az idő kizökken, a percepció azonban nemhogy idomulna ehhez, hanem éppen deformálódik, és akár szélsőségesen elmozdul az irreális felé. Ennek nyomán az abszurd meg a szürreális különböző mértékű és fokú megnyilvánulásai figyelhetők meg, a hétköznapi rend látszólag ok nélküli felborításától a szeplőtelen fogantatás gondolatával küszködő apai megnyilvánulásokon át a semmiből feltűnő haldokló fürjhez való furcsa viszonyulásig. Az abszurd, a meghökkentő, az esetenként természetfeletti azonban nem maga magáért szerepel a novellákban, sokkal inkább eszköz, iniciátor, így például Samunak, a kutyának a szóra, illetve dalra fakadása is a reakciók ábrázolásának adja meg a terepet: „Doktor úr... Vissza kell mennie hozzá. Rá kell beszélnie, hogy hagyjon fel ezzel az örültséggel. Ő egy kutya, a mi kutyánk, úgy kell viselkednie, ahogy eddig. Labdázni kell, csontot rágnia, ugatnia. Kérem, magyarázza el neki. Így egyszerűen... nem tarthatjuk meg őt” (143). A kötetet egybefüggőségét is jól jelzi, hogy az itt feltűnő hatásmechanizmussal analóg jelenséggé értelmezhető a *Lent a földön* című szöveg alapszituációja, ahol az angylaszárnyszerű nyúlványok megléte nyomán kerül előtérbe a más-ság, az elszigeteltség, a privát szférába való bebocsátás kérdése, ezek azonban más körülmények összjátékaként is kifejezésre jutnak a kötetben. Ugyanígy a közös motívumvilág apróbb vagy nagyobb építőelemei az Egérlyuk söntés

mint az egyedüli közösségi tér, a testérezkelés és -deformáció, a titok, a csend, a sötétség, a hideg és a meleg ellentétpárja, a kábulat és a mániakusság, vagy akár az írómesterséghez, az értelmiségi létezés való viszony – mindezek az időnkénti felbukkanásukkal fontos költőanyagai a kötet mikroszerkezetének. Az egyértelműsített sejtetés azonban több mint vissza-visszatérő motívum, jóformán a teljes szövegkorpuszt áthatja, így az olvasó a valóságból ismert helyszínek, szituációspecifikus mozzanatok fedezhet fel, ám ezek beazonosítása egyáltalán nem feltétele a megértésnek, a hangsúly az általános értékű mondanivalón van. E jelenség eklatáns példája a három *ciklus* közül a második címadó szövege, amely feszegeti is a novella műfaji határait. Terjedelme lehetővé teszi, hogy a narráció szerteágazzon, ám az így kibomló részletgazdaság – ahogy néhány más novella esetében is – nem minden esetben válik feltétlenül a javára, ennek ellenére megszerkesztettsége nem kétséges. Amíg a kötet cím esetében az ott szereplő földrajzi név indíthatja el akár a referencialitás felé hajló aszociációt, addig *A tökéletes számban* szereplő leírások vezethetik az olvasót a valósággal való kapcsolatkeresés felé: „Az Újváros másik, régebbi vasútállomása a szőlődombok tövében volt, ennek szomszédságában pedig az egykori kis falu, ahova most már a villamosínek is eljutottak” (87). A nyelvi, kisebbségi kérdés ennél is egyedibb *couleur locale*, de ez is inkább a reakciók és viszonyulások relációjában válik lényegessé, s szervesen beépül a szövegbe, például együtt funkcionál a kutya-motívummal, amely szintén visszatérő eleme a kötetnek („Emil később ódzkodott mindentől, ami a faluhoz kötötte. Leginkább a kutyaiktól. Nem beszélt hozzájuk, csak gesztusokkal kommunikált velük, ahogy a nagyszüleivel is” [85]) – vagy pedig a krimire jellemző atmoszférában bontakozik ki egy olyan történetzálon, amelyben a szülők képtelenek elviselni, hogy gyermekük más nyelven szólal meg („Először az anya tört meg. Zokogva, önkívületi állapotban mondta el, hogy nem bírtak ránézni a gyerekekre, mintha nem az övék lett volna, és ezt nem lehetett kibírni” [96]).

A teljes izoláltság lélektanába is betekintést enged a második ciklus. *A kékfűjű makákó* a külvilágot képviselő behatolásának és a választott remeteségben élő személy ellenállásának szövege is, viszont felsejlik a narrátor-főszereplő szabadulási vágya is, amelynek kifejezésében gátolva van. Némaként, másodmagával egy lakatlan szigetre zárva elszigeteltsége kétszeres, s ennek némileg alá is veti magát, nem küzd ugyanis foggal-körömmel a szabadulás lehetőségéért. Mélyebb rétegekig hatol és jóval talányosabb *A keleti szárny*, a korlátozottság novellája. Elbeszélője, egy névtelenségre kárhoztatott, meghatározhatatlan szubjektum egy olyan palota egyik szárnyának rabja, amely karkai hivatalként nyeli el az ügyeket intézni akadó odatévedőket. Ám a középpontba helyezett létforma hatványozottan sanyarúbb és redukáltabb, életének szabályozottsága szoros és végleges, és noha ennek körüljárása és problematizálása a fő a vonal, a hozzáidomulás egy válfaja itt is feltűnik: „Jobbára a Palotáról mesél, mert neki sincs nagyon más világa a Palotán kívül, na meg tudja, hogy én azt a másik világot úgysem érteném meg, mert az enyém csak a Palota. És talán mesél bőven arról a másik világról is, de azt nem jegyzem meg. Azt megszüri az emlékezetem” (154). Szalay egy olyan bezárt rendszert hoz létre és működtet, amely sem a főszereplő, sem pedig az olvasó számára nem fejthető meg, látható át teljesen, s éppen ez adja az ábrázolat izgalmát. A szövegben sorra bomlanak ki a többszörös fizikai és pszichikai elkorcsosultság következményei, az önkép felépítésének akadályozottsága, az indokkeresés, a való-

ság megkérdőjelezése, a lázadás, a vágyakozás és a beletörődés konstellációi. „Látom az arcukat, a szemüket, amely sápadtan csillog, és tudom, hogy nincsenek, és hogy ezt meg kell nekik bocsátanom. Elvégre mindannyian a Palotában vagyunk, a Palotáért vagyunk, és ez így van jól” (170).

A kötet címadó szövegfüzére egy megszűnés felé sodródó disztópia előterében játszódik, a fulladást elkerülni akaró kapkodás pedig kiegészül a visszatekintés mozzanatával, a kezdet és a szinte-vég ábrázolásával szorítva keretbe egy köztársaság történetét. Az államalapítás gesztusának a vég felőli értelmezése ez: olyan szituáció bontakozik ki, ahol a kezdeti eufóriának már az emlékképei is alig hívhatóak elő a teljes összeomlás szélén állva. És ahogyan az orvosi szenvtelenség miatt az egyén számára sincs mentség a betegség elleni küzdelemben, ahogyan a lakás megsziszikesedik, mert a predátor alulmarad a számbeli fölényben levő táplálékával szemben, a társadalom, a szépreményű, ám nem hosszú életű ország is megmenthetetlenül beomlik. A kiváltó okok keresése legitim magatartásformának tűnik ebben a helyzetben, de nem kizárt, hogy éppen olyan felesleges, mint a kötet azon szövegeiben, ahol a logikátlanság valamilyen válfaja kétségtelenül beleavatkozik a szabályok alakításába. Vagy minden az aktuális szürreál függvénye? ■ ■ ■

■ **Rizsányi Attila** (1993): Az újdíéki Magyar Nyelv és Irodalmi Tanszéken szerzett diplomát, újságíróként, szerkesztőként vajdasági előjelű médiumok munkársa, legtöbbször a Híd folyóiratban publikált. Szabadkán él.

Fekete, fehér, nemigen

Az emberiség teljes történelme végigkövethető az egymás fölött elnyomó hatalmat gyakorló embercsoportok történelmén keresztül. Minden nagyobb fordulat felbukkan, ha abból a szempontból tekintünk végig a világ eseményein, hogy egyes korokban mely embercsoportok lettek más népek tulajdonai. Ennek az egymás fölötti rendelkezésnek számos variációjával találkozunk, de mindegyikben biztosan beazonosíthatunk egy közös jellemzőt: minden elnyomó, kiszákmányoló, rabszolgatartó rendszer alapvető fontosságú, elsődleges eszköze volt a fizikai (erő)fölény. A múltban egy ember teljes szabadságának elvételehez testi erőszakra, illetve a folyamatos fenyegetettség-érzés fenntartására volt szükség.

A világban ma – hivatalosan – nem létezik a rabszolgatartás intézménye, igaz, könyvtárnyi irodalma van már a modern kori rabszolgaságnak. Azonban a fogalomról napjainkban elsősorban nem ez, és nem az ókori vagy a középkori rabszolgatartó társadalmak jutnak eszünkbe, hanem többnyire az Afrikából elhurcolt és főként Amerikában, az Egyesült Államokban kényszermunkára fogott emberekre asszociálunk. Az ő sorsuk, szabadságukért folytatott küzdelmeik az alapvető emberi jogok szimbólumává váltak.

A fekete kontinens már a 15. századtól bekapcsolódott a rabszolga-kereskedelem útvonalába. Eleinte Európába, de az 1500-as évek elejétől legnagyobb tömegben már az Újvilágba szállították az ott foglyul ejtett embereket. Az összes elhurcolt száma 10-11 millió före becsülhető, közülük 1,5-2 millióan még az utazás során meghaltak. Rabszolgák generációi nőttek fel és tűntek el az Egyesült Államokban, mire Abraham Lincoln 1862-ben nyilvánosságra hozta az *Előzetes Emancipációs Kiáltványt*, amelyben szabadságot ígért a déli államok rabszolgáinak, de ezek után még sok-sok évek kellett elteltéig a rabszolgatartás tény-

Yaa Gyasi: *Hazatérés*
Libri kiadó, 2017,
fordította Csuha István

leges felszámolásáig. Ráadásul mindez nem hozta automatikusan magával az egyenlő jogokat. És csak 2009. (!) június 18-án került sor a washingtoni szenátus törvényes nyilatkozatára, melyben az Egyesült Államok bocsánatot kért az afroamerikaiak ellen elkövetett bűnökért, és emberiség elleni cselekedetnek ítélte a rabszolgatartást.

Döbbenetes számok és évszámok, de csak számok. Mára ugyan kijelenthetjük, hogy a törvény előtt a fekete és fehér amerikai állampolgárok egyenlők, de ebben a történetben van és volt is még néhány árnyalat.

A múltra vonatkozó száraz adatokból mindig akkor válik történelem, amikor valódi történeteken keresztül láthatjuk őket. A fekete rabszolgák életének első nagy port kavarázó elbeszélője vitathatatlanul Harriet Beecher Stowe volt, aki még nem történelmi regényként írta a *Tamás bátya kunyhóját* 1852-ben. (Állítólag a polgárháború idején találkozott Lincoln elnökkel, aki így köszöntötte: „Ön tehát az a kicsi asszony, aki kiváltotta ezt a nagy háborút.”). Könyvének hatására számos fehér honfitársa vizsgálta felül nézeteit a rabszolgasággal kapcsolatban.

Yaa Gyasi *Hazatérés* (*Homegoing*) című nagyívű regénye azonban kevésbé a Tamás bátyával és annak vad romantikájával, inkább Alex Haley *Gyökerek* (*Roots*) című 1976-os művével rokonítható, legalábbis, ami a generációkon keresztül követett életeteket illeti – Gyasi azonban jóval több árnyalattal dolgozik Haley-nél. Nem a klasszikus fekete-fehér, jó-rossz sémára épít, ennél jóval életszerűbben, tárgyilagosabban és pontosabban mutatja be két, Ghánából származó család sorsát, hét generáción keresztül.

A mai Ghána Nyugat-Afrikában, a Guineai-öböl partján, Togo és Elefántcsontpart között fekszik, területén az 1600-as években alakult ki a 19. századig fennálló Ashanti Királyság. Partjára, az Aranyparra – amely a szomszédos országok tengerpartjaival közösen a Rabszolgapart nevet is kiérdemelte – már az 1400-as évek végén erődöt építettek a portugálok, megteremtve az arany-, elefántcsont- és emberkereskedelem központját. Őket szorították ki a 17. században a hollandok, franciák, britek, közülük pedig az utóbbiak maradtak ott legtovább. A *Hazatérés* két családja is a britekkel kerül így vagy úgy kapcsolatba.

Az egyik családfa gyökere Effia, az akán törzsbe tartozó fanti népcsoport tagjaként látja meg a napvilágot, különös, misztikus körülmények között, hatalmas tűzvész pusztításának közepette, az 1700-as évek második felében. Falujából már vett el fehér férfi bennszülött nőt, és ugyan apja (Cobbe) más sorsot szán neki, végül mégis James Collins, magas rangú brit katona hitvese lesz – a szülei eladják – és az aranyparti Cape Coast erődbe kell költöznie.

Itt ad életet fiának Quey-nek, aki ugyan alkalma nyílik Angliában tanulni, mégis sorszerűen találja szembe magát a sehova sem tartozás érzésével. Egy véletlennek köszönheti, hogy barátira talál a szülőföldjén, ahol végül – annak ellenére, hogy nem olyan sötét a bőre, mint a többieké – megérzi, hogy valójában ide, a feketék közé tartozik. Ugyanakkor nem tehet mást, mint hogy belesimul a számára egyedül fenntartott, apjától megörökölt életbe, folytatja a kereskedelmet a britekkel. És ebbe az emberkereskedelem is beletartozik. „Valahányszor meglátott egy *bomboy* kenunyi rabszolgával megindulni, apjára gondolt (...) Mit érezhetett James, valahányszor végignézte, amint útnak indul egy hajó? Vajon a félelemnek, a szégyennek és a gyűlöletnek ugyanazt a keverékét, amit Quey érzett önnön teste, a lázadó vágyai iránt?” (94.)

Rögtön a könyv elején szembesülünk a kíméletlen ténnyel, hogy a rabszolga-kereskedelem elsődleges kiszolgálói maguk a bennszülöttek voltak, akik törzsi háborúkban ejtett tú-

szaikat egytől-egyig a fehérek kezére adták, pontosabban, eladták. Ez jelentette az együttműködés legstabilabb alapját.

Ebből a kényszerű életformából csak a következő generáció, Quey fia, James lép majd ki (mi más vihetné erre, mint a szerelem), és él „Nagy Ember” fiaként kisémbeként tovább a fekete világban, s ez nem teszi kevésbé próbára, mint apját tette a nehezen vállalt sorsa.

A másik családi szál, amelyet fejezetről fejezetre párhuzamosan ismerünk meg, Esi történetével indul. Vele fogolykén találkozunk, embertelen körülmények között, a Cape Coast-i erőd női tömlöcében. A föld alatt senyed ürülékben, mocsokban, rengeteg társával összezsúfolva, a feje fölött járnak-kelnek a fehér katonák, hivatalnokok, és fekete feleségeik, köztük Effia is. A nők nem tudnak egymásról, ami azt illeti, az erődben élő fekete nők nem is akarnak sokat tudni arról, mi zajlik a talpuk alatt. Nem szenvtelenység vagy érzéketlenség ez részükről, hiszen magukban mindannyian pontosan tudják, miféle embertelenség mellékszereplői, de azzal is tisztában vannak, hogy nincs lehetőségük sem eszközük változtatni még a saját sorsukon sem, nemhogy egy ilyen erőszakos gépezet működésén.

A fizikai szörnyűségeket tekintve Esi szenved többet, de ugyanúgy fogoly, rab, önálló akarat nélküli létezésbe kényszerül Effia is a fenti világban. Esiből végül amerikai rabszolga lesz, kemény, érzéketlenségbe menekülő asszony, aki rezzenetlenül nézi, amikor a gyermekét (Nesst) eladják, aki majd későbbi, soha meg nem ismert unokáját, Jót, szökés közben menekíti meg a rabszolgaságtól. Jo felnőttként Baltimore-ban végez semmi pénzért hajószerelési munkákat, de ő már legalább szabad embernek mondhatja magát. Családot alapít, de egy napon a legkisebb gyermekkel várandós felesége eltűnik. A kisbabát még el sem nevezték, úgy tervezték, hogy H-val kezdődik majd a neve. Jo soha nem találkozhatott vele, csak mi, olvasók tudjuk meg, hogy hiába van hivatalosan vége a rabszolgaságnak, Há sorsa mégis hosszú évekre kényszermunka lesz, pontosan ugyanolyan ember-

telen körülmények között dolgozik majd egy szénbányában, mintha rabszolga lenne.

A két család története tovább halad, és mindenütt legalább annyi tisztességtelenség és embertelenség kíséri, mint amennyi szenvedély és biza-

rodás, amíg eljutunk nagyjából a jelenbe, Effia és Esi mai, Amerikában élő leszármazottaihoz, Marcus-hoz és Marjorie-hoz. A két fiatal klisészerűen találkozik a regény végén, de ez a találkozás nemcsak a két család addig egymástól független történetének ad keretet, hanem Marjorie és Marcus számára is megnyitja annak lehetőségét, hogy új nézőpontból tekintsenek magukra. Úgy is, mint amerikaiakra, és mint afrikaiakra. Kettejük közül a lány elhivatottabb a saját családtörténetét illetően, és ő „hazajár” Ghánába a nagyanyjához. Marcus csak harlemi nagyanyját és ex-drogos apját ismeri. A lányt és családját a tűz, a tűztől való félelem kísérti, a fiút az óceán végtelenségétől való rettegés. Tűz és víz – ezt a két elemet hordják magukban, mint a tudattalan mélyére rejtett családi örökséget.

Marjorie végül rábeszéli Marcust, hogy látogasson el vele Ghánába. Részt vesznek a Cape Coast erődben egy idegenvezetésen, és miközben bejárják a nyomorúságos helyet, ahol sok generációval azelőtt Effia és Esi rabosko-

dott, Marcusban vetődik fel a gondolat: „Őket. Őket. Mindig csak őket. Senkit nem neveztek néven.” (417.) Yaa Gyasi a *Hazatérés*-ben néven nevezi őket.

Gyasi regénye hatalmas vállalás, amint a köszönetnyilvánításból is kiderül, rengeteg kutatómunka és zárólag írással töltött idő áll mögötte, ami érezhető is az összeszedettségén, szerkezeti megformáltságán. Gördülékeny, alapvetően tárgyilagos nyelvezete, amely a szükséges helyeken mégis lágy, képszerűen érzéketes, Csuha István nagyszerű fordítását dicséri.

A *Hazatérés* nem egy fekete-fehér világot tár elénk, nem mondja meg, kik mikor voltak jók, mikor rosszak. Arra késztet, hogy minden eseményt, cselekedet, döntést igyekezzünk a maga idejében, kontextusában vizsgálni. És végül, azt sem állítja, hogy a hazatérés egyáltalán lehetséges lenne. „Nem mehetünk vissza valahova, ahol soha nem voltunk.” (357.) De azt igen, hogy a múlt ismerete nélkül igazán sehol sem lehetünk otthon.

Az író Ghánában született, az Egyesült Államokban tanult, a *Hazatérés* nagy részét is ott írta. Ez az első regénye, s rögtön számos komoly elismerésben részesült, talán azért is, mert ezzel a könyvvel mindnyájan kicsit „viszszatérünk” Afrikába, ahonnan egyébként – a tudomány mai állása szerint – minden ma élő ember őse származik. A rasszistáké is. ■ ■ ■

■ **Szeifert Natália:** 1979-ben született Zircen. 2005 óta publikál irodalmi lapokban prózát, verset, könyvkritikát. Első könyve *Láz* címmel jelent meg a Könyvműhely kiadónál 2012-ben. 2016-ban megkapta a Mozdó Világ folyóirat díját, próza kategóriában. 2017-ben a Kalligramnál jelent meg *Az altató szerek* című regénye.

Hőlégbalonnal a Kárpát-medence felett

Erdély vagy Románia, Szerbia vagy Újvidék, Csehország vagy Berlin, Bosznia vagy Atlanta, na meg persze Magyarország. Egy medve, aki Kutys volt, egy őrült festő, aki számára nem léteznek felekezeti különbségek, egy szövegből és életből kitörölt zseni, részeg hőlégballoon-utasok, egy, az életet befolyásolni képes (újság)író, egy „elátkozott” óra kalandos története. Mi a közös mindebben? Haklik Norbert új könyvének „polifon és poliglott” jellege, ahogy azt Térey János is írja a *Tom Hanks a vizek felett* című, nyolc novellát tartalmazó kötet hátlapján.

Ahogy Haklik eddigi köteteiben, úgy a 2017-ben megjelent novellagyűjteményében is a történetek, történetek, az anekdotázás és a kaland kerül hangsúlyos pozícióba. Ha egy Haklik-novellában egy medvét Kutysnak hívnak, ráadásul ez a névjáték a novella címe is egyben (*Történet Kutysról, aki medve volt*), akkor annak a történet szempontjából funkciója és kulcsszerepe van, nem csupán öncélú játék vagy hatásadás figyelemfelkeltés. Kiderül, hogy az ember a vadon élő medvével (aki csak a mesékben maci, a valóságban Európa egyik legféltettebb állata) állhat olyan szövetségben, mint a kutyával, sőt ez esetben még az alá-fölé rendeltségi viszony is megkérdőjeleződik. A szerző leleplezi, hogy az uralkodó, önkényes hatalommal (a rezsimmel) szemben az állatok és az emberek ugyanabba az alávetettségi pozícióba kerülnek, ugyanannyira kiszolgáltatottá válnak a hatalommal szemben. Azonban az is elmondható, hogy Haklik végül mindig feloldja valamiképp ezeket a (sors)tragédiákat – s itt nem csak a *Történet Kutysról, aki medve volt* című szövegre kell gondolnunk –, a humor, az ironia és az abszurdítás eszközeivel sikerül tragikomikumba átfordítania a kötet mennyi történetét.

Haklik Norbert:

Tom Hanks a vizek felett
Scolar Kiadó, 2017

Azt, hogy hogyan kérdőjeleződik meg a név, valakinek vagy valaminek a pontos, egyértelmű jelölőjeként, hogy (meg)jelölő funkciója mennyire bizonytalan (hiszen sok esetben akár félrevezető is lehet), s hogy egy név, illetve elnevezés mögött egyáltalán milyen szerteágazó jelentések, jelöltek húzódnak, több szöveg is szemlélteti a kötetben. Az első novellában, ahogy azt fentebb már láttuk, a medvét Kutysnak hívják, és viselkedésében, természetében valóban számos, kutyára utaló és jellemző viselkedésformákat hordoz magán. De példa lehet a névvel való azonosítás problémájára a kötet utolsó novellája is (*Ha eljön az idő*), amely egy második világháborús repülőgép pilótájának kabátjában talált zsebórán keresztül több sors-történetbe is betekintést nyújt. A történet során azonban kiderül, hogy a zsebóra eredetileg egy lengyel hadnagyé volt, aki együtt harcolt a magyarokkal Világosnál. A cselekményt az óra gravírozott lengyel név, vagyis az első tulajdonos és a későbbi tulajdonosok közötti téves azonosítások generálják. Ezekből fakadnak a szinte babonáságon alapuló konfliktusok, tragikumok és tragikomédiák a történetben. A z anekdotaszerű kalandok során az óra még a Titanic fedélzetét is megjárja. Hogy hogyan törölhető a főhős neve egy szövegből, s közben hogyan épül e törlés köré az egész történet, arra a *Gyapjas hal* című novella adja meg a választ. A szövegben, amely a 21. század virtuális (alapon működő) világának problémái köré épül, a rendszer szinte orwelli módon törli ki az életből a hatalommal szembekerülő férfit. A novel-

la a történet elbeszélőjének (lejegyzőjének) önmagarázó soraival zárul: „Ha az utóbbi elképzelés fedi a valóságot, akkor aligha volna okos lépés olyan írást jegyezni szerzőként, amelyben az ő neve több alkalommal is előfordul” (115).

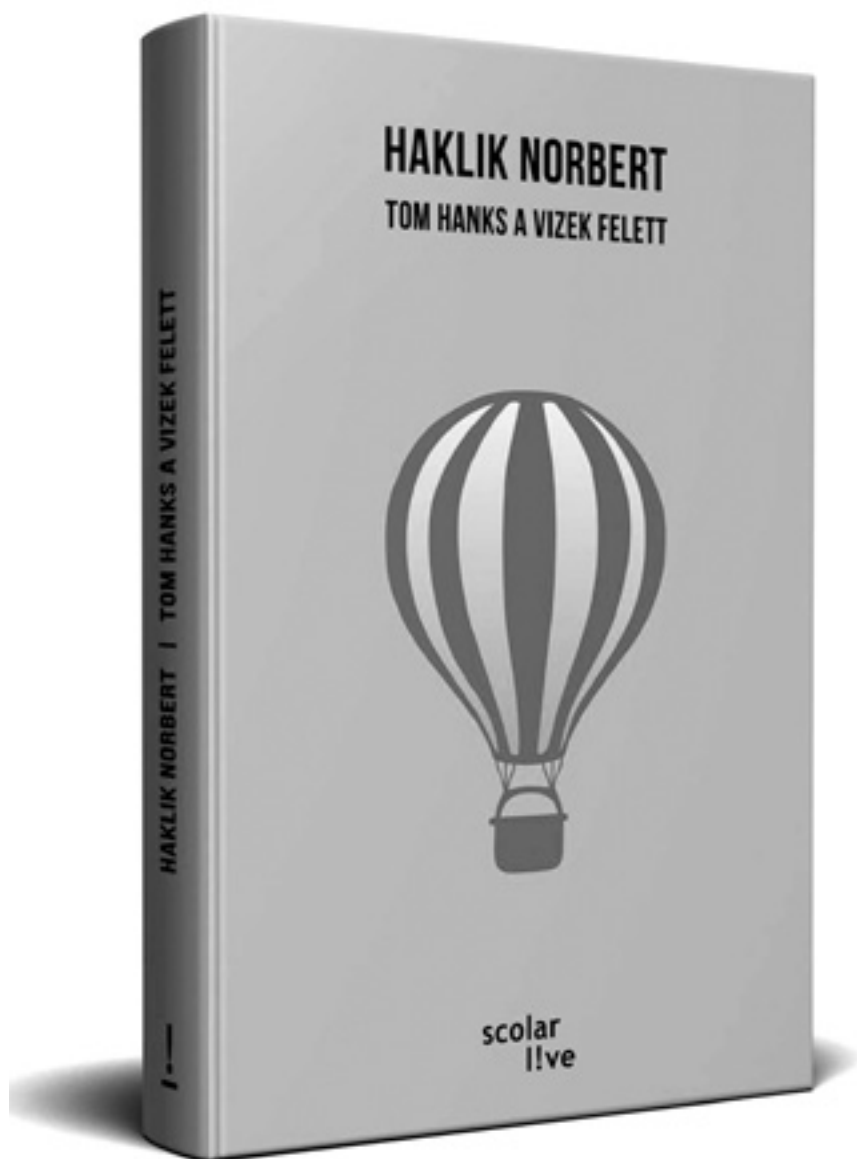
A jelölt(ek)-jelölő(k) problémája más megvilágításban jelenik meg az egy mondatban megírt *Jovan háborúról álmodik* című novellában, melynek helyszíne „Kovin, e Temeskubinnak, valamint Kevevárának is nevezett délbánsági városka” (83), ahol az „asztalosműhely és a nyári konyha sarkában álló kisasztalnál magyarral és székelyllyel éppúgy, mint szerbvel, románval és horvátval meg ezen nemzetségek mindenféle arányú elegyüléséből fogantatott egyénekkel is” (85) találkozhat az ember (nem beszélve a novella más nemzetiségű szereplőiről, a macedón Bojanról és bosnyák-muzulmán Fadiláról). Ez a transzkulturális közép-európaiság, ez a többnyelvű és a nyelveken belül számos nyelvváltozatot magába foglaló Kárpát-medencei lét ad keretet a Haklik-szövegek legtöbbszörének. Például a novellában Katicának a vadrác szó nem hordozza magán a szerb nemzetet negatívan megbélyegző, vajdasági jelentését. Katicának semmi baja a szerbekkel, „a vadrác az ő szótárában valóban csakis a *vadrákokat* jelentette” (85), arra vonatkozólag, hogy a házukban ne étkezzenek vademberek módjára az emberek. A novellában Haklik érzékelteti a helyi szóhasználatok különbözőségét, – a standardtól és/vagy az állami nyelvtől – eltérő jelentéseit: a *bolnica*, mely szerbül kórházat jelent, „Kevevárán és környékén csakis a helyi elmeorvosintézet megjelölésére használtatik” (87). A novella főhőse Jovan, az elmeorvosintézet lakója, aki szerelemfájdalmától megháborodva, állítása szerint Boszniában több muzulmán családot is lemészárolt, de feltehetően Jovan „nem gazember, csak szeretne az lenni” (91). A múltban ért sérelmek miatt egyfajta önhergeléstől motiváltan, az önmaga számára fikcionalizált gyűlölködésből eredően a legnagyobb közönnyel festi le a legkülönbözőbb vallások és felekezetek templomait. Jovan hitbéli semlegesség és szélsőséges, vallási alapú (elképzelt vagy valós múltbéli) gyűlö-

ködése a közép-európaiság kettős természetét mutatja: ahogyan a Kárpát-medencében (és távolabb) a vallások keverednek egymással, illetve egymás mellett létezni képesek. Jovan vallási közönye és akár pozitív értelemben is tekinthető neutralizmusa ekképp jelenik meg a novellában: „ha éppen arra van igénye a megrendelőnek, akkor ő [...] nemcsak pravoszláv templomokat, hanem katolikusokat vagy protestánsokat is” (89) lefest, mert szerinte „mindannyian ugyanabban az Istenben hiszünk, és ezt az istent nem Allahnak hívják” (89).

Haklik szövegei úgy ragadják meg a Kárpát-medencei nemzetiségeket, a közép-európaiságot, ahogy egy léggömb kosarában gyűlnek össze, és férnek meg egymás mellett különböző

embertípusok és nemzetiségek. Szövegei a hőlégballonhoz hasonlóan rugaszkodnak el a valóságtól, hogy azt felülről szemlélve reprezentálják a maguk léggömbyszerű történeteikkel: egyszerre nyitottak, mozgásuk nem egészen kiszámítható, és kiragadnak egy utazókosárnyi részt az egészből, a bejárható területek sokaságából, a közép-európai sorsok rengetegéből. A novellának nincs előre kiszámítható, pontosan meghatározott végállomásuk. A szövegeknek csupán lehetséges érkezéseik vannak, a történetbefejezések variációkat kínálnak fel az olvasónak. A novellák kifutásának elbizonytalanításából eredendően maguk az „utazások”, vagyis a végső csattanó nélküli – esetleg több lehetséges csattanóval végződő – történetmesélések, anek-

dotázások válnak a novellák lényegévé. A végső következtetések elhomályosodnak, a befejezések nyitva maradnak, illetve több variációban léteznek tovább lehetséges folytatásokként a szövegen túlön. Nem véletlen, hogy a szerző a *Tom Hanks a vizek felett* című novellát tette meg a kötet címadójának. Ezt a nyitottságot és mozgást fogalmazza meg a történet egyik hőse, Borsody, szembe állítva a fikciót a valósággal: „a történeteknek csakis a könyvekben, illetve a mozivászonon van végük, konkrét befejezésük. A valóságban mindegyik végtelen, a történeteket ugyanis egyetlen nagy, folyamatosan növekvő, szélesebben táguló, határtalan univerzummá kapcsolódnak össze” (78). A kötetben megjelenő számos fikciós értelmezői sík és az azok közötti kapcsolódási pontok gazdagságát szemlélteti a novella azon része is, amelyben az elbeszélő párhuzamot von a hőlégballonozás, egy olvasatlan könyv története és az abból készült film között. A film egyik főszereplőjét Tom Hanks alakítja, akire a novella részeg főhőse, Jaroslav is hasonlít. A két alak közti hasonlóság felismerése „újabb kapcsolódási ponttal gazdagítva az összefüggő történetek végtelen mátrixát” (79) adja a novellában. Jaroslav (vagy más néven Tom Hanks) körbe-körbe jár cseh házipálinkája egyszerre szemlélteti a léggömbnek földtől – vagyis az irodalomnak a realitástól – való elszakadását/emelkedettségét, valamint egyszerre a humor és a hétköznapi ember sorsának tragikomikusságát is. Bár az alkohol és a hőlégballon közös motívuma visszatér a *Born to Die in Berlin* című szövegben is, mégsem csak e két novellára, hanem a kötet egészére jellemzőek lesznek ezek a lebegésszerű fikciós, de valahol nagyon is reális világok, melyeket Haklik így fogalmaz meg: „a hőlégballon-utazás további része egyetlen álomszerű, euforikus képkavalkáddá olvad össze – olyasvalamivé, mint ami a zenében a Strawberries album a *The Damned*től, vagy a Beatles érett korszakának lemezei” (79). A különféle tudatmódosító szerek hatása alatt megírt Beatles-számok a történet pálinkától és légballonlebegéstől euforikus hangulatát is erősíthetik. De általánosságban a kötet szövegeire nézve

a zene egy lehetséges közös kódként jelenik meg Hakliknál, mely átível kulturális, nemzeti, nyelvi különbségeken, akár csak az angol (alapú, kevert) nyelvű megszólalások, melyeknek a tisztán cseh beszéddel szemben [„– Počkej, kámoše! (Várjál, cimborá!)”. (74)] nem is adja meg a szerző a fordításukat: „– On the motheer, the fatheer and the babyy! Mnoho štěstí! [...] You musst, tatínku!” (76). Az ilyen fele angol, fele cseh megszólalások is rávilágítanak a kötet szövegeiben arra, hogy Közép-Európában, de még inkább a Kárpát-medencében sokszor csak nyelvi különbségekről beszélhetünk. Az itt egymás mellett élő nemzetek között nincs vagy csak minimális kulturális dekódolásra van szükség a megértéshez.

Ezzel a közép-európai többnyelvűséggel térhetünk rá a nyolc novella egymástól való eltéréseire, különböző

megszólalási módozataira. Haklik eddigi köteteivel szemben a *Tom Hanks a vizek felett* című novellagyűjteményében újat mutat a szövegek hangszerelése terén (nem hiába a tízévnnyi hallgatás): különböző történeteikhez különböző hangnemek, eltérő nyelvezetek és nyelvi sokszínűségben gazdag szövegmegoldások társulnak. A teljesség igénye nélkül: szentenciaszerű tömondatok, áthúzott szavak és novellán belüli novella az *Igazam volt Tűvedtem*-ben; vagy az (előbb már említett) egymondatos, csapongó, de önön fősodrához minduntalan visszavisszatérő *Jovan háborúról álmodik*; internetes álmémek és átsatírozott név a *Gyapjas halban*; valamint a több szövegben akár három nyelven (s az azokon belüli nyelvváltozatokon) is megszólaló szereplők. Mindez annak érdekében, hogy a történetek a leginkább

hozzájuk illő nyelven szólalhassanak meg, ahogy maga Haklik is fogalmaz egy interjúban: új kötetének egyik célja, hogy „szövetségre léptesse egymással a történetmesélést és a prózapoétikai rafinériát”.

A Csillagok háborúja mint generációs, fiatalkori élmény, a különböző cybermémek, a Titanic című film egyik kezdőjelenetének újragondolása (az indulás előtti utolsó pillanatban feljutni a hajóra), és további filmes, zenei, irodalmi vagy politikatörténeti utalások nem (teljesen) posztmodern intertextualitásként működnek a szövegben – ha mégis, akkor viszont nem a szöveg, hanem a történetek és anekdotázás kedvéért működnek így. A novellák a befogadói tekintetet magukra a történetekre és történésekre irányítják, nem kell kibogozni a szöveg testéből az ilyen-olyan utalásokat ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a szövegértés során. Természetesen minél gazdagabb háttértudással rendelkezünk, annál színesebbek lesznek a szövegek, de alapvetően nem nyílnak a szövegekből olyan új irányvonalak, amelyek elindulva egy más történet vagy „világ” tárnak elénk következő értelmezői síkként. Az utalások nem öncélúak, hanem az adott történet szerves részeként épülnek be a szövegekbe kihangsúlyozva azok történéseit.

„Polifon és poliglott” kötet, mely hőlégballonként vonul keresztül a Kárpát-medence sorstörténetekkel átszőtt dombjai és alföldjei felett, hol itt, hol amott ereszkedve földre egy történet erejéig. Közben a léggömb kosarában különböző nemzetiségű emberek cserélődnek többnyelvű beszélgetést folytatva olyan Közép-Európán túli helyekről (is), mint Berlin vagy Bosznia, esetleg a Csillagok háborújáról, a Titanicról, a Beatlesről, Világosról vagy Ceaușescuról mesélnek, mely nevek, címek, helyek egy (vagy két) generáció kollektív tudásának részeként mindenki számára mondanak valamit nyelvtől, nemzetiségtől függetlenül. ■ ■ ■

■ **Mellár Dávid** (1992): A pozsonyi Comenius Egyetem kiadványszerkesztő szakának végzős hallgatója. Versei, prózái, recenziói főként az Irodalmi Szemlében és a Kalligramban jelentek meg. Duna-szerdahelyen él.